

Põltsamaa rohestruktuuri analüüs

Põltsamaa linn, Põltsamaa vald

Tellija: Põltsamaa vallavalitsus
Koostajad: Sulev Nurme, Mirjam Manglus

Töö nr: 20055HI2
Versioon: 01
Kuupäev: 16.12.2020

Tellijä: Põltsamaa vallavalitsus

Koostajad: Sulev Nurme, Mirjam Manglus

Projektijuht: Sulev Nurme

Kaanefoto: Vaade Põltsamaa lossile üle vallikraavi aprillis 2020 (foto: Sulev Nurme)

©AB Artes Terrae OÜ 2020

Sisukord

Seletuskiri

1	Sissejuhatus	5
2	Metoodika	5
2.1	Põltsamaa haljastu analüüsi metoodilised aspektid.....	5
2.2	Inventeeritud rohealad Põltsamaal	10
2.3	Kasutatud allikmaterjalid	12
2.4	Töös kasutatud mõisted	14
3	Põltsamaa maastikud	17
3.1	Pargid Põltsamaa miljöökandjatena	17
3.2	Vana-Põltsamaa mõisapark	23
3.3	Uue-Põltsamaa mõisapark, Lillemets	24
3.4	Kördiööbiku park.....	27
3.5	Saksa kalmistu.....	30
3.6	Sõpruse park	31
4	Põltsamaa haljastu	33
4.1	Põltsamaa haljastu üldiseloomustus	33
4.2	Kaitsealused rohealad.....	36
4.3	Rohealade haljastuslik väärtus	38
4.4	Rohealade ökoloogiline väärtus.....	39
4.5	Haljasalade kättesaadavus, täiendavate haljasalade loomise vajadus, olemasolevate haljasalade arendamise vajadus	40
4.6	Põltsamaa haljastu probleemistik ja ettepanekud edasiseks haldamiseks	43
4.6.1	Põltsamaa haljastu üldprobleemistik	43
4.6.2	Alleed	45
4.6.3	Pargid, haljakud, eriotstarbelised haljasalad.....	51
4.6.4	Haljasribad	56
4.6.5	Üksikpuud tänavatel	59
4.6.6	Metsad ja metsapargid	60
4.6.7	Looduslikud ja poollooduslikud niidud	64
4.6.8	Põltsamaa jõe kaldaalad, kallasrada. Rohealasid ühendavad kergliiklusmarsruudid	66
4.6.9	Ettepanekud kaitsealuste parkide kaitsealuse osa piiride muutmiseks	73
5	Põltsamaa rohevõrk	77
5.1	Rohevõrk linnas – teoreetilised aspektid.....	77

5.1.1	Linna rohevõrk: selle ülesanded ja toimimine	77
5.1.2	Rohevõrk ja selle struktuurielemendid	79
5.2	Põltsamaa linna rohevõrk aastal 2020	83
5.2.1	Linna rohevõrk	83
5.2.2	Linna rohevõrgu sidusus valla rohevõrguga	87
5.2.3	Rohevõrk ja ehituse reservmaa-alad	89
5.2.4	Ettepanekud Põltsamaa rohevõrgu edendamiseks	91
6	Kokkuvõte	97

Lisad

Lisa 1. Põltsamaa haljastu koondtabel

Lisa 2. Koondtabelis kasutatud hinnangute skaalad

Kaardid

Kaart 1. Haljastu tüpoloogia

Kaart 2. Rohealade puistute haljastuslik väärtus

Kaart 3. Rohealade ökoloogiline väärtus

Kaart 4. Alleed

Kaart 5. Ettepanek linna rohevõrgu planeerimiseks

Kaardid on mõõtkavas 1:10 000.

PÕLTSAMAA ROHESTRUKTUURI ANALÜÜS

1 Sissejuhatus

Käesolev töö on koostatud Põltsamaa vallavalitsuse tellimusel (vt lisa 1) Põltsamaa linna rohestruktuuri analüüsiks. Haljastu¹ analüüsi tulemuste põhjal oli põhieesmärgiks kogutud andmete põhjal teha üldistusi ja ettepanekuid linna rohestruktuuri arendamiseks.

Töö sisaldab metoodikat haljastuse hindamiseks, haljastu ülevaadet ja analüüsi ning ettepanekuid rohestruktuuri parema toimimise tagamiseks. Tellija ettepanekul on eraldi analüüsitud Põltsamaa linna alleede olukorda ning tehtud ettepanekud kesklinna looduskaitsealuste haljasalade piiride muutmiseks. Metoodika koostamisel on arvestatud vallavalitsuse poolsete ettepanekutega ja kaardimaterjaliga (ette valmistatud Ain Valu poolt oktoobris 2020).

Käesolevas töös antud hinnangud ja ettepanekud on soovituslikud, neid võib kasutada Põltsamaa linna rohevõrgustiku planeerimisel, haljastuse arengukava välja töötamisel, tänavahaljastuse rekonstrueerimislahenduste väljatöötamisel, aga ka muude linnaruumi puudutavate planeeringute ja projektide koostamise abimaterjalina.

Välitööd tegi ja välitöödel kogutud andmestiku analüüsi teostasid Sulev Nurme ja Mirjam Manglus. Analüüsi ja ettepanekute osa: Sulev Nurme, konsultandid Heiki Kalberg ja Mart Hiob, Põltsamaa vallavalitsuse poolne konsultant oli Ain Valu. Fotode autor on Sulev Nurme, pildistamise aeg on aprill-detsember 2020, kui pole viidatud teisiti.

2 Metoodika

2.1 Põltsamaa haljastu analüüsi metoodilised aspektid

Põltsamaa rohestruktuuri analüüsil on kasutatud ja kohandatud Kuressaare rohestruktuuri analüüsi jaoks välja töötatud metoodikat². Metoodika koostamisel lähtuti: varasemast kogemusest sarnaste tööde teostamisel Rakveres³, Tallinnas⁴, Tõrvas⁵, Pärnus⁶ ja Jõhvis⁷ ja Põltsamaa vallavalitsuse poolt esitatud käsikirjalistest lähtekaartidest, standardist EVS 939:2020 ning haljasalade hoolduse ja kõrghaljastuse inventariseerimisega seotud õigusaktidest Tallinnas⁸. Tallinna õigusakte on kasutatud seepärast, et Eestis puudub haljasalade käsitlemisel ühtne süsteem samas, kui Tallinna haljastust puudutavad normdokumendid on kõige põhjalikumad Eestis.

¹ Haljastuna käsitletakse käesolevas töös kõiki linna rohealasid tervikuna

² Nurme, S. 2017. Kuressaare rohestruktuuri analüüs. AB Artes Terrae OÜ, töö nr 1720HI2

³ Nurme, S., Paju, K.-M. 2009. Rakvere haljastu analüüs. Köide I. Rakvere haljastu ja rohestruktuur. Artes Terrae OÜ, töö nr 02HI09, Tartu

⁴ Pool, A., Nurme, S. 2001. Tallinna linna haldusala haljastute jaotumine hooldusintensiivsuse astmetesse. Ekspert hinnang. Eesti Põllumajandusülikooli Keskkonnakaitse Instituut; Nurme, S., Plato, A., Aim, R. 2005. Tallinna linna poolt hooldatavate haljastute mõõdistamine ning nende hooldusklasside määramine. AS K&H / Artes Terrae OÜ

⁵ Nurme, S. 2008. Tõrva haljasalade hinnang. Artes Terrae OÜ, töö nr. 07HI08/39HI08, Tartu.

⁶ Sepp, K., Kalberg, H., Jänes, J., Nurme, S., Nutt, N., Raidvee, K. 2004. Pärnu linna rohestruktuuride teemaplaneering. K&H AS, Tartu.

⁷ Nurme, S. 2005. Jõhvi linna haljasalade kõrghaljastuse hinnang. Artes Terrae OÜ, töö nr. 59HI06. Tartu.

⁸ Tallinna LV. 2006. Puittaimestiku ja haljastuse inventeerimise kord. Tallinna Linnavalitsuse määrus nr 34 (03.05.2006).;

Tallinna LV. 2012. Tallinna haljastute hoolduse nõuded. Tallinna Linnavalitsuse määrus nr 13 (04.04.2012).;

Põltsamaa linna haljasalade ülevaatus viidi läbi oktoobris 2020, koos vallavalitsuse spetsialistiga külastati haljasalasid 4.12.2020, andmeid täpsustati välitöödel 10-18.12.2020.

Välitööd teostati Maa-ameti kaardiserveri materjalidele. Kohaliku omavalitsuse poolt hooldatavate rohealade⁹ asukohad märgiti kaardile Põltsamaa vallavalitsuse haljastuse ja heakorra spetsialisti Ain Valuga koostöös. Välitööde käigus vaadati üle peale parkide ja skvääride ka linna piiresse jäävad omavalitsusele kuuluvad või reformimata riigimaale jäävad muud rohealad nagu jäätmaad, looduslikud, poollooduslikud või rajatud rohealad, mis võivad olla olulised rohestruktuuri seisukohalt. Lähtuvalt rohestruktuuri sidususe printsiibist¹⁰ vaadati üle ka need eravalduses olevad avalikus kasutuses olevad alad, mis võivad olla olulised rohestruktuuri elementide sidususe seisukohalt või kui haljasala moodustas osa ruumiliselt terviklikust suuremast roheala osast (näiteks Roosisaar või Kõrdiööbiku park, mis koosneb mitmele omanikule, sh eraomanikud, kuuluvast kinnistust). Töös käsitleti suuremaid haljasalasid eraldiseisvalt (nagu nt Vana-Põltsamaa mõisa park) või haljasalade grupina (nagu Põltsamaa jõe äärsed rohealad piirkonniti loogilistes piirides või haljasribad tänavatel, kus neid vaadeldi tänava lõikes ühe objektina).

Välitöödel külastati eraldi iga ptk 2.2 märgitud ala, tehti vaatlused ja fotografeeriti. Hinnangud anti haljasala või haljasalade grupi kohta tervikuna, vaadeldes eraldi haljasala funktsioone linnaruumis ja arvestades ajaloolist kujunemist, ökosüsteemiteenuste pakkumise võimet ning haljastuse ja kasutustaristu spetsiifikat. Eelnevalt tulenevalt määratleti/hinnati roheala:

- tüüp;
- haljastuslik väärtus;
- ökoloogilist väärtus;
- miljööväärtus;
- hooldustase.

Roheala tüübi määramisel arvestati roheala taimestiku tekkeviisi ja hooldusspetsiifikat, jaotades rohealad alljärgnevatesse tüüpidesse:

- liiklushaljasala;
- puiestee (allee);
- avalik üldkasutatav aed, park, skväär;
- erikasutusega aed, park (kalmistud, lasteaiad, koolid jms);
- poollooduslik ala (niidud);
- mets;
- jäätmaa.

Haljastuse tüübi määramisel jaotati rohealad vastavalt rindelisusele:

- ainult rohttaimestik;
- rohttaimestik üksikute puude-põõsastega;
- rohttaimestik, põõsad ja puud, mitmerindeline.

Haljastuslikul väärtusel kasutati osaliselt Tallinnas kehtiva puittaimestiku inventeerimise korra metoodikat¹¹ mida kohandati haljasala puistule tervikuna, arvestades muuhulgas haljastuse üldseisukorda, rindelisust kahjustusi, perspektiivsust ja hooldustaset alljärgnevalt:

⁹ Roheala - käesolevas töös looduslik, poollooduslik, kasutusest väljas või ehitatud taimestikuga ala linnas.

¹⁰ Nurme, S. 2017; lk 99

¹¹ Tallinna LV. 2020. Haljastuse inventeerimise kord. Tallinna Linnavalitsuse määrus 10.06.2020 nr 15.

- eriti väärtuslik;
- väärtuslik;
- oluline;
- väheväärtuslik;
- väärtusetu.

Eriti väärtuslikuks määrati mitmerindelised perspektiivsete pikaalaste põlispuudega pargid, mille ajalooline ruumikavatis on tajutav ning mis omavad erinevaid väärtusi ja tähendusi ja on osad arhitektuuriansamblist, linnaruumist või on miljöökandjaks.

Väärtuslikuks määrati pikaalaste põlispuudega pargid, mis omavad erinevaid väärtusi ja tähendusi ja on osad arhitektuuriansamblist, linnaruumist või on miljöökandjaks, kuid mille vanade puude rinne ei ole perspektiivne või ajalooline ruumikavatis ei ole enam tajutav.

Oluliseks määrati enamasti noore kuni keskealise puistuga haljasalad, mis omavad tähtsust rohemassiivina ja puhkealana koosnedes valdavalt perspektiivsetest pikaalistest liikidest, samuti mets ja metsapargid.

Väheväärtuslikuks määrati valdavalt lühiealiste ja kiirekasvuliste liikidega isetekkelised pustud (võsa), mis omab väärtust biomassina, kuid ei ole perspektiivne haljasalana. Haljastuslikult väärtusetuks määrati intensiivselt hooldatud puittaimedeta alad ja põllud või puittaimestikuga alad, kus rohkem kui 75% puistust on tugevasti kahjustatud (tuulemurd, puud jalal kuivavad või kuivanud, ulatuslik patoloogiline kahjustus nagu näiteks üraskirüüste jms).

Töös käsitleti rohealade taimestikku üldiselt lähtuvalt dominantsete taimerühmade spetsiifikast (niit, mets jne). Rohealade taimestikku ei käsitletud liigi tasandil va alleed, kus edasiste ruumiootsuste tegemisel omab alleepuu liik tähtsust.

Eelnevaga sarnast jaotust (väga väärtuslik kuni tähtsusetu) kasutati ka ökoloogilise väärtuse määramisel, kus arvestati ala ökosüsteemi teenuste¹² pakkumise võimet. Ökosüsteemi teenustena käesolevas töös mõistetakse isetoimivate ja oma seisundit ise säilitada suutvate (isereguleeruvad) ökosüsteemi poolt inimestele pakutavate hüvedena (looduse hüved¹³). Ökosüsteemi teenused jagunevad¹⁴:

- tugiteenused (aineringe, mullateke, fotosüntees, elupaigad jne);
- reguleerivad teenused on teenused, mis mõjutavad kliimat, vee-, õhu- ja mullakvaliteeti, veevarusid, üleujutusi, tolmeldamist jne;
- varustusteenused ehk tootvad teenused, mida inimene saab ökosüsteemilt (puit, toit, vesi jne)
- kultuuriteenused, ka rekreatiivsed teenused — teenused, millega loodus pakub esteetilist ja vaimset naudingut, mis on lõõgastumise koht ja uute teaduslike teadmiste allikas¹⁵.

Kuna analüüsi käigus ei ole tehtud elupaikade ega elustikuuringuid on ökoloogilise väärtuse määramisel lähtutud roheala suurusest, asendist teiste rohealade suhtes (sidususest), taimestiku spetsiifikast, taimestiku/koosluste vastupanuvõimest ja puhverdusvõimet, elupaikade mitmekesisusest jm.

¹² <https://www.envir.ee/et/looduse-huved-ehk-okosusteemiteenused>

¹³ Uustal, M. 2013. SEI Tallinna väljaanne nr 22. Juhend elurikka linna planeerimiseks; lk 4

¹⁴ <https://www.envir.ee/et/looduse-huved-ehk-okosusteemiteenused>

¹⁵ Keskkonnaministeerium. Looduse hüved ehk ökosüsteemiteenused; <http://www.envir.ee/et/looduse-huved-ehk-okosusteemiteenused>

Miljööväärtuslikkuse määratlemisel arvestati roheala ajaloolist ja ruumilist rolli ülelinnalise või piirkondliku kohaidentiteedi ja linnaruumi maastikupildi (linnapildi) loomisel/mõjutamisel. Väärtuse määratlemisel kasutati kolmeastmelist jaotust:

- oluline;
- neutraalne;
- väheoluline.

Iga roheala puhul hinnati ka selle asendit ja potentsiaali linna rohevõrgus, arvestades rohevõrgustiku elementide üldist tüpoloogiat¹⁶ ja roheala rolli linna rohevõrgus (tugiala, koridor, tasku), sh: seotust naaberaladega, roheala funktsioone, ökoteenuste pakkumise võimet ja roheala võimalikku rolli sidusa ning mitmeetstarbelise rohevõrgu loomisel. Rohevõrgustiku osas kasutati alljärgnevat skaalat:

- ei ole seotud;
- nõrgalt seotud (sisaldab konflikte);
- tugevasti seotud.

Kasutatud skaalad täpsemalt on esitatud lisa 3.

Rohealasid käsitleti roheala või rohealade grupi kaupa tervikuna, üldjuhul ei käsitletud eraldiseisvalt neil leiduvaid üksikobjekte, välja arvatud juhul, kui need olid haljasala hooldusspetsiifika, miljöo vm suhtes olulise tähtsusega.

Rohealad piiritleti selgelt eristatavate markerite järgi linnaruumis (tänavad, piirdeaiad jne) või nende puudumisel vastavalt kinnistupiiridele. Kaardil digiteeriti üldjuhul reaalsed haljaspinnad, v.a suured rohealad nagu Vana-Põltsamaa mõisapark, Kõrdiööbiku park, Sõpruse park jt, mille territooriumid digiteeriti mööda haljasala välispiiri.

Iga külastatud maa-ala kohta täideti ankeet (vt Põltsamaa haljastu koondtabel; lisa 1), kuhu kanti ala iseloomustavad kirjeldused ja hinnangud.

Käesolevas töös kasutustaristut ei analüüsitud. Vajadusel juhiti tähelepanu kasutustaristu probleemidele või arendusvajadusele, kui see võib olla potentsiaalselt vajalik rohevõrgu toimivuse tagamiseks.

Igal külastatud rohealal kirjeldati/hinnati olemasolul alljärgnevalt kirjeldatu.

1. Objekti üldinfo:

- nimi;
- tüüp;
- juhtfunktsioonid;
- linnaruumiline roll/seosed võimalike tõmbepunktidega.

2. Miljöo

- miljööväärtuslikel rohealadel miljöo/kohaidentiteedi seisukohalt olulised maastikuelemendid/maastikukomponendid, nähtused;
- miljööväärtus.

3. Ökoloogiline väärtus

4. Haljastus:

- haljastuse üldkirjeldus, tekkeviis;
- haljastuslik väärtus, probleemistik.

5. Kasutustaristu (vajadusel):
 - kasutustaristu probleemistik;
 - kasutustaristu arendusvajadus.
6. Seosed olemasoleva rohevõrgustikuga, potentsiaalne roll asula rohestruktuuris:
 - seotus rohestruktuuriga;
 - võimalik tüüp rohestruktuuri elemendina;
 - olulisus rohestruktuuris.
7. Märkused, ettepanekud – muud välitöödel tehtud kirjeldused, tähelepanekud, ettepanekud probleemide leevendamiseks jm.

Alleedel hinnati eraldi:

- valdav puuliik/liigid allees;
- allee majandamisviis (nudipuu/vabakujuline);
- allee seisukord;
- meetmed allee edasiseks majandamiseks.

Hinnangute andmisel kasutatud skaalade väljatöötamisel on lähtutud eelkõige Rakveres ja Kuressaares kasutatud meetodikast, kohandades seda Põltsamaa situatsioonist lähtuvalt¹⁷.

Välitööde andmestiku analüüsil tehti igale alale või rohealade gruppide üldised ettepanekud edasiseks haldamiseks juhul, kui ettepanek puudutas spetsiifilist roheala hooldust või ruumilise arendamise vajadust.

Välitööde andmestiku põhjal on koostatud ülevaatekaart, millele on kantud külastatud alad (Kaart 1). Alade piirid kaardil on valitud vastavalt orienteeruvatele looduslikele piiridele ja väljakujunenud ruumilistele piiridele. Igale kaardil näidatud alale on antud number, numbrile vastab kirje ülevaate tabelis ja sama numbriga ankeet. Välitöödel koostatud kaart on olnud baasmaterjaliks edasisel analüüsil.

Andmetöötlus tehti detsembris 2020. Kõik välitööde käigus kogutud andmed süstematiseeriti ning vormistati koondtabelina programmis MS Excel. Joonised ja kaardid koostati vastavalt välitööde andmestikule CAD-tarkvaraga Bentley Microstation. Inventeerimisandmed on esitatud lisades ning erinevaid andmekihte esitavatel temaatilistel joonistel. Rohealade koondtabel on esitatud lisa 1, alleede koondtabel lisa 2. Koondtabelite skaalad on esitatud lisa 3.

Töö käigus koostati alljärgnevad temaatilised kaardid.

Kaart 1. Haljastu tüpoloogia; - rohealade tüübiline jaotus (seotud läbi rohealale antud numbri rohealade koondtabeliga – lisa 1);

Kaart 2. Rohealade haljastuslik väärtus (vt ka ptk 4.3);

Kaart 3. Rohealade ökoloogiline väärtus (vt ka ptk 4.4);

Kaart 4. Alleed (vt ka ptk 4.6.2; lisa 2).

Kaart 5. Ettepanek linna rohevõrgu planeerimiseks (vt ka ptk 5.2.4).

Käesolev töö ei sisalda üldjuhul haljasalade taimepatoloogilisi hinnanguid. Märkustena on ilmnemisel kirjeldatud (kui see mõjutab oluliselt haljasala kasutusvaliteeti) olulisi üldisi probleeme puistutes.

Rohestruktuuri analüüsi meetoodilised ja teoreetilised aspektid on esitatud peatükis 5.1.

¹⁷ Nurme, S., Paju, K.-M. 2009; Nurme, S. 2017

2.2 Inventeeritud rohealad Põltsamaal

Eraldiseisvate rohealadena on käesolevas töös eristatud 74 erinevat roheala või rohealade gruppi (vt Kaart 1) neist 33 on alleed. Rohealade kirjeldused, sh hinnangud ja ettepanekud roheala kaupa on esitatud lisas 1 (rohealade koondtabel). Töösse on haaratud avalikult kasutatavad munitsipaalmaal ja riigimaal olevad rohealad, kuid ka avalikult juurdepääsetavad eraomaduses olevad alad nagu näiteks korterelamualad ja üksikud eramaadel olevad skväärid avalikus ruumis.

Alljärgnevalt on esitatud töösse haaratud rohealade nimekiri. Rohealade nimed on valitud vastavalt linna plaanidel olevatele nimedele või piirnevate tänavate nimedele. Number haljasala ees vastab haljasalade koondtabeli järjekorranumbrile (Lisa 2; Kaart 1). Järjekorra number on antud vastavalt välitöödel alade külastamise järjekorrale, järjekorra number ei iseloomusta alade hierarhiat vm kvalitatiivseid ega kvantitatiivseid omadusi/väärtusi.

1. Jõgeva mnt
2. Põltsamaa linna kalmistu
3. Juustu park
4. Tartu maantee
5. Tartu mnt
6. Uue-Põltsamaa pargi tagune rohumaa, detailplaneeringu järgi staadion
7. Metsa tn
8. Metsa tänava jäätmaa
9. Parvei kallas
10. Uue Põltsamaa park ja Raamatukogu park
11. Põltsamaa Ühisgümnaasiumi haljasala
12. Roosiaed
13. EPT haljasala ja Pritsumaja tiik
14. Tõrukese metsapark
15. Aasa tn
16. Lauluväljaku mets
17. Kuuse tn
18. Käo, Ööbiku, Sõpruse, Kirde, Rohu tn haljasribad
19. Sepa ja Lille tn
20. Marja tn
21. Rahu tn
22. Linnastaadion
23. Lauluväljaku park
24. Sõpruse park
25. Ringtee tn
26. Ringtee tänava korterelamuala
27. Roheline tn
28. Mäe tn
29. Kingu tn
30. Vassili mets
31. Kaare tn (lõunaosa)
32. Kaare tn
33. Põhja-Kaare tn
34. Meeritsa järve kallas

35. Võhmanõmme mets (mets riigi maal, Alastvere pkr ümber)
36. Lipsu koppel
37. Põltsamaa kino 'Edu' skväär
38. Kõrdiööbiku park
39. Roosisaar
40. Kuperjanovi tn
41. Lille tn
42. Aia tn
43. Tallinna mnt
44. Õnne tn
45. Viljandi mnt
46. Põltsamaa Saksa kalmistu
47. Kuningamäe terviserada/puhkeala, Alajaama tukk
48. Pardikäru niit, Lossi tänava metsapark
49. Pikk tn
50. Kivi tn
51. Saare tn
52. Pargi tn
53. Jaama tn
54. Nurme tn
55. Tamme tn
56. Kooli tn
57. Kase tn
58. K. A. Hermannini tn
59. Apostliku õigeuskiriku aed
60. Lossi tn
61. Põltsamaa jõe kaldaala
62. Vana-Põltsamaa mõisa park
63. Kuningamäe puhkeala staadion
64. Eha tänava korterelamumaa
65. Tallinna maantee korterelamumaa
66. Saare tänava korterelamumaa
67. Nurme tänava korterelamumaa
68. Pargi tänava korterelamumaa
69. Lossi tänava korterelamumaa
70. Hermannini tänava korterelamumaa
71. Tartu maantee korterelamumaa
72. Pajusi maantee korterelamumaa
73. Roosiaia tee korterelamumaa
74. Kannikese tn

2.3 Kasutatud allikmaterjalid

1. Böök, J. 1681-1684. Fempte dehls transporterad charta af dhet geometr. arbetet som giorde ähr anno 1681 och 1684 öfwer Oberpahlen medh der wedhliggiande adelige godz. EAA.308.2.205 leht 1
2. Benedict, A.,M., McMahon, E.T. 2000. Green Infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century. Sprawl Watch Clearinghouse Monograph Series, Washington
3. EVS 843:2016. Linnatänavad
4. Breede, T., Nurme, S. 2012. Uue-Põltsamaa mõisapargi hoolduskava. Artes Terrae OÜ, töö nr 39HK12, Tartu
5. Breede, T. Nurme, S. 2012. Kõrdiööbiku pargi hoolduskava. Artes Terrae OÜ, töö nr 40HK12, Tartu
6. EVS 939-4:2020 „Puuhooldustööd“
7. ENTEC. 1998. Põltsamaa linna üldplaneering
8. Fuchs, M., Schultz, A. 1862. Charte von den im Livländischen Gouvernement Pernau Fellinschen Kreise und Oberpahlschen Kirchspiele belegenem zum privaten Gute Neu Oberpahlen gehörigen Ländereien. Des Hofes, der Hoflage, Dörfer Allastfer, Pauastfer und Wöchma. EAA.1347.1.26 leht 1 foolio 1
9. Fuchs, M., Seeland, J.1873. Charte von dem im Pernau-Fellinschen Kreise und Oberpahlschen Kirchspiele belegenem privaten Gute Schloss-Oberpahlen und den daselbst belegenem Hofes-Ansiedlungen. EAA.1348.1.5300 leht 1 foolio 1
10. Gostev, V. F., Juskevitch. 1991. Projektirovanje sadov i parkov. Stroizdat
11. Hansar, L. 2002. Linnaehituslikult miljööväärtuslikud alad. Hindamise alused ja meetoodika. Eesti Kunstiakadeemia, Tallinn
12. Hansar, L. 2001. Põltsamaa linnaehituslikud väärtused. Tallinn
13. Hansar, L. 1999. Kuressaare Linnaatlas. Kuressaare Linnavalitsus/Muinsuskaitseinspeksioon
14. Hellmund, P.C., Smith, D.S. 2006. Designing Greenways. Sustainable Landscapes for Nature and People. Island Press, London
15. Jänes, J. 2008. Metsamajandamiskavas esinevate mõistete definitsioonid. EMÜ Metsandusteaduskond
16. Keskkonnaministeerium. 2012. Looduskaitse arengukava aastani 2020
17. Keskkonnaministeerium. Looduse hüved ehk ökosüsteemiteenused; <http://www.envir.ee/et/looduse-huved-ehk-okosusteemiteenused>
18. Kirs, P. 2018. Põltsamaa valla rohevõrgustiku analüüs. Skepast&Puhkim, töö nr 2018-0064
19. „Kündev Kalevipoeg“ leidis pühapäeva õhtul oma koha Põltsamaa Sõpruse pargis. Järva Teataja, 15.08.2006
20. Mooney, P. 2014. A Systematic Approach to Incorporating Multiple Ecosystem Services in Landscape Planning and Design. Landscape Journal 33:2; lk 141-171
21. Muru, T. 2003. Tiheasula rohestruktuur ja selle planeerimine. EPMÜ KKI
22. Nurme. S. 2020. Põltsamaa Lossi park. Ajalooline õiend ja muinsuskaitse eritingimused projekteerimiseks. Puistu uuringu aruanne. AB Artes Terrae OÜ, töö nr 20014HI2, Tartu
23. Nurme, S., Hansson, K. 2019. Toomemäe pargi hoolduskava. AB Artes Terrae OÜ, töö nr 1950HK2
24. Nurme, S. 2017. Kuressaare linna rohestruktuuri analüüs. AB Artes Terrae OÜ, töö nr 1720HI2, Tartu
25. Nurme, S., Paju, K.-M. 2009. Rakvere haljastu analüüs. Kõide I. Rakvere haljastu ja rohestruktuur. Artes Terrae OÜ, töö nr 02HI09, Tartu
26. Nurme, S. 2008. Tõrva haljasalade hinnang. Artes Terrae OÜ, töö nr 07HI08/39HI08, Tartu.

27. Nurme, S. 2005. Jõhvi linna haljasalade kõrghaljastuse hinnang. Artes Terrae OÜ, töö nr. 59HI06. Tartu
28. Nurme, S., Plato, A., Aim, R. 2005. Tallinna linna poolt hooldatavate haljastute mõõdistamine ning nende hooldusklasside määratlemine. AS K&H / Artes Terrae OÜ
29. Nutt, N, Paju, M-M. 2011. Pargi hoolduskava koostamise juhend. Keskkonnaamet
30. Pool, A., Nurme, S. 2001. Tallinna linna haldusala haljastute jaotumine hooldusintensiivsuse astmetesse. Eksperthinnang. Eesti Põllumajandusülikooli Keskkonnakaitse Instituut
31. Põltsamaale tasub suvel sisse keerata. Pärnu Postimees, 2. 07 2004
32. Raam, V. 1999. Eesti arhitektuur 4. Valgus, Tallinn
33. Sepp, K., Kalberg, H., Jänes, J., Nurme, S., Nutt, N, Raidvee, K. 2004. Pärnu linna rohestruktuuride teemaplaneering. K&H AS, Tartu
34. Sepp, K., Kalberg, H., Jänes, J., Põld, T., Nurme, S. 2005. Pirita maastikukaitseala teemaplaneering. K&H AS, Tartu
35. Skepast&Puhkim. 2016. Jõgeva maakonnaplaneering 2030+
36. Skepast&Puhkim. 2019. Alusanalüüs Põltsamaa valla üldplaneeringule
37. Skepast&Puhkim. 2020. Põltsamaa valla üldplaneeringu eskiis
38. Tallinna LV. 2020. Haljastuse inventeerimise kord. Tallinna Linnavalitsuse määrus 10.06.2020 nr 15
39. Seeland, J. F. 1877. Charte von dem im Livländischen Gouvernement, Pernau-Fellinschen Kreise und Oberpahlenschen Kirchspiele belegenen Hofe Neu-Oberpahlen und den zu diesem Gute gehörigen Grundstücken des Hakelwerks Oberpahlen. EAA.1347.1.25 leht 1
40. Sinijärv, U. jt. 2007. Eesti pargid 1. Muinsuskaitseamet, Keskkonnaministeerium
41. Sirge, K. 2013. Eesti mõisakalmistud. Magistritöö. Tartu Ülikool, Tartu
42. Talvi, T. 2001. Pool-looduslikud kooslused. Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskus, Viidumäe – Tartu
43. Tilley, C. 1994. A Phenomenology of Landscape Places, Paths and Monuments. Berg, Oxford
44. Tuul, K. 2011. Asula rohevõrgustik: kellele ja kui palju? Eesti Loodus 2011/08; http://www.eestiloodus.ee/artikkel4014_3985.html
45. Uustal, M. 2013. SEI Tallinna väljaanne nr 22. Juhend elurikka linna planeerimiseks. Säästva Arengu Instituut. Tallinn
46. Vanamb. K-K. 2019. Puhu rist peidab endas lugusid, mälestusi ja lootust. Vooremaa 2.11.2019
47. Verš, V. jt. 2014. Jõgeva maakonnaplaneering. Keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõu. Ramboll, töö nr 2013-0200
48. Waldmann, K. 1926. Põltsamaa kihelkonna minewikust ja mälestusmärkest. Tartu
49. Western Australian Planning Commission. 2006. Designing Out Crime Planning Guidelines. Perth

Kaardimaterjal

1. Eesti ajalooarhiivi kaardirakendus SAAGA; <http://www.ra.ee/kaardid/>
2. Muinsuskaitseameti kaitsealuste objektide register <http://register.muinas.ee>
3. Keskkonnaregistri avalik teenus; <http://register.keskkonnainfo.ee>
4. Maa-ameti kaardiserver; <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/>
5. Põltsamaa valla üldplaneering; <https://www.poltsamaa.ee/uldplaneering>

2.4 Töös kasutatud mõisted

<i>Allee</i>	– käesolevas töös puuridadega haljastatud tänav.
<i>Elurikkus</i>	– on erinevate elusorganismide rohkus maismaa- ja veeökosüsteemides ja neid hõlmavates ökoloogilistes kompleksides; see sisaldab ka liigisisest, liikide vahelist ja ökosüsteemide vahelist mitmekesisust. Elurikkuse komponendid on ökosüsteemid, elupaigad/kasvukohad, liigid, isendid (genotüübid) ¹⁸ .
<i>Haljak</i>	– skväär, hoone või kergliiklusega seotud väikesepindaline ja enamasti monofunktsionaalne haljasala.
<i>Haljasala</i>	– kavakindlalt haljastatud maa-ala linnaruumis.
<i>Haljasala (roheala) teenindusala</i>	– käesolevas töös võimalik roheala ümbritsev piirkond, mille elanikel on mugav haljasala kasutada, määratletud läbi võimaliku kasutusraadiuse, mille ulatus sõltub haljasala suuruselt ja tüübist.
<i>Haljasmassiiv</i>	– ka rohemassiiv, suuremahuline haljasala, mets või haljasalade kogum, rohestruktuuris käsitletav tugi-ala.
<i>Haljasriba</i>	– üldnimetus haljastusega kaetud eraldiseisvale ribastruktuurile (kraaviperv, liiklussaar jne); tüüpiliselt eraldiseisev haljastatud ala tänavaruumis vm tee- või tänavaruumiga seotud roheala (vt ka liiklushaljasala).
<i>Haljastu</i>	– linnahaljasalade kogum tervikuna.
<i>Haljaspind</i>	– käesolevas töös taimeistikuga kaetud haljasala pind.
<i>Hooldusraie</i>	– käesolevas töös puistu elujõulisuse suurendamiseks tehtav raie, mille käigus eemaldatakse kuivanud, kuivavad ja väärtuslikuma haljastuse elutingimusi pärssivad puittaimed.
<i>Isetekkeline (haljastus)</i>	– käesolevas töös käsitletud kõrg- ja madalhaljastus, mis on tekkinud looduslikult (looduslik uuendus).
<i>Jalgtee</i>	– käesolevas töös haljasala sisene kergliiklustee, liikumiseks jalgsi ja/või jalgrattaga tasakaaluliikuri vms vahendiga. Mõiste ei ühti liiklusseaduse mõistega.
<i>Järelkasv</i>	– metsas noorte puude rinne, millest võib loota tulevikupuude kasvu. Järelkasvu rinde keskmine kõrgus on kuni 4 m, üle 4 m kõrgune rinne võib olla järelkasv, kui selle keskmine kõrgus on alla 25% esimese rinde kõrgusest. ¹⁹
<i>Jäätmaa</i>	– eelnevalt mingis kasutuses olnud, tänaseks mahajäetud ja enamasti hooldamata ala (laoplatsid, mahajäetud tootmisalad,

¹⁸ Uustal, M. 2013. SEI Tallinna väljaanne nr 22. Juhend elurikka linna planeerimiseks. Säästva Arengu Instituut. Tallinn; lk 3

¹⁹ Jänes, J. 2008. Metsamajandamiskavas esinevate mõistete definitsioonid. EMÜ Metsandusteaduskond

	tühjaks jäänud krundid jne), kus on arenenud valdavalt looduslik isetekkeline taimeistik.
<i>Kasutustaristu</i>	– käesolevas töös haljasala funktsionaalset kasutamist võimaldav rajatiste (linnamööbel, mänguvahendid jms) koondnimetus.
<i>Kergliiklus</i>	– käesolevas töös jalakäijate, jalgratturite jms liiklust tähistav koondnimetus.
<i>Kergliiklustee</i>	– käesolevas töös ainult kergliikluseks ette nähtud tee.
<i>Kõrghaljastus</i>	– kõrged põõsad (kõrgusega üle 2,5 m) ja I – III kõrgusjärgu puud.
<i>Liiklushaljasala</i>	– tänavate ja teedega seotud haljasala (ohutussaarte murualad, liiklussuundi eraldavad murualad, mururibad kõnniteede ja piirdeaedade vahel jne), mille funktsioon on liiklussuundade eraldamine, tänavaruumi liigendamine jms.
<i>Linkala</i>	– käesolevas töös erinevaid rohestruktuuri elemente ühendav ala.
<i>Maastikuelement</i>	– käesolevas töös üksik eristuv objekt linnamaastikus (allee, silmapaistev üksikpuu, tiik, jne).
<i>Maastikukomponent</i>	– käesolevas töös maastikuelementide kogum (mets, jõgi jne).
<i>Madalhaljastus</i>	– töös rohttaimeistik ja põõsad kõrgusega kuni 2,5 m.
<i>Miljööväärtuslik ala</i>	– on maa-ala, mille terviklik miljöo kuulub säilitamisele oma ajalooliselt väljakujunenud tänavavõrgu, haljastuse, hoonestusviisi, ühtse ja omanäolise arhitektuuri või muu avaliku huvi tõttu.
<i>Nudipuu</i>	– spetsiaalselt kujundatud võraga puu, kus okste tagasilõikuse tulemusel tekivad põhiokste otstes nn nudipead, mida lõigatakse iga aasta tagasi nende pealt.
<i>Puistu</i>	– käesolevas töös: kogu roheala puittaimede kogum.
<i>Roheala</i>	– käesolevas töös üldnimetus taimeistikuga ala kohta asulas; roheala võib olla looduslik, poollooduslik, kasutusest väljas või ehitatud taimeistikuga ala.
<i>Roheline tasku</i>	– väiksem (ligikaudu 50-300 m ²) roheala, mis toimib roheline koridori laiendusena, linnasiseselt võib olla ka haljastatud tänavaga liituv väike haljasala. Täpsemalt vt ptk 5.1.
<i>Rohekoridor</i>	– taimeistikuga ribastruktuur suurte rohealade – tugialade või tugialade kogumike ehk tuumalade vahel, mis toimib linnafloora ja – fauna liikumisteena, leviku ja elupaigana, võib olla kasutatav kergliikluskoridorina. Täpsemalt vt ptk 5.1.
<i>Rohevõrk (rohestruktuur)</i>	– asula rohealasid ühendav strateegiliselt planeeritud, ökoloogiliselt toimiv võrgustik, käesolevas töös mistahes linna rohealade võrgustikku, ühendades need asulat ümbritsevate rohealadega koos ühtseks terviklikuks süsteemiks. Täpsemalt vt ptk 5.1.

<i>Rohevöönd</i>	– ka haljasvöönd - linna ümbritsev rohemassiiv / rohemassiivide võrk. Täpsemalt vt ptk 5.1.
<i>Rohustu</i>	– rohttaimede kogum taimekoosluses; käesolevas töös haljasala kõigi rohttaimede kogum.
<i>Tugiala</i>	– rohevõrgustiku tähtsaim element, rohemassiiv, mis suudab pakkuda maksimaalselt ökosüsteemiteenuseid. Tugialadele on omane massiivsus ning kompaktsus.
<i>Tuumala</i>	– ruumis eraldi piiritletud, kuid omavahel ruumiliselt liitunud tugialadest massiiv, kus ei ole otstarbekas erinevaid roheline võrgustiku elemente eraldi välja tuua ²⁰ . Täpsemalt vt ptk 5.1.
<i>Tüvemädanik</i>	– üldnimetus puittaimi kahjustavatele mädanikele, mille tagajärjel kahjustub eeskätt puittaimede tüvi põhjustades lõppstaadiumis puu kuivamise või murdumise.
<i>Tüvevigastus</i>	– puittaimede koort läbistav, puitu ulatuv vigastus.
<i>Võra deformatsioon</i>	– puittaimede liigiomase võrakuju muutmine kasvukoha keskkonna negatiivsetest mõjudest tulenevalt või võra muutumine ebaõige hoolduse tagajärjel.
<i>Võsa</i>	– on käesolevas töös jäätmaale, hooldamata haljasalale, niidule, karjamaale, raiesmikule jne tekkiv looduslik peenetüveliste ja madalate lehtpuude enamusega puittaimede kooslus.
<i>Ökoloogiline koridor (ka ökokoridor)</i>	– käesolevas töös rohekoridor, mis tagab ja soodustab elustiku liigilist levikut ja liikumist, võib olla iseseisev ning kergliiklusest eraldi.
<i>Ökosüsteemi teenused</i>	– toimivad ja oma seisundit ise säilitada suutvad (isereguleeruvad) ökosüsteemi poolt inimestele pakutavad hüved ²¹ (looduse hüved ²²).
<i>Ökoloogiline väärtus</i>	– käesolevas töös roheala tähtsus/vajalikkus linna rohevõrgus ning võimekus pakkuda erinevaid ökosüsteemi teenuseid.

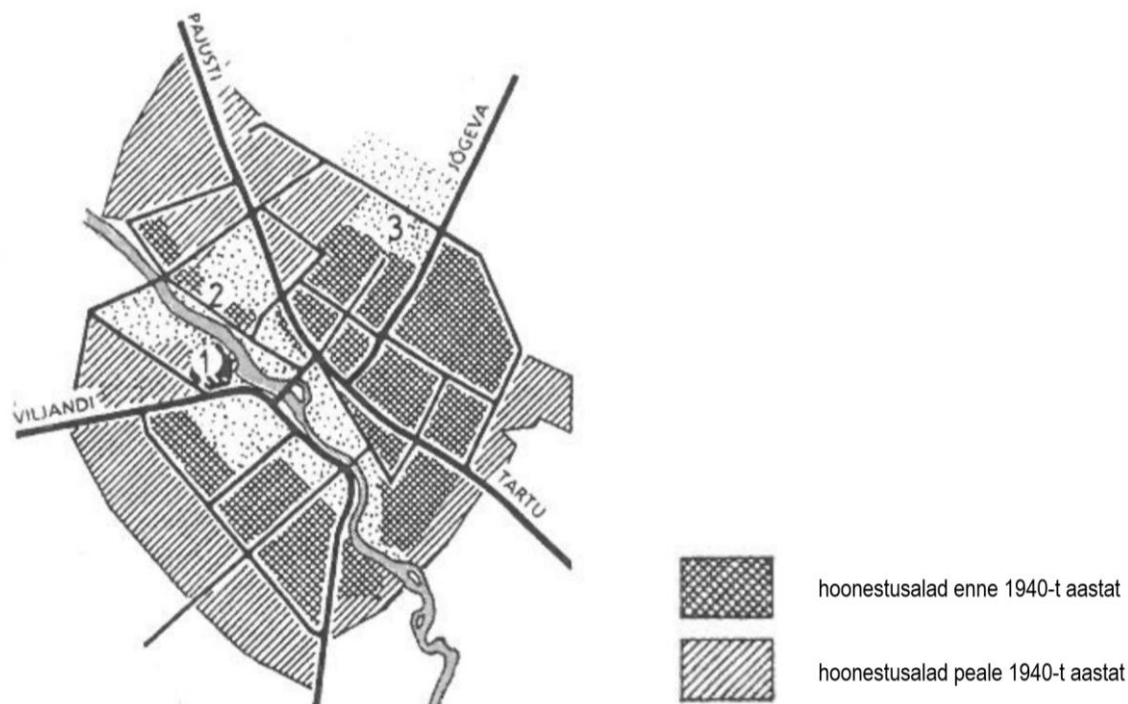
²⁰ Kalberg, H., Jänes, J., Nurme, S., Sepp, K., Nutt, N., Raidvee, K. 2004. Pärnu linna rohestruktuuride teemaplaneering. K&H AS, Tartu

²¹ Keskkonnaministeerium. Looduse hüved ehk ökosüsteemiteenused; <http://www.envir.ee/et/looduse-huved-ehk-okosusteemiteenused>

²² Uustal, M. 2013. SEI Tallinna väljaanne nr 22. Juhend elurikka linna planeerimiseks; lk 4

3 Põltsamaa maastikud

3.1 Pargid Põltsamaa miljöökandjatena

Skeem 1. Põltsamaa linna ajaloolise ruumilise arengu skeem Villem Raami järgi²³. 1 – Põltsamaa loss; 2 – Uue-Põltsamaa mõis; 3 – Põltsamaa kalmistu.

Igas linnas on omad nõi "võtmehaljasalad", mis on vaid sellele kohale omased ja mida iseloomustab nende tähelepanuväärsus linnapildis. Põltsamaal seostuvad linna identiteedi ja miljöoga eelkõige Põltsamaa lossi ja Uue-Põltsamaa mõisa, vanalinna (niipalju, kui sellest II maailmasõja järel säilinud on, eeskätt Lossi tn²⁴) ja Põltsamaa jõega seotud aladega. Neid alasid saab vaadelda tänase linnapildi nõi tugiraamistikuna. Võttes aluseks Lilian Hansari käsitluse^{25, 26} võib linna miljöo seisukohalt tähtsaid aedu ja parke käsitleda ka kui "rohelisi linnakujundeid"²⁷, mis eristuvad muust haljastust oma füüsilise või tunnetusliku kvaliteediga.

Sarnaselt Rakverele, Haapsalule, Kuressaarele, Lihulale ja mitmetele teistele asulatele määrab tänase linnapildi Põltsamaal Eesti üks unikaalsemaid arhitektuuriansambleid – Põltsamaa loss²⁸ ja sellega seotud park ning hoonestus. Põltsamaa eristub ent teistest linnadest sellega, et Põltsamaa loss, sellega seotud Vana-Põltsamaa mõisapark ja Uue-Põltsamaa mõisakompleks ning linna läbiv Põltsamaa jõgi moodustavad ühtse keske ruumilise terviku, millest tuleneb tänase kesklinna tänavavõrk, ajalooline hoonestus kui haljastus. Mõeldes Põltsamaa maastikupildi ja linnamustrite peale, siis nii loss ühes Vana-Põltsamaa mõisakompleksi ja kirikuga ning Uue-Põltsamaa mõisakompleks on Põltsamaa linnamustris mõjutajaks ja miljöo kandjaks²⁹, loss ja kirik on Põltsamaa tähtsaimaks linnaehituslikuks

²³ Raam, V. 1999; lk 105

²⁴ Hansar, L. 2001. Põltsamaa linnaehituslikud väärtused. Tallinn; lk 4

²⁵ Hansar, L. 2002. Linnaehituslikult miljööväärtuslikud alad. Hindamise alused ja meetodika. Eesti Kunstiakadeemia, Tallinn; lk 25-27

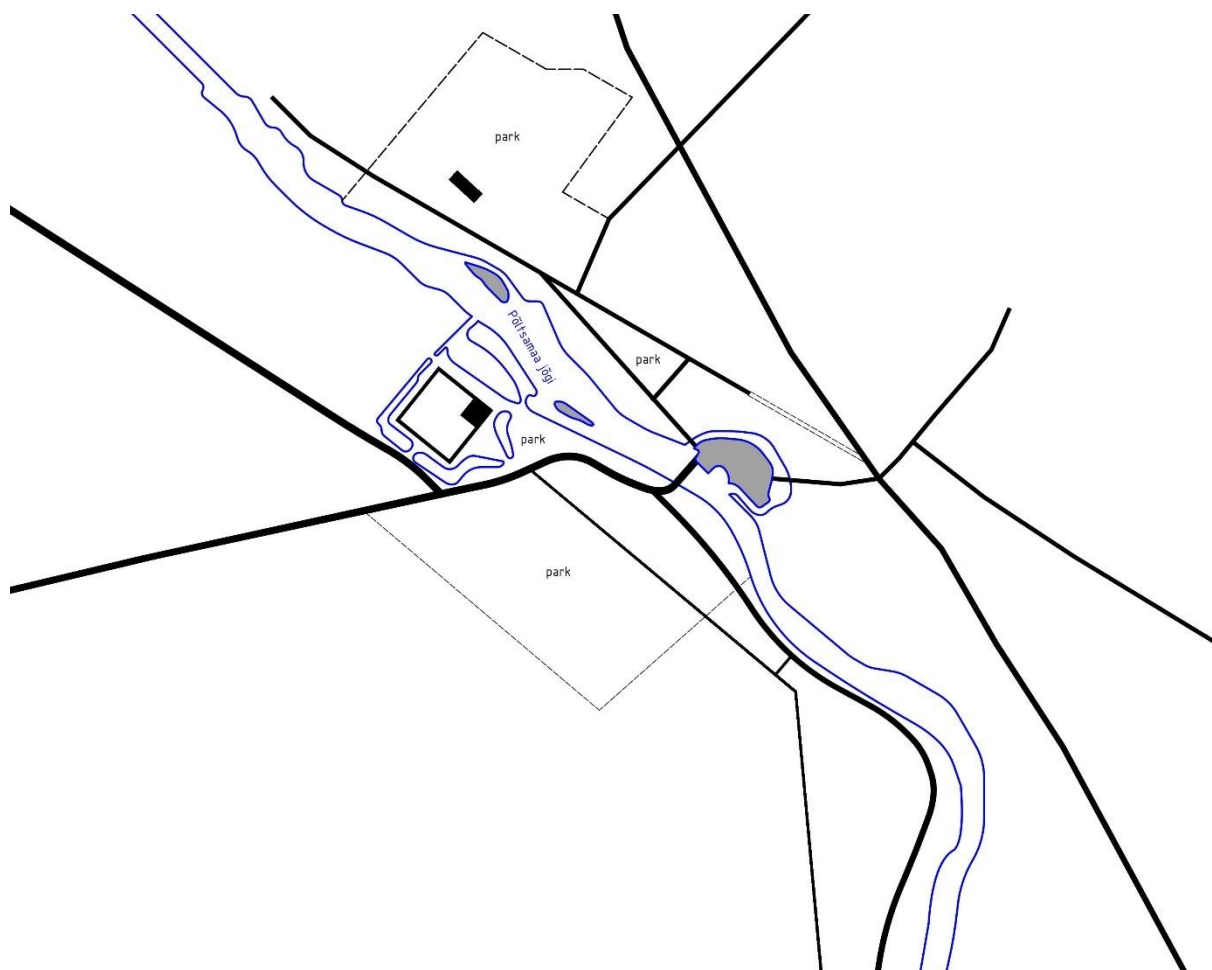
²⁶ Hansar, L. 1999. Kuressaare Linnaatlas. Kuressaare Linnavalitsus/Muinsuskaitseinspeksioon

²⁷ Nurme, S. 2017. Kuressaare linna rohestruktuuri analüüs. AB Artes Terrae OÜ, töö nr 1720HI2, Tartu

²⁸ Raam, V. 1999. Eesti arhitektuur 4. Valgus, Tallinn; 105-107

²⁹ Hansar, L. 2001; lk 2-3

linnamärgiks³⁰, samas kui Põltsamaa mõlemad mõisapargid ühes Põltsamaa jõega on tähtsaimaks rohelisteks linnamärgiks (Skeem 2). Seejuures mõlema Põltsamaa vana mõisapargiga seotud teedevõrk ja pargiruumid määravad linnasüdame tänase maastikupildi.

Skeem 2. Põltsamaa loss ja Uue-Põltsamaa mõisasüda kui linnamärk ning sellest johtuv ajalooline tänavavõrk koos Põltsamaa jõe ja jõesaartega kui linnamuster.

Lokaalselt määravad piirkondliku miljöö aga erinevatel ajastutel tekkinud rohealad. Põltsamaa haljastus võib eristada põhimõtteliselt 4 kihistust:

- keskaegne ja vara-uusaegne mida markeerivad peaaesjalikult loss, vallikraav, jõesaared, veski koht (Suur sild), pastoraat ja Viljandi maantee, osaliselt Põltsamaa kalmistu;
- 18.-19. sajand, mida markeerib peamiselt Vana- ja Uue-Põltsamaa mõisakompleksid, Kõrdiööbiku park, Veski, Aia, Kuperjanovi tänavad, Tallinna, Pajusi, Tartu ja Jõgeva maantee, Lossi tn, Põltsamaa kalmistu ja Saksa kalmistu ning Uue-Põltsamaa mõisa metsapargid (Kleine Planke³¹ – praegune Lauluväljaku mets, Grosse planke – praegune Tõrukese metsapark) ja Vana-Põltsamaa mõisa Kasso mets (praegune Pardikäru niit);
- 20. sajand enne II maailmasõda, mida markeerivad eeskätt 1930-te lõpul rajatud alleed;
- II maailmasõja järgne periood, ida markeerivad purukspommitatud hoonestusalade asemele tekkinud haljasalad kesklinnas, eekõige Kõrdiööbiku pargiga liituv Roosisaar, Kõrdiööbiku pargi

³⁰ Hansar, L. 2001; lk 1-5

³¹ Fuchs, M., Schultz, A. 1862. Charte von den im Livländischen Gouvernement Pernau Fellinschen Kreise und Oberpahlenschen Kirchspiele belegenen zum privaten Gute Neu Oberpahlen gehörigen Ländereien. Des Hofes, der Hoflage, Dörfer Allastfer, Pauastfer und Wöchma. EAA.1347.1.26 leht 1 foolio 1

loodeserv, EPT skväär, Meeritsa järve äär, Kino haljasala, Sõpruse park, uued alleeistutused elamupiirkondades, teede rekonstrueerimisega seotud liiklusalajalad, korterelamutega seotud haljasalad jt.

Linna miljööd ja identiteeti silmas pidades on eelpoolloetletutest olulisemad kindlasti Vana-Põltsamaa park ühes lossiõue ja vallikraaviga, Uue Põltsamaa park (ühes Lillemetsa pargiga), Kõrdiööbiku park. Piirkondlikult on olulisemad Saksa kalmistu, Viljandi maantee, Sõpruse park ning kindlasti Põltsamaale iseloomulikud nudipuudena majandatud alleed elamupiirkondades.

Siinkohal on oluline mainida seda, et kuigi 20. sajand on toonud kaasa Põltsamaa linnaruumis suured muutused, on ajalooline pargimaastik säilinud 19. sajandi lõpuga võrreldes üsna sarnases mahus. Huvitav on ka see, et vaadeldes 19. sajandi keskosa mõisaplaane ja tänast situatsiooni, võib öelda, et suuresti on säilinud ka linnaümbruse kõlvikute struktuur, tänane rohevöönd, mille moodustab Vassili mets, Meeritsa järve kalda park, võsamassiiv linna idapiiril Alastvere peakraavi ümber, mis ruumiliselt on seotud omakorda Pardikäru niidu ja Kuningamäe puhkeala ja sellega liituva metsa ning niiduga.

Alljärgnevalt on toodud välja valik Põltsamaa rohealasid, millel linnapildi loomisel on täna täita oluline roll.

Skeem 3. Põltsamaa 1681-1684 a Rootsi kaardil³². 1 – Põltsamaa loss; 2 – veski; 3 – pastoraat; 4 – Viljandi maantee; 5 – osaliselt praegune Vahe tn ja Hermanni tn; 6 – osaliselt praegune Jõgeva maantee.

³² Böök, J. 1681-1684. Fempte dehlis transporterad charta af dhett geometr. arbetet som gjorde ähr anno 1681 och 1684 öfwer Oberpahlen medh der wedhliggiande adelige godz. EAA.308.2.205 leht 1

Skeem 4. Vana-Põltsamaa mõisasüda 1688 a kaardil³³.

³³ Böök, J. 1688. Öfverpahlens Stätt och Gebiet. EAA.308.2.213 leht 1

Skeem 5. Uue-Põltsamaa mõisasüda ja Põltsamaa kesklinn 1862. a plaanil³⁴. 1 – Uue-Põltsamaa mõisasüda; 2 - Tõrukese mets (Grosse Planke); 3 - Laululava mets (Kleine Planke); 4- kalmistu; 5- Põltsamaa loss ja kirik; 6 – Lillemets; 7 – Suur sild; 8 – pastoraat, Pastoraadi park. Plaanil on näha ka praeguse Kõrdiööbiku pargi lõunaossa jääv endine eraaed.

³⁴ Fuchs, M., Schultz, A. 1862. Charte von den im Livländischen Gouvernement Pernau Fellinschen Kreise und Oberpahlenschen Kirchspiele belegenen zum privaten Gute Neu Oberpahlen gehörigen Ländereien. Des Hofes, der Hoflage, Dörfer Allastfer, Pauastfer und Wöchma. EAA.1347.1.26 leht 1 foolio 1

Skeem 6. Vana-Põltsamaa mõisasüda 1873.a plaanil³⁵. 1 – Põltsamaa loss ja Vana-Põltsamaa mõisa park; 2 – Saksa kalmistu; 3 – mõisa Viljandi mnt allee; 4 – mõisa Tallinna maantee allee; 5 – mõisa Kamari mnt (Hermanni tänav) allee.

³⁵ Fuchs, M., Seeland, J. 1873. Charte von dem im Pernau-Fellinschen Kreise und Oberpahlenschen Kirchspiele belegenen privaten Gute Schloss-Oberpahlen und den daselbst belegenen Hofes-Ansiedlungen. EAA.1348.1.5300 leht 1 foolio 1

3.2 Vana-Põltsamaa mõisapark

Joonis 1. 1866. a vaade Põltsamaa lossile Suurelt sillalt. (W. S. Stavehageni gravüür, AM 14139 G 6906.35.1).

Põltsamaa ordulinnus (sks k *Oberpahlen*, *Öfwerpahlen*, *Schloß Oberpahlen*; vn k *Верпелъ*, *Верполь*) rajati Liivi Ordu foogtkonna keskuse ja olulise tugipunktina Põltsamaa jõe kaldale 1272. aastal³⁶. Linnus sai sõdades (1502.a. ja 1558.a.) tugevasti kannatada. Loss korrastati jälle alates 1623. a. uue omaniku, feldmarssal Hermann von Wrangeli, eestvõttel. Sellel perioodil ehitati lossi juurde ka kirik. Loss ja kirik hävisid 1703. a Põhjasõjas. Kogu Põltsamaa lossi endise maa-ala kinkis Peeter I 1720. aastal riigi majandusnõunik Heinrich von Fickile. Ficki ajal remonditi kirik (u 1735-1762) ja korrastati lossi. Fickilt pärandus loss Johann Woldemar von Lauwile. 1770-ndatel ehitati Johann Woldemar von Lauwi eestvõttel konvendihoone asemele väidetavalt Eestimaa suurejoonelisim rokokoostiilis loss. Jõe keskele Pleeksaarele rajati pargiansambel, mille elemendid sidusid Vana-Põltsamaa jõe vastaskaldal asuva Uue-Põltsamaa mõisaansambliga. Arvatavasti võivad ka üksikud lossi ümber olevad ja Linnapargis kasvavad vanemad puud pärineda 18. sajandi lõpust. Von Lauw surma järel 1786. a müüdi mõis võlgade katteks ja keisrinna Katariina andis mõisa rendile oma pojale Aleksei Bobrinskile. Bobrinski ehitas Põltsamaa lossi torni observatooriumi ja uuendas lossi sisustust. Bobrinski tütar abiellus vürst Nikolai Gagariniga. Gagarinite valdusse jäi loss kuni riigistamiseni 1920. a. Loss hävis II Maailmasõjas 1941. a.

Vana-Põltsamaa mõisa pargi ala põhimahult on kõlvikuna olemas juba 1688. kaardil; kas sellel alal ka parki või iluaeda mingil kujul tegelikult eksisteeris on raske öelda - rootsiaegsetel plaanidel ei ole iluaeda eraldi märgitud. Küll on olemas juba 17 sajandil Viljandi maantee ja osaliselt vähemalt Kamari

³⁶ Raam, V. 1999; 105

maantee (orienteeruvalt Hermannini ja Vahe tn asukohal). Praeguse elektrijaama tammi kohal asus juba 17. sajandil sild.

Vana-Põltsamaa mõisa park tänases mahus rajati arvatavasti von Lauwi ajal 1760-1770-tel, seda täiendati Bobrinskite ajal 1800-1840. Regulaarne ja ligikaudu tänastes piirides park on olemas juba 1816. a plaanil, seal on pargiosa näidatud ka kiriku ja jõe vahel. Alleed pargist väljaspoole (Kuningamäe suunas, Tallinna suunas, Kamari suunas) rajati (kui otsustada Brotze 1800. a, 1828. a Carl Ungern-Sternbergi vaate ja Wilhelm Tuschki vaadete järgi) arvatavasti rajati 19. sajandi esimestel kümnenditel. Pargi vabakujuline ümberkujundamine toimus enne 1880-id³⁷. Pargi kirdeosas asub väike ümar tiik saarega, mis võib pärineda 18. sajandi lõpust³⁸.

1925. aasta 23. juunil avati Linnapargis Põltsamaa alevivalitsuse tellimusel ehitatud kõlakoda. Pärast sõda kõlakoda lagunes. Pargi teise serva ehitati laululava, mis töötas veel 50-ndatel aastatel. Pargi tähelepanuväärseim element on Karl August Hermannini mälestusmärk (autor Alfred Zolk-Leius), mis õnnistati 1935.a 10. juunil Viljandi kirikuõpetaja Jaan Lattiku poolt.

Foto 1. Vana-Põltsamaa ajaloolisel teljel kulgev jalgtee. Vaade pargi lõunaosast lossi suunas.

3.3 Uue-Põltsamaa mõisapark, Lillemets

1720. a kinkis Peeter I kinkis Põltsamaa lossi (Vana-Põltsamaa mõisa) Venemaa riiginõunikule, Heinrich von Fickile³⁹. 1750. aastal Heinrich von Fick suri. Mõisa pärisid tema väimehed Johann Woldemar von Lauw ja Jakob Heinrich von Lilienfeld. Viimased jagasid mõisa kaheks: von Lilienfeld sai maa teiselpool jõge, kuhu rajas Uue-Põltsamaa mõisa, von Lauwile jäi vana mõisasüda. Uue-Põltsamaa mõis jäi Lilienfeldide perekonna valdusse kuni vöörandamiseni aastal 1919. 1917–1967 töötas peahoones kool, 2004. aastast on mõisasüda eraomanduses⁴⁰, park ja peahoone on hädapäraselt konserveeritud.

³⁷ Nurme, S. 2020. Põltsamaa Lossi park. Ajalooline õiend ja muinsuskaitse eritingimused projekteerimiseks. Puistu uuringu aruanne. AB Artes Terrae OÜ, töö nr 20014HI2, Tartu

³⁸ Sinijärv, U. jt. 2007. Eesti pargid 1. Muinsuskaitseamet, Keskkonnaministeerium; lk 342

³⁹ Raam 1999, 107

⁴⁰ Breede, T., Nurme, S. 2012. Uue-Põltsamaa mõisapargi hoolduskava. Artes Terrae OÜ, töö nr 39HK12, Tartu; lk 6-8

Barokne poolkelpkatusega härrastemaja ehitati 18. sajandi II poolel. Suhteliselt arvukalt rajatud kõrvalhoonetest on tänini säilinud teenijatemaja ja kuivati. Regulaarne, varaklassitsistlik park rajati 18. sajandi teisel poolel arvatavasti koos härrastemajaga.

Joonis 2. Vaade Uue-Põltsamaa mõisa peahoonele jõe poolt 1845. a. J. S. von Ungern-Sternbergi joonistus⁴¹.

Pargi põhiosa on kvartaalse sümmeetrilise jaotusega, iga kvartal on liigendatud tähekujulise teedevõrguga. Korrapäraselt tagaväljakult algab härrastemaja keskteljele orienteeritud peatee, mis lõpeb vanadest puudest ümbritsetud muruplatsiga, mille keskel on väike kõrgendik – Murelimägi. 1877. a kaardi põhjal võib arvata, et Murelimäel või selle kõrval asus varem üks mõisa kasvuhoonetest (teine asus aednikumaja lähedal pargi lõunaservas). Pargi põhjaosas olnud kahest ruudukujulisest tiigist on tänaseni säilinud üks.

Esiväljakut ei ehitatud klassikalise auhoovina arvatavasti tulenevalt peahoone asendist jõe suhtes. Auhoovi moodustas poolring, mille küljed markeeriti puuistutustega. Tall ja ait asuvad küll kahel pool esiväljakut, kuid ei ole sümmeetrilises asetuses ning ei ole seotud ruumiliselt esiväljakuga: tall on osa peahoonest loodesse jäänud suuremast majandushoonekompleksist ja ait moodustas aednikumaja ja kasvuhoonega omaette hoonegrupi pargi lõunaosas. Aidast lõunasse, praeguse kooli territooriumile, jäi regulaarse kavatisega tarbeaed. 1950. aastate algul rajati esiväljaku keskele betoonist basseini ja lillepeenrad. Muruväljaku edelakülge istutati kasederida, servadesse grupiti vahtraid ja kaski. 1990. aastate alguseni täiendati pargiaasu istutustega põhilist kujundust muutmata. Pargi juurde kuulub silla Põltsamaa jõel asuv Naistesaar, kus enne II maailmasõda ainult naised võisid päevitamas käia⁴².

Jõe kaldale, Suure silla poole jääb nn Lillemets (saanud nime mõisnik Lilienfeldi järgi), mis rajati vabakujuliselt mõisasüdamest tuleva allee (praegune Veski tn, allee olemas tänini) ja jõe vahele. Lillemetsa ette jäi avar muruplats praeguse Veski ja Aia tn vahel. Ka Aia tänavat pidi kulges linna keskele

⁴¹ EKM j 45705:19 G 27626:19

⁴² Sinijärv, U., jt. 2007; lk 338

allee (olemas tänini). Lillemetsas asuvad Estonia katastroofis hukkunute mälestusmärk ja Vabadussõjas langenute ausammas: puhkava sõduri kuju (autor V. Melnik, 1924), mis taastati J. Soansi kavandi järgi 1989. a⁴³.

Uue-Põltsamaa mõisapargi koosseisu kuulub ka selle läänenurgas asuv kollektsooniaed. 1923. aastal mõisa tarbeaia asemele loodusloo-õpetaja P. Pedoste poolt rajatud aias oli dekoratiivtaimede, üldbioloogia ning taimegeograafia osakond. Selle ala esialgne planeering ning puidust paviljon on hästi säilinud⁴⁴.

Skeem 7. Uue Põltsamaa park AD 1877. Fragment plaanist⁴⁵.

Skeem 8. Uue-Põltsamaa mõisasüda 1877.a plaanil.

⁴³ Breede, T., Nurme, S. 2012; lk 6-8

⁴⁴ Breede, T., Nurme, S. 2012; lk 6-8

⁴⁵ Seeland, J. F. 1877. Charte von dem im Livländischen Gouvernement, Pernau-Fellinschen Kreise und Oberpahlenschen Kirchspiele belegenen Hofe Neu-Oberpahlen und den zu diesem Gute gehörigen Grundstücken des Hakelwerks Oberpahlen. EAA.1347.1.25 leht 1

Foto 2. Vaade Uue-Põltsamaa mõisa pargi tagaväljakult piki peatelge.

3.4 Kõrdiööbiku park

Kõrdiööbiku pargi moodustavad Põltsamaa jõe vasakkaldal Suurest sillast allavoolu asuvad endised Pastoraadi ja Kultuurimaja park ning⁴⁶ Roosisaar. Kõrdiööbiku pargile andis nime enne seda seal asunud kodutööstuskool, kus tüdrukuid õpetati keetma ja küpsetama, õmblema ja kuduma - peale selle pidid "kõrdikeetjad" oskama laulda kui ööbikud.

Pargi vanim osa, mis ümbritseb Kiriklasaarel asuvat pastoraadihoonet, pärineb 19. sajandi teisest poolest ja kandis kaua aega nimetust Pastoraadipark. Samas kuna pastoraat kajastub juba rootsiaegsetel plaanidel võib oletada, et mingil kujul aed-park oli seal olemas juba 17. sajandil. Vanemat pargiosa läbib looduslik oja - Papiroja. Oja nimi tulla sellest, et kiriklas elanud „papid“ käinud end selles ojas pesemas. Ojale ehitatud saarega tiik ja astmeline vetesüsteem toimivad tänapäevani⁴⁷. Kõrdiööbiku parki iseloomustavad lisaks Papirojale Roosisaart piiravad veskikanalid ja mitmed sillad.

Pargi vanemas osas on säilinud hulk vanu puid, mis pärinevad arvatavasti algsetest vabakujulistest istutustest 19. sajandi II pooles. Kunagise kihelkonnakooli juurest viib jõeni hariliku pärna allée⁴⁸.

⁴⁶ Sinijärv, U. jt. 2007; lk 308

⁴⁷ Breede, T. Nume, S. 2012. Kõrdiööbiku pargi hoolduskava. Artes Terrae OÜ, töö nr 40HK12; lk 4

⁴⁸ Breede, T. Nume, S. 2012; lk 4

Skeem 9. Kõrdiööbiku park 1901. a vene üheverstasel kaardil. Valge joonega on näidatud orienteeruv pastoraadi kinnistu (Maa-ameti kaardiserver).

Skeem 10. Pastoraadi krunn Uue-Põltsamaa mõisa 1877.a kaardil⁴⁹.

Noorem pargiosa on seotud kaasajal eelkõige kultuurimajaga. Praeguse kaitseala piires on ajalooliselt olnud tegemist arvatavasti tarbeaiaga (viljapuuad) 1977. a tehti sellesse pargiossa arvukalt uusistutusi⁵⁰.

Roosisaar on rajatud peale II maailmasõda hävinenud linnakeskuse asemele. Roosisaareks nimetatakse pargiosas seepärast, et sinna on istutatud üle 2000 roosi.

⁴⁹ Seeland, J. F. 1877

⁵⁰ Breede, T. Nurme, S. 2012; lk 4

Foto 3. Vaade Roosisaare paviljonile (14.03.2020).

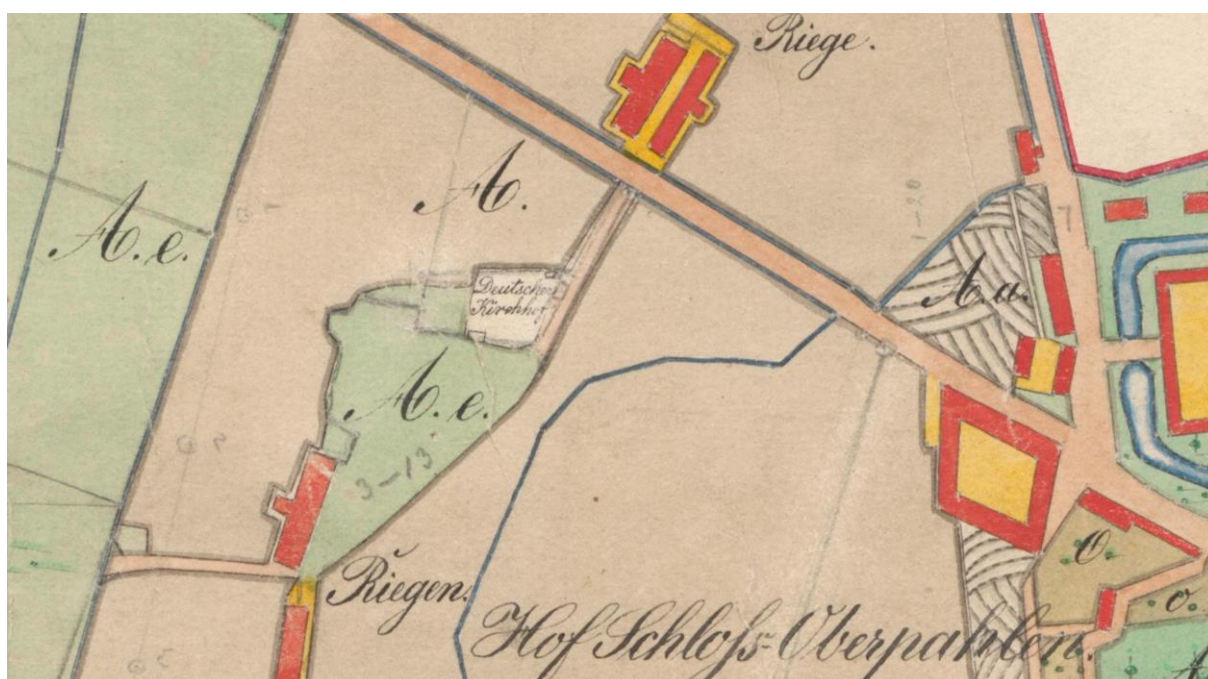
Foto 4. Papioja.

3.5 Saksa kalmistu

Põltsamaa Saksa kalmistu rajati 1770.-dal aastal Põltsamaa saksa koguduse tarbeks⁵¹. Kalmistu jaoks eraldati maa Vana-Põltsamaa mõisa maadelt, lossist läände jääva väikese majanduskompleksi juures kopli kõrval (Skeem 11). Esimene matus toimus kalmistule 1771. a.

Lagunev klassitsistlik klassitsistlikus stiilis ümara põhiplaaniga matusekabel, mis kuulus Vana-Põltsamaa mõisnikele, ehitati kalmistule 19. sajandi algul. Historitsistlik punasest tellisest väravaehitus ja kalmistut ümbritsev, tänaseks lagunenud maakiviaed ehitati arvatavasti 19. sajandi II pooles⁵².

Kalmistu on maha jäetud ja lagunev, kui kabelivare ja kunstiliselt kõrgel tasemel hauatähised muudavad selle silmapaistva atmosfääriga kohaks. Kalmistu kõrval, lõunas, asub kalmistust pisut suurem pargilaadne haljasala.

Skeem 11. Saksa kalmistu Vana-Põltsamaa mõisa 1873.a plaanil⁵³. Fragment plaanist.

⁵¹ Sirge, K. 2013. Eesti mõisakalmistud. Magistritöö. Tartu Ülikool, Tartu; lk 25

⁵² Waldmann, K. 1926. Põltsamaa kihelkonna minewikust ja mälestusmärkest. Tartu; lk 30, 31

⁵³ Fuchs, M., Seeland, J. 1873. Charte von dem im Pernau-Fellinschen Kreise und Oberbahenschen Kirchspiele belegenen privaten Gute Schloss-Oberpahlen und daselbst belegen Hofes-Ansiedlungen. EAA.1348.1.5300 leht 1 folio 1

Foto 5. Põltsamaa Saksa kalmistu – vaade kalmistu keskosast lõuna poole.

Foto 6. Saksa kalmistu kabel.

3.6 Sõpruse park

Sõpruse park on noorim Põltsamaa parkidest ja ainud Jõgeva maakonnas rajatud park nõukogude ajal⁵⁴. Sõpruse pargi algust seostakse Martin Lillevere nimelise kolhoosi administratiivhoone ja esimeste kortermajade valmimisega valmis 1969. a. Hoone ümbrus haljastati. Juba siis oli kolhoosi esimehel Voldemar Laosel mõtte teede ristis olevale põllualale rajada park⁵⁵.

⁵⁴ Sinijärv, U. jt. 2007; lk 331

⁵⁵ <https://poltsamaa.kovtp.ee/documents/> (vaadatud 15.10.2020).

Foto 7. Kalevipoeg kündmas Sõpruse pargis.

Foto 8. Sõpruse pargi idaosa.

Pargi algsed kavandid tegi 1973. a Ene Ilves. Park projekteeriti vabakujulisena. Esimene puu istutati 8. mail 1973. a. Esimese puu istutamisel nimetas Voldemar Laos pargi Sõpruse pargiks⁵⁶. Esmased istutustööd tehti vabatahtliku tööna peamiselt noorteklubi "Hekto" liikmete ja nende sõprade poolt⁵⁷. Et parki väärtustada, hakati Ants Paju initsiatiivil puistu täiendamiseks istutama nimelisi puid.

⁵⁶ Vanamb. K-K. 2019. Puhu rist peidab endas lugusid, mälestusi ja lootust. Vooremaa 2.11.2019

⁵⁷ <https://poltsamaa.kovtp.ee/documents/> (vaadatud 15.10.2020).

Alates 2004. a korraldati pargis rahvusvaheline graniitskulptuuride festival⁵⁸. Festivalil valminud tööd jäid parki ning hiljem on neile skulptuure lisandunud. Tuntuimaks taieseks on Tauno Kangro „Kündev Kalevipoeg“, mis paigaldati parki 2006. a⁵⁹. Sõpruse pargist leiab 270 nimelist puud ja 12 skulptuuri⁶⁰.

4 Põltsamaa haljastu

4.1 Põltsamaa haljastu üldiseloostus

Tänane Põltsamaa haljastu kujunenud valdavalt Vana- ja Uue-Põltsamaa mõisa ja pastoraadi haljasalade põhjal. Põltsamaa haljastu moodustavaid rohealasid on kokku ligikaudu 284,2 ha (sh linna piiresse jäävad avalikult kasutatavad munitsipaal- või riigi omandis olevad metsad, niidud ja rohumaad ja haritavad põllud; Tabel 1; Kaart 1). Ilma aiamaadeta ja põldudeta on rohealade pindala 260,4 ha. Põltsamaa haljastule on iseloomulik looduslike ja poollooduslike alade suur osakaal (Tabel 1, Tabel 2). 59% haljasalade mahust moodustavad poollooduslikud alad (jõe kaldad, niidud) ja looduslikud alad (mets). Rohealadest on mahult suurimad Kuningamäe puhkeala ühes Alajaama tuka ja puhkeala ning elamualade vahele jääva niiduga (70,1 ha), Pardikääru niit koos metsaga (33,9 ha) ja Tõrukese metsapark (10,2 ha).

Alljärgnevat tabelites esitatud pindalad on arvutatud kaardianalüüsi põhjal automaatselt vastavalt välitööde andmete baasil digiteeritud kontuuridele (lisa 1)

Tabel 1. Põltsamaa rohealade jaotus. Tabelis ei kajastu eramaadel asuvad piiratud juurdepääsuga rohealad (Kaart 1).

Nr	Roheala tüüp	Orienteeruv suurus (ha)	Osakaal linna haljastus (%)
1	Haljasribad, murualad	28,39	9,99
2	Avalikud pargid, aiad ja skväärid	32,74	11,52
3	Koolide- ja lasteaedade hooned; staadionid; kalmistud jm eriotstarbelised haljasalad	21,54	7,58
4	Korterelamute haljasalad	11,08	3,90
5	Muud haljasalad (aiamaad)	7,37	2,59
6	Haritav maa	16,74	5,89
7	Metsad, metsalaadsed puistud (metsaribad, noorendikud jms)	77,65	27,32
8	Niidud, rohumaad	88,67	31,20
Kokku:		284,18	100

⁵⁸ Põltsamaale tasub suvel sisse keerata. Pärnu Postimees, 2. 07.2004

⁵⁹ „Kündev Kalevipoeg“ leidis pühapäeva õhtul oma koha Põltsamaa Sõpruse pargis. Järva Teataja, 15.08.2006

⁶⁰ Vanamb. K-K. 2019

Tabel 2. Põltsamaa avalikult kasutatavad rohealad (Kaart 1). Tabelis ei kajastu eramaadel asuvad piiratud juurdepääsuga rohealad, aiamaad ja põlluna haritav maa. Eraldi käsitletud alleede alused haljaspinnad on antud alljärgnevas tabelis eraldi real.

Nr* kaardil ja koondtabelis (lisa 1)	Haljasala nimetus	Orienteeruv suurus (ha)
2	Põltsamaa linna kalmistu	9,16
3	Juustu park	0,39
4	Tartu mnt äärsed rohealad koos korterelamualaga	4,05
6	Uue-Põltsamaa pargi tagune rohumaa, detailplaneeringu järgi staadion	6,07
8	Metsa tänava jäätmaa	4,70
9	Parvei kallas	2,90
10	Uue-Põltsamaa mõisa park ja Raamatukogu park	8,07
11	Põltsamaa Ühisgümnaasiumi haljasala	2,57
12	Roosiaed	2,23
13	EPT haljasala ja Pritsumaja tiik	2,04
14	Tõrukese metsapark	10,24
16	Lauluväljaku mets	10,55
18	Käo, Ööbiku, Sõpruse, Kirde, Rohu tn haljasribad	2,48
22	Linnastaadion	1,51
23	Lauluväljaku park	2,02
24	Sõpruse park	6,44
26	Ringtee tänava korterelamumaa	3,13
30	Vassili mets	8,21
34	Meeritsa järve kallas	2,25
35	Võhmanõmme mets (mets riigi maal, Alastvere pkr ümber)	8,11
36	Lipsu koppel	8,69
37	Põltsamaa kino 'Edu' skväär	0,89
38	Kördiööbiku park	6,18
39	Roosisaar	0,53
46	Põltsamaa saksa kalmistu	1,30
47	Kuningamäe terviserada/puhke-ala, Alajaama tukk	66,20
48	Pardikäärü niit, Lossi tn metsapark	33,83
59	Apostliku õigeuskirikku aed	0,19
61	Põltsamaa jõe kaldaala	2,66
62	Vana-Põltsamaa park	5,71
63	Kuningamäe puhkeala staadion	3,91
64	Eha tänava korterelamumaa	1,23
65	Tallinna maantee korterelamumaa	0,65
66	Saare tänava korterelamumaa	0,20
67	Nurme tänava korterelamumaa	0,39
68	Pargi tänava korterelamumaa	0,10
69	Lossi tänava korterelamumaa	1,21
70	Hermannini tänava korterelamumaa	0,02
71	Tartu maantee korterelamumaa	0,23
72	Pajusi maantee korterelamumaa	1,29
73	Roosiaia tee korterelamumaa	0,40
	Alleede alused haljasribad	27,44

Kokku:

260,37

*Märkus. Tabeli numeratsioonist puuduvad numbrid on alleede numbrid. Vt Tabel 3.

Tabel 3. Põltsamaa alleede nimekiri (numeratsioon on teiste rohealadega järjestikune).

Nr kaardil ja koondtabelis (lisa 2)	Tänavanimi	Nr kaardil ja koondtabelis (lisa 2)	Tänavanimi
1	Jõgeva mnt	41	Lille tn
5	Tartu mnt	42	Aia tn
7	Metsa tn	43	Tallinna mnt
15	Aasa tn	44	Õnne tn
17	Kuuse tn	45	Viljandi mnt
19	Sepa ja Lille tn	49	Pikk tn
20	Marja tn	50	Kivi tn
21	Rahu tn	51	Saare tn
25	Ringtee tn	52	Pargi tn
27	Roheline tn	53	Jaama tn
28	Mäe tn	54	Nurme tn
29	Kingu tn	55	Tamme tn
31	Kaare tn (lõuna osa)	56	Kooli tn
32	Kaare tn (lõuna osa)	57	Kase tn
33	Põhja-Kaare tn	58	K. A. Hermann tn
40	Kuperjanovi tn	60	Lossi tn

Põltsamaal on 5 mitmeotstarbeliselt toimivat ülelinnalise tähtsusega roheala: Kuningamäe puhkeala, Vana- ja Uue-Põltsamaa mõisapargid (ühes Raamatukogu pargiga), Kõrdiööbiku park (ühes Roosisaarega) ja Sõpruse park. Pigem kohaliku tähtsusega on Meeritsa järve kalda haljasala ja Lauluväljaku park. Ülejäänud avalikus kasutuses olevad rohealad on valdavalt väikesepindalised haljakud, liiklushaljasalad või spetsiifilise kasutusega haljasalad (kalmistu), millest enamusel puhkealale iseloomulik kasutustaristu puudub.

Põltsamaa linna suuremad mitmeotstarbelised haljasalad on jaotunud territoriaalselt suhteliselt ühtlaselt: Kõrdiööbiku park, Vana-Põltsamaa mõisapark ja Uue-Põltsamaa mõisapark asuvad kesklinnas, Sõpruse park, linna põhjaosas, Kuningamäe puhkeala linna läänepiiril, Meeritsa järve kalda haljasala linna idapiiril. Ainult linna lõunaosas napib välja ehitatud kasutustaristuga rohealasid, kuid selleks on potentsiaalselt võimalik arendada Lossi tn Metsapark ühes Pardikääru niidu aladega ja teisel pool jõge Lipsu koppel. Suure kasutuspotentsiaaliga on ka linna põhjaosas asuvad Tõrukese metsapark ja Lauluväljaku park ühes Lauluväljaku metsaga.

Väikeseid skvääre ja pargilaadseid haljasalasid on suhteliselt vähe, enamuse nendest moodustavad liiklushaljasalad ja korterelamualade haljasalad.

Rohkelt leidub puittaimedega haljastatud tänavaid. Kokku on alleesid või alleefragmente kokku vähemalt 31 tänaval.

4.2 Kaitsealused rohealad

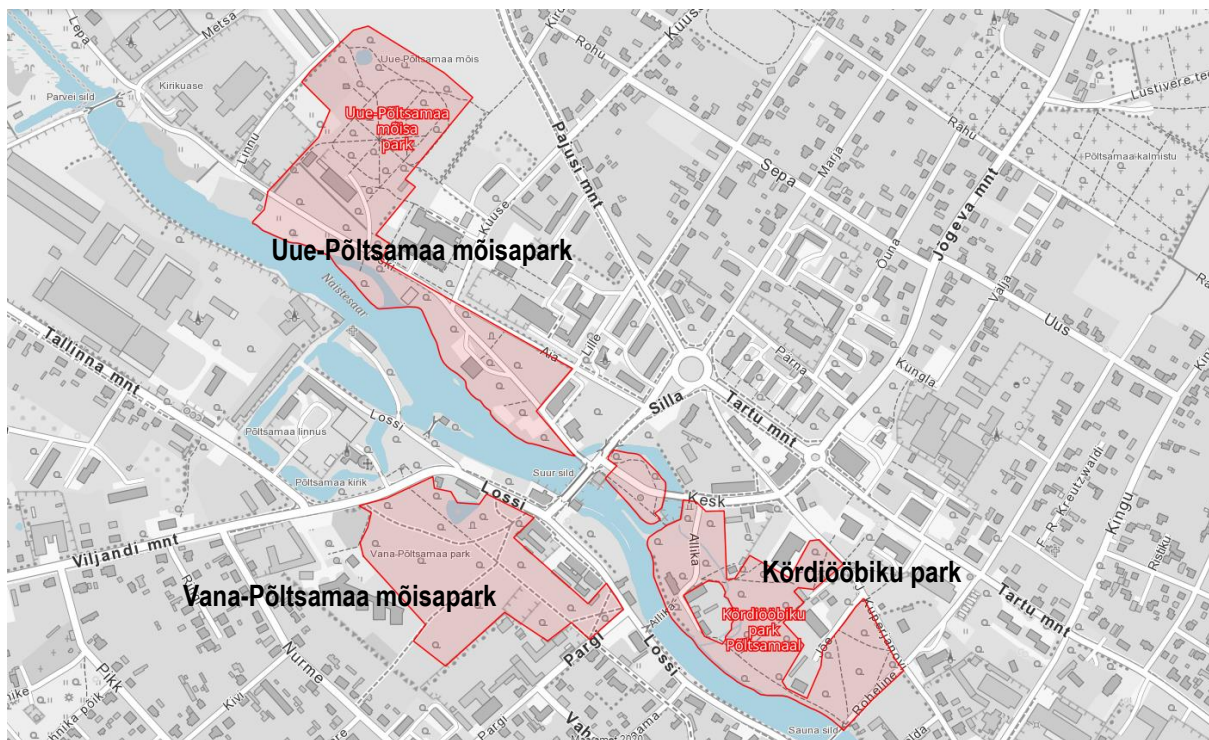
Põltsamaa rohealadest on looduskaitse all järgnevalt esitatud rohealad (Skeem 12)⁶¹:

1. Vana-Põltsamaa mõisa park, KLO1200491⁶²;
2. Uue-Põltsamaa mõisa park, KLO1200489⁶³
3. Kõrdiööbiku park, KLO1200472⁶⁴

Vana-Põltsamaa mõisapark on kaitsealuse kodukaku *Strix aluco* elupaik (KLO9107629)⁶⁵. Pardikäärude niidul on leitud hulgaliselt kaitsealuseid taimi, valdavalt käpalised (Skeem 13).

Sõpruse park (endine KKR kood KLO1200483) on riikliku kaitse alt välja arvatud⁶⁶ ja võetud kohaliku kaitse alla.

Looduskaitse alt on 09.07.2020 Vabariigi valitsuse otsusega välja arvatud ka Lossi tn metsapark (endine KKR kood KLO1200474)⁶⁷.

Skeem 12. Riikliku looduskaitse all olevad pargid Põltsamaal (Maa-ameti kaardiserver).

⁶¹ Kaitsestaatus on kontrollitud Maa-ameti Looduskaitse ja Natura kaardirakenduse ja EELIS andmebaasi kohaselt seisuga 07.10.2020.

⁶² http://register.keskkonnainfo.ee/envreg/main?reg_kood=KLO1200491&mount=view

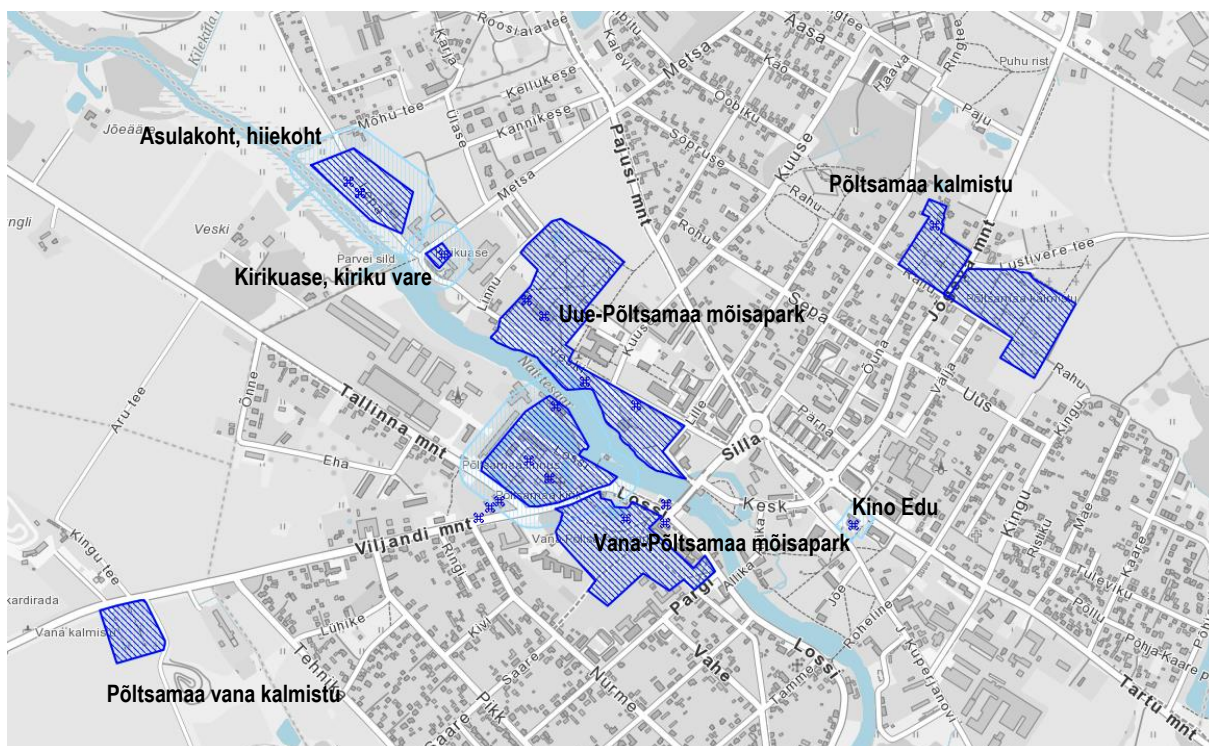
⁶³ http://register.keskkonnainfo.ee/envreg/main?reg_kood=KLO1200489&mount=view

⁶⁴ http://register.keskkonnainfo.ee/envreg/main?reg_kood=KLO1200472&mount=view

⁶⁵ http://register.keskkonnainfo.ee/envreg/main?reg_kood=KLO9107629&mount=view

⁶⁶ Vabariigi Valitsuse määrus nr 55; 09.07.2020 „Jõgeva maakonna parkide ja puistute kaitse alt väljaarvamine“; <https://www.riigiteataja.ee/akt/114072020014>

⁶⁷ <https://www.riigiteataja.ee/akt/114072020014>

Skeem 14. Muinsuskaitse all olevad või kaitsevööndisse jäävad rohealad.

4.3 Rohealade haljastuslik väärtus

Haljastu elujõulisuse ja loodusväärtuse põhiindikaatoriks haljasalal on roheala taimestiku haljastuslik väärtus. Hinnangu aluseks on olnud roheala puistu tervikuna. Haljastuslik väärtus ei näita kasutusväärtust. Hinnang näitab haljasala elujõulisust ja perspektiivsust haljasalana tervikuna. Haljasribadele jt intensiivselt hooldatud puittaimestikuta aladele (nt staadion) anti väärtuseks automaatselt väheväärtuslik (5). Rohealade jaotus haljastus on esitatud alljärgnevas tabelis (Tabel 4).

Tabel 4. Rohealade haljastuslik väärtus (Kaart 2)

Haljastuslik väärtus	Arv	Pindala (ha)	Osakaal pindala järgi (%)
Eriti väärtuslik puistu/roheala (1)	6	38,33	13,49
Väärtuslik puistu/roheala (2)	8	25,36	8,92
Keskmise väärtusega puistu/roheala (3)	20	166,13	58,46
Väheoluline puistu/roheala (4)	4	7,48	2,63
Väärtusetu puistu/roheala (5)	5	46,88	16,50
Kokku:		284,18	100%

Tabelist 3 nähtub, et eriti väärtuslikud ja väärtuslikud alad moodustavad haljastust ligi 20%. Väärtusliku taimestikuga haljasaladeks on linna vanad mitmerindelise puistuga pargid, mille haljastus on oluline ja väärtuslik nii rohemassivina, dendroloogiliselt, miljöoloogiana kui linnaruumiliselt. Tavapärastelt on vanad pargipuistud ka väärtuslikud ökoloogiliselt pakkudes elupaiku vana metsa tüüpi elukeskkonda eelistavale elustikule. Põltsamaa haljastus kuuluvad esimesse väärtusklassi Vana- ja Uue-Põltsamaa mõisapark, Kõrdiööbiku park, Raamatukogu park, Tõrukese mets ja Sõpruse park.

Üle poole rohealadest on keskmise väärtusega ehk olulised puistud, mis on olulised rohemassiivina ja perspektiivsed funktsioonilt, vanuselt ja koosseisult. Oluliseks määrati näiteks puuduliku kasutustaristuga Juustu park, Saksa kalmistuga piirnev haljasala ja enamus metsi/metsaparke. Puistu omadustest lähtuvalt on keskmise väärtusega või väheväärtuslikud hõreda puittaimestikuga rohealad, valdavalt liiklusalajalad (va alleed), korterelamualade haljasalad ja jäätmaad. Haljasaladena väärtust praktiliselt ei oma tühjad murupinnad haljasribadel (liiklusringid jt liiklusega seotud valdavalt kõrghaljastusega alad või vähese ja isetekkelise ning valdavalt lühiealise kõrghaljastusega haljasalad, mille haljastusel ei ole arenguks kasvuruumi või siis pole muudel põhjustel perspektiivsed; näiteks Pajusi maantee haljasribad, Tartu mnt ääred ja sellega piirnevad/liituvad väikesed haljakud ja kortermajade ümbrused). Haljasribade vähene väärtus ei tähenda automaatselt nende likvideerimise või ümber tegemise vajadust, sest kuigi haljastuslikult väheolulised omavad haljasribad ikkagi liikluskorralduslikku funktsionaalsust, pakuvad monotoonses sillutatud/asfalteeritud tänavaruumis esteetilist vaheldust, aitavad immutada sademevett ning on eramupiirkondades (näiteks Roheline tänav, Sepa tn, Pikk tn jt) ühes nudipuudega miljöö osadeks.

4.4 Rohealade ökoloogiline väärtus

Ökoloogiliselt on väärtuslikud kõik Põltsamaa suuremad haljasmassiivid, ruumiliselt saab neid vaadelda neljas grupis (Skeem 15).

Esimese, kõige väärtuslikuma grupi, moodustavad kõik Põltsamaa jõega piirnevad rohealad nii massiividenä, kui väiksemate aladena piki jõe kallast. Jõeäärsetest rohealadest on eriti väärtuslikud on vanad mõisapargid, sh Uue-Põltsamaa mõisapargiga liituv Parvei kallas ja pargi Lillemetsa osa ja Kõrdiööbiku park, mis tänu vanadele puudele pakuvad elupaiku nii kalda kui vana metsa elustikule. Samasse gruppi kuuluvad veel looduslikud/poollooduslikud Pardikääru niit, Lipsu koppel ning Lossi tn metsapark ühes viimasega liituvate looduslike aladega. Viimastest eriti väärtuslik on Pardikääru luht, kus kasvab ohtralt käpalisi ning mis pakub elupaiku nii kaldaelustikule, niiduelustikule kui sellega piirnevas lepikus lodumetsa tüüpi elustikule. Põltsamaa jõega seotud rohealade väärtuslikkusele on viidatud ka Põltsamaa valla rohevõrgustiku analüüsis⁷⁸.

Teise grupi moodustab Kuningamäe puhkeala mets ja selle ees asuv niiduala, mis koos moodustavad Põltsamaa suurima roheline tervikmassiivi pakkudes elupaiku segametsa elustikule ja niiduelustikule. Alal asuv tehismägi oma spetsiifiliste tingimustega võib kujuneda spetsiifiliseks elupaigaks kuiva nõlva eelistavale elustikule (nt sürjametsa tüüpi puistu).

Kolmanda grupi moodustab ajalooliselt tänast Alastvere peakraavi ümbritsev puistumassiiv, mis põhja pool Tartu maanteed jätkun Meeritsa järve haljasalana ja viimane omakorda liitub Vassili metsaga. Tänu looduslikule lehtpuuenamusega metsale, Vassili metsa võsastuvatele niitudele, haljasalale, kraavile ja Meeritsa järvele pakub massiiv väga erinevaid elupaiku.

Neljanda grupi moodustavad Tõrukese mets ja Lauluvaljaku mets, mis on omavahel nõrgalt ühendatud Sõpruse pargi ja Jõgeva maantee äärde jääva rohumaaga (riigi omandis olev maatulundusmaa). Viimase grupi rohealadest on väärtuslikum mitmerindeline ürgmetsalaadne Tõrukese mets, mis liitub Pritsumaja tiigi haljasalaga. Lauluvaljaku mets pakub elupaiku eelkõige tihedat noort lehtpuumetsa eelistavale elustikule. Lauluvaljaku mets liitub põhimõtteliselt ka Põltsamaa kalmistuga, mis omakorda pakub elupaiku eelkõige vanu puid eelistavale elustikule (linnud, käsitiivalised, samblikud jms).

⁷⁸ Kirs, P. 2018. Põltsamaa valla rohevõrgustik. Skepast&Puhkim; lk 21

Skeem 15. Ökoloogiliselt väärtuslike rohealade grupid ja nende liitumine naabruskonna suuremate looduslike massiividega.

Lisaks elupaigaväärtusele moodustavad II, III ja IV grupi massiivid põhiosa linna rohevööndist olles nii Tallinna maantee mürapuhvriks (põhjast ja idast) kui kaitseks idast, põhjast ja edelast ka naabruskonna avatud põllumajandusmaastikust tulevate tuulele, tolmule ja põllumajanduslikule reostusele. Kõigil gruppidel on suur puhkemajanduslik väärtus.

Tabel 5. Rohealade ökoloogiline väärtus (Kaart 2)

Ökoloogiline väärtus	Arv	Pindala	Osakaal pindala järgi %
Eriti väärtuslik puistu/roheala (1)	9	152,21	53,56
Väärtuslik puistu/roheala (2)	11	62,5	21,99
Keskmise väärtusega puistu/roheala (3)	13	14,08	4,95
Väheoluline puistu/roheala (4)	3	7,13	2,51
Väärtusetu puistu/roheala (5)	7	48,26	16,98
Kokku:		284,18	100%

4.5 Haljasalade kättesaadavus, täiendavate haljasalade loomise vajadus, olemasolevate haljasalade arendamise vajadus

Põltsamaa rahvaarv 1.01.2019 seisuga oli 3963 inimest⁷⁹, rahvastiku arv on kahanev⁸⁰. Arvestades avalikult juurepääsetava/kasutatava haljastu suuruseks (va aiamaad ja põllud) 260 ha on linnas keskmiselt inimese kohta roheala pindalaliselt 656 m². Teoreetiliselt peaks heatasemelises

⁷⁹ <https://www.poltsamaa.ee/statistika>, vaadatud 15.12.2020

⁸⁰ Skepast&Puhkim.2019. Alusanalüüs Põltsamaa valla üldplaneeringule; lk 16

linnaruumis olema minimaalselt inimese kohta $60^{81} \dots 100^{82} \text{ m}^2$ vajaliku polüfunktsionaalselt kasutatavat avalikku haljasala pinda. Seega peaks Põltsamaal vajalik avalike mitmefunktsionaalsete haljasalade vajalik üldpindala üldstatult olema suurusjärgus 24...40 ha. Võttes arvesse, et kõik avaliku juurdepääsuga rohealad ei võimalda nende kasutamist puhkealadena, saab arvestada põhimõtteliselt nende avalike haljasaladega, millel on olemas elementaarne kasutustaristu, ehk siis liikumisvõimalus jalakäijatele ja tegevusi võimaldav/pakkuv inventar ja arhitektuursed väikevormid. Põltsamaal on olemas elementaarne kasutustaristu (mitte arvestades amortiseerumist) Vana-Põltsamaa ja Uue-Põltsamaa mõisapargis, Kõrdiööbiku pargis, Sõpruse pargis, Meeritsa järve kaldal ning Kuningamäe puhkealal. Nende alade kogupindala on (seejuures arvestades vaid Kuningamäe puhkeala aktiivsooni, mille pindala on ligikaudu 17 ha) kokku ligikaudu 46 ha. Seega teoreetiliselt katavad praegused pargid täiesti elanike vajaduse rohealade järele. Seejuures arvestada tuleb, et ligikaudu 160 ha ehk ligikaudu 26% Põltsamaa pindalast moodustab väikeelamutega aedlinn, kus paljusid avalike rohealade poolt pakutavatest hüvedest pakub oma aed.

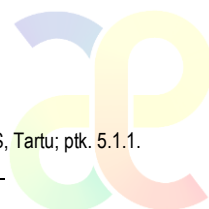
Kui võtta ülelinnalise tähtsusega haljasalade nagu Vana-Põltsamaa ja Uue-Põltsamaa mõisapark, Kõrdiööbiku park, Sõpruse park, ning Kuningamäe puhkeala teenindusala piiriks 500 m, lokaalse tähtsusega haljasalade nagu näiteks Meeritsa järve kalda haljasala, teenindusraadiuseks 300 m ning üksikute eraldiseisvate skvääride (näiteks EPT park) teenindusraadiuseks 100 m⁸³, siis ilmneb, et avalikud rohealad on kättesaadavad enamuses linna territooriumist. Olemasolevate mitmeotstarbeliste parkide teenindusraadiusesse jäävad ka peamised korterelamu alad. Mõnevõrra on probleemne Rahu tn, Sõpruse tn ja Hermanni tänava kaguots, mis jäävad suuremate parkide teenindusraadiusest välja, kuid kuna mõlemal juhul on tegemist eraaedadega väikeelamualadega, siis on probleem nendes piirkondades pigem teoreetiline. Samas, kui arvestada, Sõpruse ja Rahu tn lähedale jäävad Tõruse mets ja Lauluväljaku mets ning Hermanni tn lähedale Lossi tn metsapark (Skeem 17), siis võib öelda, et kaetud on kogu linn.

Linna territooriumile jäävad ajalooliselt Uue-Põltsamaa mõisa juurde kuulunud metsad/metsapargid – Tõruse mets ja Lauluväljaku mets ning Vana-Põltsamaa mõisa juurde kuulunud Lossi tänava metsapark, mis ruumiliselt on seotud omakorda Pardikääru niiduga, samuti Vassili mets ja Lipsu koppel, mis haljasmassiividenä on olemas kaartidel juba 19. sajandil. Vassili mets, Lipsu koppel ja Pardikääru niit on olnud läbi aegade looduslikud rohealad, ülejäänud aga mõisate parkmetsad, milles 19. sajandi kaartide järgi otsustades on olnud ka jalutusteed. Metsarajad ja radade kohad on aimatavad nii Tõruse metsas (ruumiliselt on otstarbekas käsitleda koos Pritsumaja tiigi ümbruse haljasalaga) kui Lossi tänava metsapargis, Lauluväljaku mets (ruumiliselt on otstarbekas vaadata koos Lauluväljaku pargiga) on haava uuendusest umbe kasvanud. Neil kõigil aladel on suur kasutuspotentsiaal eelkõige tervisespordi, matkamise ja Põltsamaa jõe äärsetel aladel ka veematkamise ja jõe ääres liikumise, sh harrastuskalapüügi seisukohalt. Kõikide nende looduslike ja poollooduslike rohealade kasutuselevõtt puhkealadena kataks ka linnaparkide poolt nõrgalt kaetud või katmata piirkondade rohealade vajaduse ning tagaks linna piires Põltsamaa jõe ääre läbitavuse piki kaldaid. Mõisatega seotud metsaparkide kasutuselevõtt ja avalik teadvustamine mõisate endiste osadena aitaks neid piirkondi, kui linna ajaloos kultuuriväärtuslikult olulisi kohti paremini seostada linna ajaloolise miljöoga ja tugevdada piirkondlikku identiteeti (just nende metsaparkidega piirnevates linna osades).

⁸¹ Gostev, V.F., Juskevitch. 1991. Projektirovanje sadov i parkov. Stroizdat; lk 199.

⁸² Näiteks Tuul, K. 2011. Asula rohevõrgustik: kellele ja kui palju? Eesti Loodus 2011/08

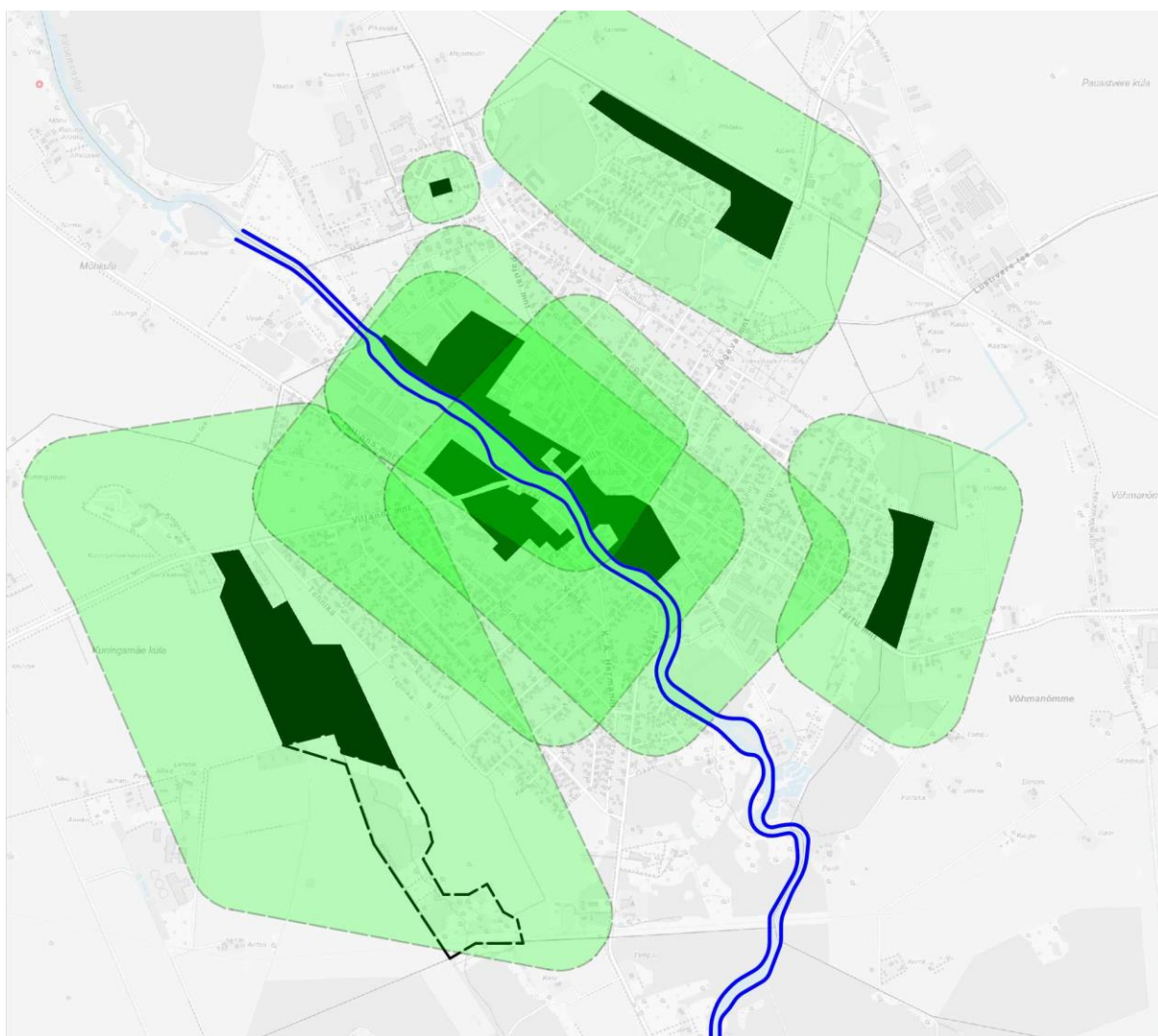
⁸³ Kalberg, H., Jänes, J., Nurme, S., Sepp, K., Nutt, N, Raidvee, K. 2004. Pärnu linna rohestruktuuri teemaplaneering. K&H AS, Tartu; ptk. 5.1.1.

Lisaks eelnevatele leidub linnas üksikuid haljakuid-aedu, mida hetkel hooldatakse elementaarselt haljasaladena, kuid millel puudub kasutusfunktsioon. Olulisemad neist on Saksa kalmistust lõunasse jääv pargilaadne haljasala, Juustu park, Pika tn äärne amortiseerunud jalgpalliväljak ühes sellega piirneva rohumaaga, Lossi tn ja Põltsamaa jõe vahele jääv haljak, Jõgeva-Tartu mnt nurga asuv haljak, Roosiaed ja veel mõned väiksemad haljasalad. Nende kõikide võimalik teenindusraadius on piirkondlik, kuid asukohast tulenevalt võiks nende kasutustaristu arendamine luua piirkondlikku väärtust: Juustu pargil ja Jõgeva-Tartu mnt nurga skvääril on potentsiaali kesklinna taskupargina, Saksa kalmistu kõrval oleval alal kohaliku taskupargina, Roosiaed kollektsiooniaiana. Samas jäävad kõik need alad (va Roosiaed) suuremate parkide või parkmetsade teenindusaladesse, mistõttu nende kasutustaristu arendamisel peaks lähtuma eelkõige piirnevate tänavate elanike vajadustest ja soovidest.

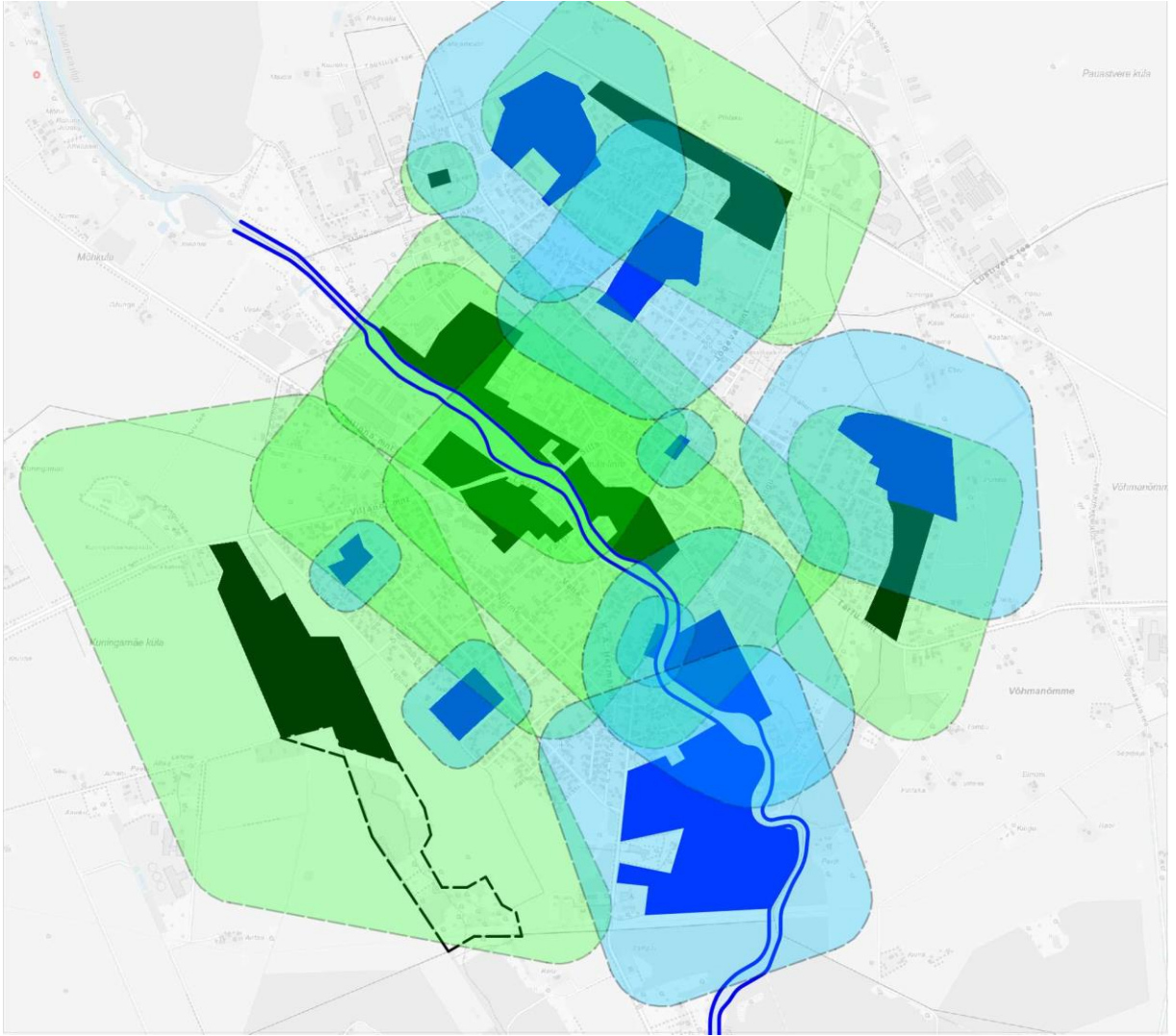
Pika ja Tehnika tänava vahelise ala võiks ka hoonestada.

Eelnevast lähtuvalt ei ole uute haljasalade loomine Põltsamaale vajalik, vaid pigem tuleb keskenduda olemasolevate parkide ja parkmetsade kasutustaristu edendamisele.

Skeem 16. Vana-Põltsamaa ja Uue-Põltsamaa mõisapargi, Kõrdiööbiku pargi, Sõpruse pargi, Meeritsa järve kalda haljasala, Kuningamäe puhkeala ning EPT pargi teenindusraadiused.

Skeem 17. Põltsamaa suuremate haljasalade teeninduspiirkonnad, sh metsad ja metsapargid, Juustu park, Saksa kalmistu ja Pika tn äärne staadion ja sellega seotud roheala.

4.6 Põltsamaa haljastu probleemistik ja ettepanekud edasiseks haldamiseks

4.6.1 Põltsamaa haljastu üldprobleemistik

Hooldustase on üldjuhul kesklinna piirkonnas ja liiklushaljasaladel silmatorkavalt hea. Väga hea hooldustase on Vana-Põltsamaa mõisapargis, Roosisaarel ja liiklushaljasaladel. Põltsamaa haljastu eripärast tulenevalt võib välja tuua alljärgnevad üldised probleemsed aspektid:

- ebaproportsionaalselt suur haljastu (rohealade kogupind) elaniku kohta;
- suured diferentseerimata hooldusintensiivsusega niidupinnad üksikutel rohealadel ja kogu haljastus tervikuna;
- tänu ajaloolisele kujunemisele ja rollile linnaruumis või kaitsestaatusele on spetsiifilist hooldust ja spetsiifilise rekonstrueerimisvajadusega parkide suur osakaal haljastus;
- haljasalade kasutustaristu on valdavalt amortiseerunud, puudulik või puudub üldse – probleem eriti kesklinna haljasaladel, kus potentsiaalne kasutus on kõige tõenäolisem;
- metsapargid jt looduslikud rohealad on suure kasutuspotentsiaaliga, kuid hetkeseisus funktsioneeritud tänu puuduvale kasutustaristule ja hooldatama puistutele;

- suur spetsiifilist hooldust vajavate alleede (nudipuud) hulk;
- alleede fragmentaarsus ja hääbumine;
- Põltsamaa jõe kallal on linna piires läbitav kallasrada pidi vaid lõiguti.

Silmatorrakav on Eesti linnade haljasaladele tüüpiliselt niidetavate alade suur osakaal, mis tuleneb eelkõige põõsarinde vähesusest. Kui välja arvata Roosisaar ja Roosiaed, siis üldjuhul põõsarinne puudub või on esindatud üksikute kiratsevate gruppide või üksikisenditega. Põõsaste puudumise põhjuseks linna vanades parkides on üldjuhul valguse puudus – suurte puude võrade all ei ole enamusel põõsaliikidel lootustki esteetiliselt välimust saavutada, isegi ellu jääda. Kuid ka muudel kesklinna haljasaladel (nt Tartu mnt ääred, Juustu park) domineerivad puud ja muru.

Enamus eelpooltoodud probleemidest seostuvad väikese linna ja suure rohealade hulga. Kõiki haljasalasid ei saa ühtviisi hooldada ja arendada. Selle probleemide kompleksi lahendamine eeldab strateegilist nägemust (arengukava vm vormis tegevusplaani) linna haljastust ja rohestruktuurist tervikuna ning iga haljasala ülesannetest ja probleemidest eraldi. Samas peab tegevuskava jääma realistlikuks arvestades kahanevat elanikkonda ja linna panustamise võimalusi avaliku ruumi haljastusse.

Ülaltoodut arvestades on vajalik eeskätt primaarse kasutustaristu süsteemne korrastamine rohealade kaupa võimaldamaks eelkõige kesklinna haljasalade kui klassikaliste mitmeotstarbelise kasutuse kohalike elanike poolt ja kui turismiobjektide kasutamise ning poollooduslike ja looduslike rohealade kasutamise tervisespordiks ning ka alternatiivsete kergliikluse koridoridena.

Täpsemalt on aladega seotud probleemistik, kirjeldused ja ettepanekud esitatud haljastu koondtabelis (lisa 1).

Ettepanekud:

- Haljastuse ja kasutustaristu kvaliteeti saab parendada läbi rohealade rekonstrueerimise. Põltsamaal on vajalik eelkõige tegeleda primaarse kasutustaristuga (so jalgteed, juurde- ja läbipääsud) metsaparides ja looduslikel aladel, ning elementaarse pargitaristu lisamine või väljavahetamine eelkõige kesklinna piirkonnas (pingid jms).
- Kuna Põltsamaal ei ole rohealade puudust, on otstarbekas seada prioriteedid ja tegevusplaan, millistel rohealadel millist taristut millise perspektiiviga arendada vajalik on. Osa rohealasid või rohealade osasid võib jätta teadlikult looduslikuks või poollooduslikuks vähendades niiviisi rekonstrueerimis- ja hooldusmahtu (nt parkmetsades valdavalt puhastada välja ainult liikumisteed).
- Kasutustaristu arendamisel on esmatähtis mõelda kõigile kasutajagruppidele lähtudes piirkondlikest vajadustest. Praegused polüfunktsionaalsed haljasalad, kuhu mingi kasutustaristu on rajatud, on varustatud suhteliselt napilt – peamiselt istumisvõimalused ja lastemänguvahendid. Arvestades suurenevat eakat elanikkonda, kelle hulgas vanusega tekib ka enam liikumisraskustega inimesi, oleks vajalik just piirkondlikesse nõ taskuparkidesse (kuna vanurite liikumisraadius on väike nagu lastelgi) luua kerged juurdepääsud ja lihtsad kasutusvõimalused, eelkõige mikrokliimaatiliselt soodsad istumis- ja suhtluskohad. Seetõttu on soovitatav elementaarne kasutustaristu (mõeldes just eakatele ja liikumispuudega inimestele) luua ka rohealadele, kus hetkeseisus kasutustaristu on puudulik (puudub). Kui suures mahus seda teha vaja on ja mis piirkondi eelistada sõltub piirkondlikust kasutajaskonnast.
- Haljasalade rekonstrueerimisel (eelkõige liiklusaljasalad, suurte murupindade perifeersed osad jms) tuleks suurendada põõsaste osakaalu, kasutades mitmerindelisi põõsastikke –

põõsaste kasutamine muudab haljasalad ökoloogiliselt mitmekesisemaks ning loob eeldused mitmekesisema elustiku arenguks; põõsastus lisab haljasaladele ka sesoonselt atraktiivsust. Istutustel saab kasutada madalakasvulisi pinda katvaid põõsamassiive, mis ei piira nähtavust ega vähenda võimalusi sotsiaalseks kontrolliks. Tänavaruumis, kus ahas kasvuruum ning tehnovõrgud ei võimalda puittaimede kasutamist ilma neid nudistamata, on soovitatav kasutada põõsaid.

- Suured niidupinnad on otstarbekas diferentseerida erineva hooldusintensiivsusega aladeks VT KA (Tabel 6), mida niidetakse erineva sagedusega vähendades seeläbi hoolduskulusid ja tagades elupaiku tolmeldajatele (mesilased, kimalased), kelle elupaigad intensiivne põllumajandus linnaga piirnevatel aladel on hävitanud. Poollooduslike aladele sarnase niitmistiheduse rakendamine (1-2 korda aastas) kesklinna piirkonna murualadele osaliselt (eeskätt liiklushaljasalad) nõuab ka avalikkusele suunatud selgitustööd selliste hooldusvõtete läbi saavutatavatest lisaväärtustest keskkonnale.
- Looduslike ja poollooduslike alade arendamisel ja hoidmisel tuleks säilitada nende alade looduslik toimimine, hoides hooldusvajadust minimaalsena. Võimalusel tuleks kaaluda traditsiooniliste maastikuhooldusvõtete kasutamist, sh linnakarjanduse kasutamise võimalusi niitude ja rohumaade hooldamisel.
- Kesklinna haljasalade optimaalsema hoolduse ja arendamise seisukohalt on otstarbekas üle vaadata kaitsealuste parkide piirid.

Tabel 6. Soovitatavad haljasala hooldusintensiivsuse klassid.

Hooldus-intensiivsuse klass	Haljasala tüüp	Rohhtaimestiku hooldusintensiivsus
1	Esindusalad; haljasala esindusosad	Igapäevane kuni iganädalane.
2	Haljasalad, suure kasutusintensiivsusega üldkasutatavad haljasalad või haljasala osad	Iganädalane kuni igakuine.
3	Väiksema kasutusintensiivsusega haljasalad, haljasalad perifeersed osad	Igakuine kuni hooajaline (1-2 korda vegetatsiooniperioodil).
4	Poollooduslikud ja looduslikud alad	Ei vaja hooldust või vajab spetsiifilist iga-aastast hooajalist hooldust (niidud, metsaalad) koosluse toimimiseks.

4.6.2 Alleed

Põltsamaale on iseloomulikud alleed. Neist vanemad on seotud Vana- ja Uue-Põltsamaa mõisate alleedega, mis tüüpiliselt rajati mõisasüdametest väljuvate teede äärde. Vana-Põltsamaa mõisa alleed on fragmentaarselt säilinud, neist Viljandi mnt allee ja Hermannini tn allee on osaliselt taastatud. Uue-Põltsamaa mõisa alleed on lõiguti säilinud Aia ja Veski tänaval. Vabakujulise võraga puudest alleedega on haljastatud ka üksikud muud tänavad (nt Aasa, Kannikese tn, Örne tn, Nurme tn Hermannini poolne ots, Kase tn, okaspuudega Kuuse tn ja Metsa tn 2000-tel rajatud tänavahaljastus Tartu mnt kesklinnas jt).

Põltsamaale ent tüüpilisemad on elamupiirkondadesse istutatud pärna-, vahtra-, saare- ja tammealleed (näiteks Tamme ja Kooli tn), mida on majandatud nudipuudena. Nudipuudest alleesid rajati kahes etapis: 1930-tel tehti istutused hariliku pärnaga, peale II maailmasõda rajati alleed teistest puuliikidest. Omaette eristuvad Kuuse tn, Metsa tänav ja Kaare tn mille istutustes on kasutatud okaspuid. Kuuse tänava allee on algselt rajatud olnud arvatavasti ebatsuugast, kuid aja jooksul on sellesse istutatud sisse harilikku kuuske ja nululiike. Metsa tänava allee on rajatud lehisest. Metsa

tänavalee on suhteliselt noor ja üks ilusamaid Põltsamaa linnas. Kaare tänaval on kasutatud harilikku mändi ja tänava põhjaosas ka harilikku kuuske.

Istutustüübilt on enamus alleesid olnud 1 realiseeritud (nt Aasa) või 2 realiseeritud (enamus), kuigi kohati säilinud üksikute puude järgi võib arvata, et üksikutel juhtudel oli nudipuudega allee algsest plaanitud neljarealisena. Kaherealine on olnud ka Viljandi mnt allee, mis 2020. a on osaliselt taastatud hetkeseisus üherealisena. Ajalooliselt on olnud kaherealine allee ka Tallinna maanteel ja Pajusi maanteel.

Foto 9. Aia tänava allee.

Foto 10. Metsa tänava lehiseallee.

Foto 11. Pargi tänava pärnaallee.

Alleede ülevaatusel 2020. a sügisel täheldati järgmisi probleeme (vt täpsemalt lisa 2).

- Nudipuudega alleedes on kasutatud valdavalt nelja liiki puid – harilikku pärna, harilikku tamme, harilikku saart ja harilikku vahtrat; kuna tamm, vaher ja saar ei talu pidevat pügamist, on nendest liikidest alleed puude kuivamisest fragmentaarsed, puud on tugevalt lõikamisest tugevalt kahjustatud ja on tõenäoline, et puude järk-järguline hääbumine jätkub, seetõttu vajavad eelkõige tamme, vahtra ja saarega alleed välja vahetamist.

- Hariliku pärnaga nudipuude alleed on paremas seisukorras, kuid puude vanuse tõttu on needki alleed hõrenemas, puud on tugevasti mädanikest kahjustatud ja vajavad perspektiivis asendamist.
- Vabakujulised vanad alleed (eriti Veski ja Aia tänaval, aga ka Kuuse tn jõe poolne osa, Hermannitn pargi poolne osa, Kase tn jt) on kahjustatud seenhaigustest, mistõttu võrades on kuivanud oksid, osa võrasid vajab tasakaalustamist jne.
- Üks omapärasem allee – Kuuse tänava ebatsuugadest, nulgudest ja harilikust kuusest koosnev allee on fragmentaarne, vanemad puud on halvas seisus, nooremaid on suvaliselt vahele istutatud, mistõttu allee on kaotanud oma esteetilisuse – soovitatav on välja vahetada.
- Mõisaparkidega seostud ja teised vanad pügamata alleed on soovitatav üle vaadata jooksvalt iga aasta järel, et määrata puude hooldusvajadus. Keskealiste pügamata alleepuud on soovitatav üle kontrollida iga 2...3 aasta järel.
- Nudipuude hoolduslõikus tuleb teostada igal aastal.
- Alleede hoolduslõikusel lähtuda standardist EVS 939-4:2020 „Puuhooldustööd“ (ptk 5.4.1.3.6.1 Nudipuude hooldamine).

Pügamata alleed on Põltsamaa miljöös oluliseks märgiks, mistõttu nende hoidmine ja/või taastamine Pajusi, Viljandi, Tartu ja Tallinna maanteede ääres peaks olema üheks linnahaljastuse prioriteediks. Nudipuudega alleed on sageli oma aja ära elanud ja vajavad uuendamist. Samas on alleede majandamine nudipuudena komplitseeritud, mistõttu tuleks kaaluda alleede taastamisel ka muid võimalusi.

Foto 12. Saare tänava saareallee. Saared ei talu pidevat tagasilõikust, puud on stressis ja kiratsevad.

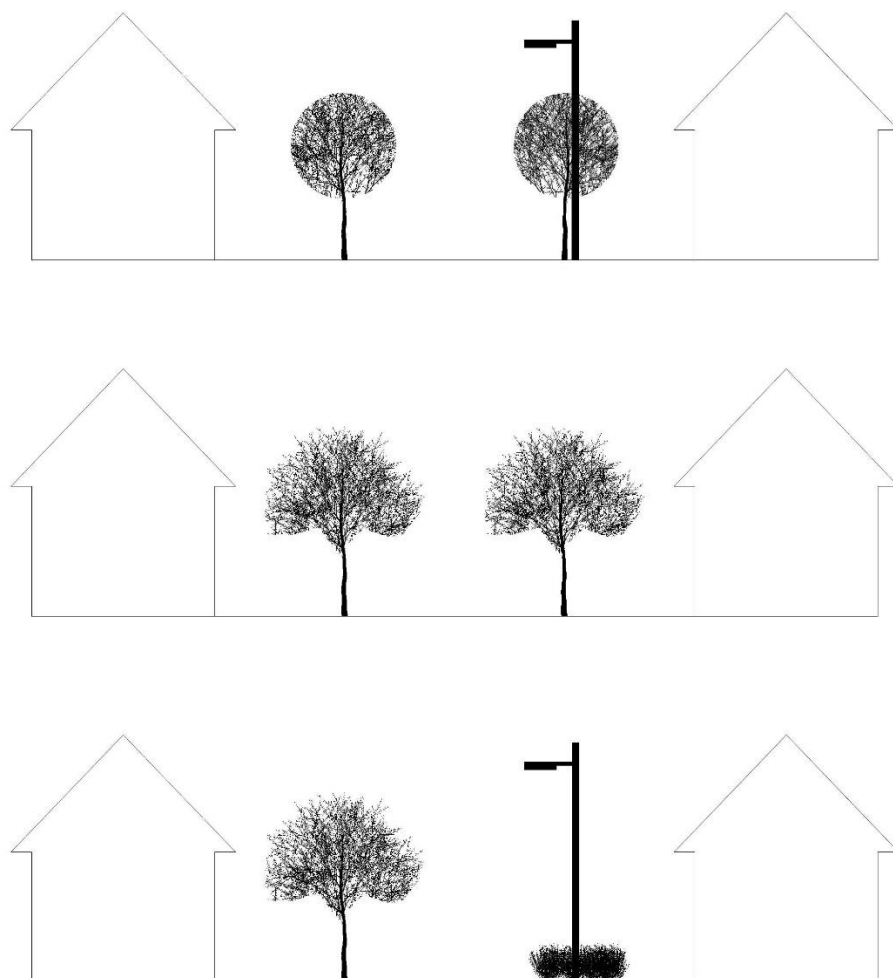

Üldised ettepanekud alleede edasiseks haldamiseks.

- Kuna suur osa olemasolevatest alleedest vajab uuendamist, on soovitatav koostada tegevuskava alleede järkjärguliseks uuendamiseks.
- Allee asendamisel või taastamisel lähtuda terviklikest loogilistest tänavalõikudest, st ristmikust ristmikuni.
- Alleede taastamisel eelistada kasvuruumi olemasolul vabakujulise võraga puid, vähese kasvuruumiga aladel kasutada III kõrgusjärgu puid ja kõrgekasvulisi tüvikpõõsaid. Sobivad väikesekasvulised tänavapuude liigid nudipuude asemel on näiteks:
 - harilik vaher 'Globosum' jt I-II kõrgusjärgu lehtpuude madalad, kompaktse võraga linnatingimustesse sobivad vorid;
 - õunapuud, iluõunapuude vormid;
 - harilik pihlakas, pihlaka vormid jt külmakindlad puukujulised pihlakaliigid;
 - pooppuu;
 - tõmbilehine viirpuu jt tüvikuna majandamist võimaldavad viirpuuliigid;
 - kanada toompihlakas (tüvik).
- Tänavatel, kus nudipuude kasutamine on miljööst või kasvukohatingimustest tulenevalt vältimatu, kasutada nudipuudeks läänepärna.
- Tänavatel, millel elektriõhuliinide tõttu on nudipuude kasutamine ainuvõimalik, kaaluda alleede asendamist põõsaistutustega või ühepoolse puureaga tänavapoolel, kus kasvuruum on tagatud ja teine pool põõsastada.
- Puude vahe alleede taastamisel valida sarnane olemasolevate alleedega.
- Vabakujuliste alleede taastamisel lähtuda ajaloolisest istutusjoonest ja puude vahest reas. Liigiliselt taastada sama liigiga, va harilik pärn, mis on soovitatav asendada läänepärnaga. Harilik jalakas ja harilik saar tuleb asendada mõne teise haiguskindla I kõrgusjärgu lehtpuuga.
- Uute tehnovõrkude projekteerimisel alleede istutuseladel tuleb jätta puude asendusistutuste jaoks vajalik ruum. Tehnovõrkude ehitusprojektides tuleb arvestada sellega, et olemasolevad alleed/puud vajavad tulevikus väljavahetamist ja tehnovõrguliini ehitamisel allee/puu lähedusse peab arvestama allee/puu asendamise vajadusega tulevikus. Kui ruum on väiksem, tuleb kasutada meetodeid ja tehnoloogiaid, mis võimaldavad puude kasvamise kitsamates oludes tehnovõrke kahjustamata (juuretõkkekanad, kastmissüsteemid jne).
- Alleede aluste murualade hoolduseks võib vajadusel eemaldada alleepuude alumisi oksa, mis ei ulatu kõnniteede ega sõiduteede kohale, maapinnast kuni 1,5 m kõrguselt. Metsa tn lehisealleel eemaldada vaid need puude alumised oksad, mis otseselt takistavad muruniitjat (niitja ise võib ka kummardada).

Üldjuhul on soovitatav alleede asendamine teha jooksvalt konkreetse allee seisundi halvenemise või puude väljalangemisel ridadest jooksvalt tänavaga. Üldprintsipina võib lähtuda sellest, et ajaloolised (kaitsealused) vabakujulised alleed tuleks linnaruumis välja vahetada siis, kui puureas on säilinud vähem, kui 25% puudest (rea kohta). Nudipuudega ja muude vabakujuliste alleede ning puuridade asendamise võib teha, kui puureas on säilinud vähem kui 50% puudest (puurea kohta).

Skeem 18. Nudipuudega alleede taastamisvõimalusi. Ülal nudipuude asendamine nudipuudega või geomeetrilise vormiga lehtpuuvormidega (nt harilik vaher 'Globosum' vms); keskel nudipuude asendamine madalakasvuliste vabakujulise võraga puudega; all liinialuste osade puuridade asendamine põõsastega.

Piirkondlikud ettepanekud alleede haldamiseks.

- Taastada Pajusi mnt ääres olnud allee kaherealise vabakujulise alleena, soovitatava liigina kasutada juba Tartu maanteel kasutatud õunapuustutusega sarnast istutust.
- Taastada ka Viljandi mnt allee teise poole puurida.
- Taastada Tallinna mnt allee kuni Felixini.
- Vahetada Hermannini tn allee Pargi-Tamme vahelisel lõigul.
- Vahetada välja Kuuse tn allee, soovitatav liik harilik ebatsuuga.
- Järk-järgult vahetada välja eelkõige saare, vahtra ja tammega nudipuudega alleed.
- Täpsemad ettepanekud konkreetsete alleede kohta vt lisa 2. Nudipuudega alleede taastamisvõimaluste põhimõtteline skeem on esitatud alljärgneval pildil.

4.6.3 Pargid, haljakud, eriotstarbelised haljasalad

Parkidega seotud probleemistik on suuresti kirjeldatud ptk -s 4.6.1. Peamisteks probleemideks parkides, aedades ja skvääridel on:

- kasutustaristu puudulikkus või amortiseerumine (sh teed, pargimööbel, tegevusvahendid/tegevuspaigad);
- puurinde üheelisus (eriti mõisapargid, Kõrdiööbiku park), kus vanemad puud on jõudmas vanusepiirile ja nende hääbumisega hakkavad tekkima suuremad puudeta alad;
- põõsarinde vähesus.
-

Foto 13. Vaade Juustu pargile põhjast. Kesklinnas asuv, hetkeseisus funktsioonita haljasala.

Omaette Põltsamaale spetsiifiliseks ja eeskätt Kõrdiööbiku pargiga seonduvaks teemaks on sillad, mis ühelt poolt loob kesklinnale iseloomuliku miljöö osa – Põltsamaa on sildade linn. Samas on sillad visuaalselt väga erinevad ja ei moodusta arhitektuurset tervikut. Sillad-truubid on ehitatud ka nii Uue- kui Vana-Põltsamaa mõisaparkide saartele. Esteetiliselt küsitav on ka Vana-Põltsamaa pargis asuv sild, mis tiigi ja selle keskel asuva saarega võrreldes on mõnevõrra üledimensioneeritud.

Sillatemaatikaga seostub ka muu kasutustaristu visuaalne killustatus - kuigi Põltsamaa kesklinnal on kontrastina vanadele parkidele Roosisaare ja Tartu mnt õunapuuallee näol tugev omanäoline nooruslik haljastuslik kuvand, ei toeta visuaalselt seda kesklinna muud haljasalad.

Teisalt ei ole kumbki viidatud disainiprobleem parkide arenduse kohalt primaarne, pigem üks tahk, millele võiks tähelepanu pöörata taristu rekonstrueerimisel või arendamisel.

Foto 14. Saksa kalmistu kõrvale jääv meeleolukas, kuid hetkeseisus rekreatiivselt kasutusfunktsioonita taskupark.

Foto 15. Vana-Põltsamaa mõisapargi tiigi sild.

Ettepanekud aedade ja parkide hooldustöödeks.

- Murualad haljasaladel on soovitatav diferentseerida 2-3 erineva hooldusintensiivsusega alaks (Skeem 19, Skeem 20). Tihedamini tuleb niita teede ääri ja sama tihedusega hooajaliselt sisseeniidetavaid teid huviobjektideni. Sisseeniidetavate teede trajektoore võib aasta kaupa muuta, tallamiskahjustuse tekkel saab niitmise katkestada või valida uue trajektoori. Suuri,

ilma puudeta murualasid, mida ei kasutata pallimängudeks, piknikeks vm viisil või hallata nn aasamuruna (lilleaas, niidumuru, lilleniit⁸⁴). Samuti võib perifeerseid, vähese kasutusega murualasid, mida kasutatakse peamiselt läbiviikluseks või valdavalt ei kasutata, hooldada aasamuruna.

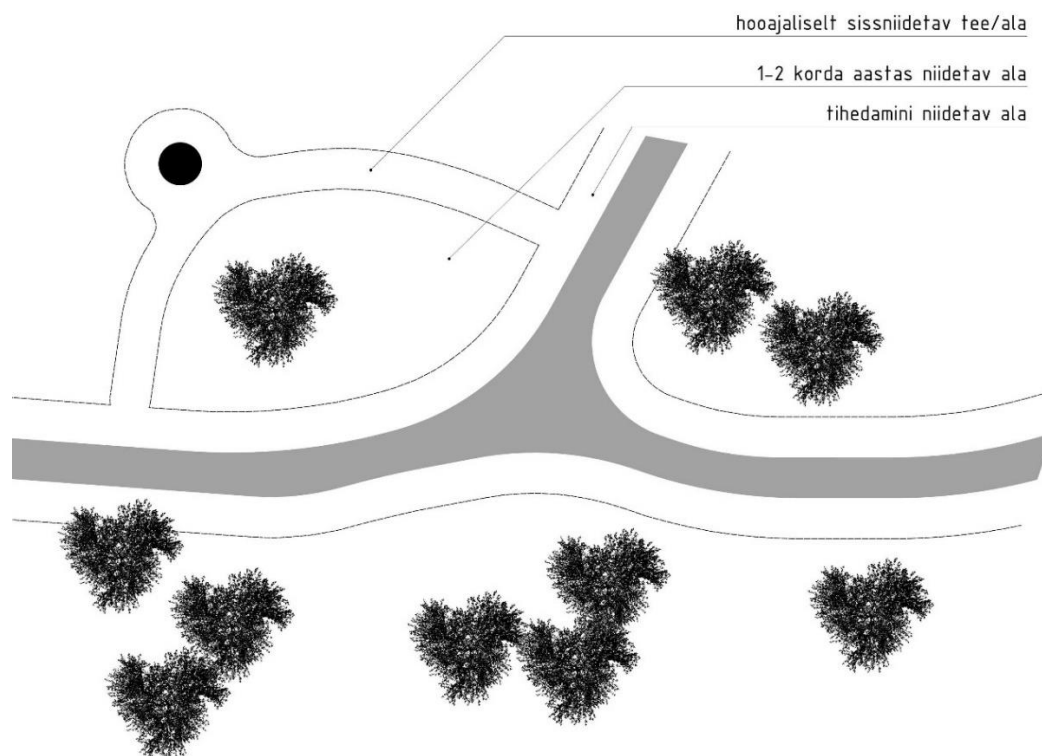
- Muruniitmise hõlbustamiseks mitte eemaldada pargialadel puude või põõsaste alumisi oksa. Vajadusel kaaluda võra aluste multšimist. Alleeruumis teha võra alumiste okste eemaldamine kõigil puudel enam-vähem samal kõrgusel maapinnast.
- Üle 60 cm jämedusi puude seisundit monitoorida iga-aastaselt (Uue- ja Vana-Põltsamaa park, Kõrdiööbiku park, Veski ja Aia tn allee, Tallinna mnt allee, üksikud jämedad tänavapuud jne). Primaarne on puude seisundi stabiliseerimine asjakohase võrahooldusega. Vanade puude raie teha ainult siis, kui puu kuivab või tema ohutuks tegemine arboristlike võtetega (võra vähendamine, tasakaalustamine, sidumine) ei ole võimalik.
- Parkide perifeersetes osades, kus kuivanud puud ei ohusta kasutajaid võib üksikud vanad puud säilitada elustikupuudena, kui nende võrad on tehtud ohutuks. Jämedad tüved võib säilitada osaliselt esteetiliselt lõigatuna lamapuiduna, kui see ei sega pargi kasutust. Alles jätava lamapuidu dimensioonid peavad olema valitud selliselt, et seda ei ole lihtne kuritahtlikult teisaldada. Kõrgete kändude/jalal seisvate tüvede jätmine elustikupuudena-kändudena on õigustatud juhul, kui känd on ohutu ja esteetiline, seepärast tuleb igal konkreetsel juhul otsustada kändu kõrgus ja kuju vastavalt konkreetsel situatsioonile eraldi⁸⁵.
- Puude välja langemisel asendada kasvuruumi olemasolul välja langenud puud samast liigist (va harilik saar, harilik jalakas) puuga samas kohas (või kui känd või freesitud kändu alus seda ei võimalda, siis võimalikult endise koha kõrval). Üldjuhul raiutavate puude kändud lõigata võimalikult maapinna lähedalt, kuid eemaldama ei pea iga kändu. Pargis ei tohi säilitada ohtlikke patogeene ja kahjurputukate kandjaid (lamesüsiku, jänesvaabiku, juurepessi jm nakatunud puude, samuti ürasekite poolt asustatud puude osi)⁸⁶. Põltsamaa vanades parkides, eelkõige Uue- ja Vana-Põltsamaa pargis on alustaimestik kohati kiratsev tulenevalt kehvast valgusoludest; valgustingimuste kohatise parandamine soodustab alustaimestiku kasvu ja arengut, mistõttu osade puude välja langemisel jäävad kompositsiooniga sobivatesse hälludesse võib jätta asendusistutuse tegemata.
- Kompositsiooniga sobivatesse kohtadesse võib ette näha juurevõsust vähelevivaid põõsamassiive. Istutused kaitsealustesse parkidesse näha ette kaitset korraldavate institutsioonidega kooskõlastatult vastavasisuliste istutuskeemidega.
- Uue- ja Vana Põltsamaa ning Kõrdiööbiku pargi puistud on soovitatav üle vaadata jooksvalt iga 2 aasta järel, mille alusel määratakse puude hooldusvajadus. Sõpruse pargi ja teiste keskealiste parkide puistud on soovitatav üle kontrollida iga 5 aasta järel.
- Puittaimede hoolduslõikusest lähtuda standardist EVS 939-4:2020 „Puuhooldustööd“ (ptk 5 „Puuhooldustööd“).

⁸⁴ Vt nt Nutt, N, Paju, M-M.2011. Pargi hoolduskava koostamise juhend. Keskkonnaamet; lk 26-29

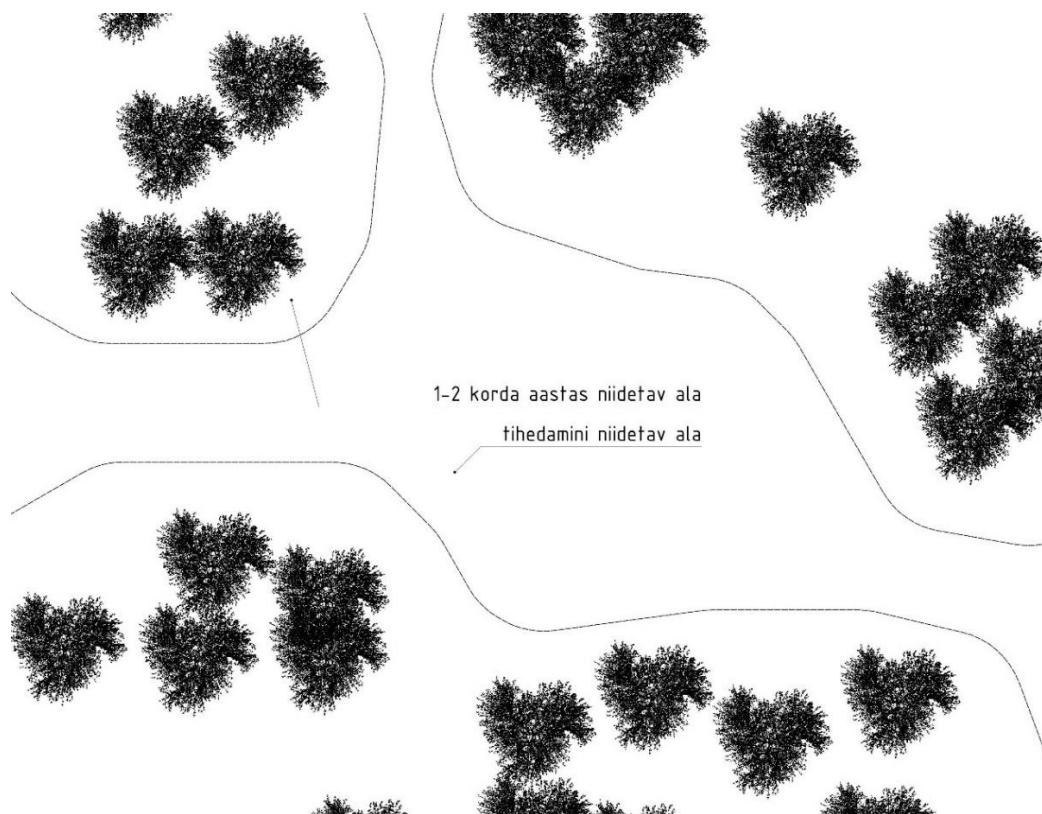
⁸⁵ Nurme, S., Hansson, K. 2019. Toomemäe pargi hoolduskava. Ab Artes Terrae OÜ, töö nr 1950HK2; lk 55

⁸⁶ Nurme, S., Hansson, K. 2019; lk 55-56

Skeem 19. Niitmisalade diferentseerimine teede ääres pargialadel ja vajadusel sisseniidetavad rajad huviojektideni.

Skeem 20. Niitmisalade diferentseerimine pargiaasadel.

- Sõpruse pargis tuleks kaaluda niidupindade diferentseerimist kahe hooldusintensiivsuse vahel:
 - teede ümbrus niita tee servast kuni 2 m laiusel ribal tavamuru intensiivsusega, samuti sisse niita jalutusradade võrk, mis võimaldab küllastada soovijatel mälestusmärke;
 - muud alad niita 1-2x aastas, sh suurte puude võraaluseid, kus rohttaimede kasv on pärsitud.

Liiklusmüra vähendamiseks oleks otstarbekas Sõpruse pargi põhjaossa istutada juurde põõsamassiive.

- Kõrdiööbiku park vajab täiendistutuste tegemist; pargi truubid ja sillad vajavad remonti/rekonstrueerimist ning elementaarse kasutustaristu (pingid, jms) lisamist. Kõrdiööbiku pargis kultuurimajast ida poole jäävast ajaloolisest pastoraadi maa piirist itta jääv pargiala endise viljapuuaiana ei oma kaitseväärtusi, mistõttu võiks kaaluda selle osa looduskaitse alt välja arvamiseks. Pargiosa võiks rekonstrueerida kaasaegses võtmes looduslähedase puhkealana või osaliselt kasutada pargiala mõne ühiskondliku hoone ehitamiseks, mille ümber rajatakse ajaloolise Kõrdiööbiku pargiga liituv haljasala.
- Uue-Põltsamaa mõisapark vajab ajaloolise väärtusliku pargiruumi hoidmiseks restaureerimist. Restaureerimise all tuleb selle pargi kontekstis mõista olemasoleva puistu säilitamist, peateede rekonstrueerimist ja täiendusistutusi; vajadusel ajaloolise taristu konserveerimist või restaureerimist.
- Uue-Põltsamaa Lillemetsa pargi elektrijaamapoolne osa on otstarbekas kaitseväärtuste puudumisel arvata looduskaitse alt välja (vt ptk 4.6.9), et selles osas oleks võimalik rekonstrueerida avalik rand.
- Juustu pargile oleks otstarbekas leida juhtfunktsioon. Arvestades selle asukohta, võiks kaaluda parki 12-16. a vanustele lastele ja täiskasvanutele spetsiifilist vabaaja veetmise taristu rajamist (nt skateväljak, parkuurirada vms).
- Saksa kalmistule ja selle kõrval asuvale rohealale oleks soovitatav koostada mõlemaid alasid kontseptuaalselt koos käsitlev rekonstrueerimisprojekt. Saksa kalmistu kõrval asuvale rohealale on soovitatav rajada elementaarne kasutustaristu: läbiv jalutusrada, istumiskohad, paviljon?. Saksa kalmistu piirdemüür on lagunev ja oleks vajalik restaureerida. Saksa kalmistu kabel on vajalik restaureerida. Soovitatav on läbi kalmistu keskosa kulgevale endine rajakoht hoida lahti niidetuna või jalgteena rekonstrueerida. Rekonstrueerimisel siduda kõrval asuva haljasala võimaliku teedevõrguga. Saksa kalmistule oleks soovitatav värava lähedale paigaldada infotahvel kalmistu kohta.
- Roosiaed on amortiseerunud ja vajab reklaamitud „roosielamuse“ tagamiseks rekonstrueerimist. Kuna aed asub kesklinnast kaugel, kohalikku elanikku see eriti ei koda ja turist leiab raskesti, siis praegusel kujul jätkamine on mõttetu. Aia praegune kollektsooniaia kontseptsioon kannatab taimede vananemise ja hooldusprobleemide tõttu, samuti ei ole atraktiivne aia planeering. Teisalt eraldatud aiana kui lähtuda *giardino segreto* kontseptsioonist⁸⁷, on aial turismiobjektina mõningane potentsiaal. Kaaluda võiks muu, täiendava kasutusfunktsiooni või täiendava kollektsoonipõhimõtte lisamiseks. Näiteks eksponeerida looduslikke kibuvitsaliike ja neile lisaks pojenge, maasikaid või sesoonselt (ühel aastal võõrasemad, teisel kapsasordid/liigid jne). Rekonstrueerimiseks vajaks kontseptuaalset projekti.

⁸⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Giardino_all%27italiana

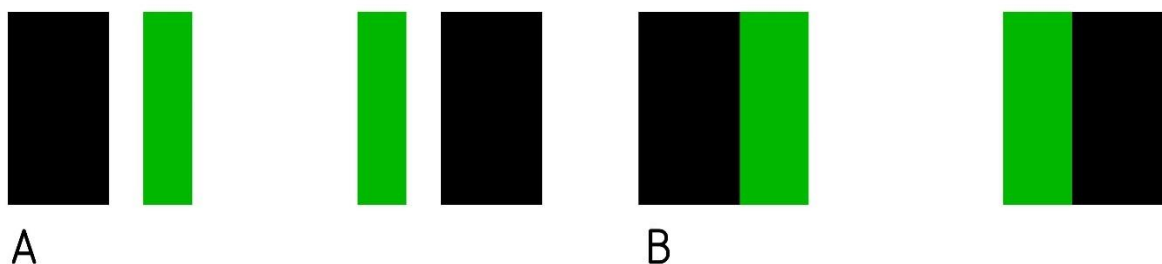
- Pika tn äärde jääval jalgpalliväljakul vajaks vahetamist väravad. Kaaluda võiks Kuningamäe ja staadioni vahele jääva ala haljastamist puittaimedega. Kui ala ei leia suuremat kasutust, võiks see kõne alla tulla ka hoonestusalana.

Foto 16. Roosiaed AD 2020.

4.6.4 Haljasribad

Põltsamaal on haljasribasid valdavalt kahte tüüpi: Tartu maanteel kesklinna piirkonnas ja Pajusi maanteel (ka osaliselt nt Hermannini tänaval) asub haljasriba kõnnitee ja sõidutee vahel (Skeem 21, A), kuid valdavalt asub haljasriba fassaadijoone ja sõidutee vahel (Skeem 21, B). Üksikutel tänavatel (Jõgeva mnt algus, Viljandi mnt algus) asub kõnnitee sõidutee ääres ning kitsas haljasriba piirdeaedade ja kõnnitee vahel.

Skeem 21. Põltsamaa haljasribade põhitüübid: A – keskne sõidutee, mida eraldavad kõnniteedest haljasribad; kõnnitee piirneb välisküljelt hoonefrondiga või haljasalaga; keskne ühiskasutusega sõidutee, mille ääres olevad haljaribad asuvad piirdeaedade või fassaadijoone ja sõidutee vahel.

Haljasribad A – tüüpi tänavatel kesklinna osas on 5m, Pajusi maanteel Pajusi poole minnes 3m. B tüüpi alleedega tänavatel on haljasribade laius valdavalt 3,5...4m (nt Kooli, Roheline jt). Väiksematel tänavatel (nt Rahu) või alleedeta tänavatel on haljasribad kitsamad 0,5...3 m. Haljasribasid laiusel 3...4m saab haljastada nii puuridadega (sh alleede taastamine) kui lausaliselt põõsastada, seejuures saab jätta sõidutee äärde ka lumelükkamise ruumi. Alleedega haljasribasid on miljööst tulenevalt soovitatav hoida/taastada alleedena (vt täpsemalt ptk 4.6.2). Lausaliselt põõsastatud on haljasribasid (sh endisi nudipuudega alleesid) massiliselt Võrus (Foto 19, Foto 20).

Haljasribade põõsastamiseks koostada istutuskeemid, kus üks istuusskeem hõlmab terve tänava või loogilise tänavaosa lahendust.

Foto 17. A-tüüpi haljasribadega tänav - Pajusi maantee.

Foto 18. Tüüpiline B-tüüpi haljasribadega tänav Kivi tn.

Foto 19. Põösastatud haljasriba Võrus Tartu tänaval (juuni 2019).

Foto 20. Põösastatud haljasriba Võrus Tartu tänaval (juuni 2019).

4.6.5 Üksikpuud tänavatel

Suuri probleemseid üksikpuid on vähe. Välitöödel vaadati üle pärna Põllu tänaval, üksik pärn Vahe tänaval, harilikud tammed Lossi tn ääres, Vahtrad Nurme tänava Hermannini tn poolses osas, pärnad kalmistu kõrval oleval ühishaua skvääril, vanad puud Põltsamaa lossi juures Lossi tn vallikraavi ja Tallinna mnt vallikraavi ääres. Kõik üle vaadatud puud on kahjustatud ja vajavad võrahooldust. Täpsemad tööd peab iga puu põhiselt määrama arborist.

Tänavapuudel tuleb jälgida eriti hoolikalt puu seisundit iseloomustavaid tunnuseid, mis võivad viidata murdumisohtlikkusele: lõhed ja praod, eriti kahvelharude vahel, õõnsused, võra ühepoolsus, juurevigastused (läbilõikamised) jms. Eelpoolkirjeldatud kahjustuste ilmnemisel tuleb hooldusvajadus ja hooldustööd konsulteerida arboristiga. Kui probleemset puud ei ole võimalik täielikult ohutuks teha puuhooldusvõtetega, tuleb puu raiuda ja asendada samal kohal sobiva liigiga (sama liik või sama kõrgusjärgu muu liik).

Situatsioonides, kus väärtuslike üksikpuude oksad segavad liiklust, kasvavad vastu katuseid vm rajatisi jne, tuleb juhtumi põhiselt hinnata konkreetse puuga seotud hooldustööd. Kui on tekib vajadus eemaldada oksti, siis tuleb jälgida, et oksalõikuse järel on võra tasakaalustatud.

Üksikpuude hooldus tuleb teostada vastavalt standardile EVS 939-4:2020 „Puuhooldustööd“ (ptk 5 „Puuhooldustööd“).

Foto 21. Kaks vana pärna Põllu tänaval. Puud on heas seisus ja ei vaja oksalõikust.

Foto 22. Probleemne pärn Vahe tänaval. Puu on kolmeharuline, harude vahel on lõhed. Puu ohutustamiseks tuleks kaaluda võra vähendamist ja vajadusel ka sidumist.

4.6.6 Metsad ja metsapargid

Parkmetsade/metsaparkide peamiseks probleemiks on hooldamatus: puistud on liiga tihedad, võsastuvad ja läbimatud. Tihe looduslik uuendus lämmatab alustaimestiku ja kasvatab kinni liikumisrajad. Eriti probleemne on selles suhtes Lauluväljaku mets, kuid sama probleem on ka Lossi tn metsapargis ja kohati ka Tõrukese metsas.

Kuningamäe puhkeala mets, Alajaama tukk, Lipsu koppel ja Alastvere pks äärne puistu on loodusliku tekkega puistud, milles loodusliku uuenduse tekkimine või puistu metsailmelisus ei ole probleemiks (eri nt lepaenamusega lodumetsa tüüpi Lipsu kopolis). Samas Vassili mets on osaliselt kujunenud endisest võsastunud niidust, selle endiste avatud osade täiskasvamine vähendab liigirikkust ja ka ala esteetilist ilmet.

Metsa ja metsalaadsete puistute haldamisel tuleks lähtuda eeskätt nende puhkemajanduslikest prioriteetidest ja miljööväärtuste säilitamisest – kõiki metsaparkide ja metsi ei ole vajadust (ei tohi) servast servani hõredaks raiuda. Samuti võib jätta mõne ala (nt Lauluväljaku mets) ka lihtsalt looduslikuks ja mitte forsseerida nendes kasutustaristu taastamist või tekitamist.

Metsaparkide ja metsade puhul tuleks juhinduda järgmistest üldistest soovistest.

- Eelkõige Tõrukese metsapargi ja Lauluväljaku metsa puhul (kuid ka Põltsamaa jõe äärsetes parkides jm jõeäärsetel rohealadel) tuleks soodustada piirkondliku transiitse läbiva kergliikluse soodustamist, nõ „otseteid“, mis pakuvad rohelist alternatiivi tänaval liikumisele.
- Hooldusraiate tegemisel on prioriteetne ohtlike kuivanud ja kuivavate puude väljaraiumine teede ja radade ääres puude maha langemisel oletatava ohupiirkonna ulatuses (sõltuvalt

puistu I rinde kõrgusest 15-25 m tee servadest). Seejuures peaks arvestama, et puude kuivamine, murdumine ja seejärel lamava puidu lagunemine on looduslik protsess ning aineringe loomulik osa ning käib metsamiljöö juurde. Metsaosades, kus kuivanud puud ei ole kergliiklusele ohtlikud, tuleb osa kuivanud puudest ka alles jätta. Jämedamad kuivanud puud (läbimõõduga üle 50...60 cm), nii jalal kuivanud kui maha langenud, on elupaigaks hulgale selgrootute-, seene- ja samblikuliikidele. Liigiline mitmekesisus annab paremad eeldused stabiilseks metsa toimimiseks.

- Põltsamaa jõe kaldal üksikuid kuivanud puid, kui need ei ohusta hooneid, rajatise ega inimesi, ei ole vaja raiuda – need on loomuliku jõemaastiku lahutamatuks osaks.
- Liikumisradadel metsas ja parkmetsas tuleb tagada ohutu ja takistusteta läbipääs eelkõige kahesuunalisele jalgsi liiklusele, st min 2,5 m laiune teekoridor. Teekoridoris tuleb eemaldada liikumist takistavad oksad min 2,5 m kõrguselt maapinnalt.
- Teedena kasutada võimalikult väljakujunenud radu. Radade katendina eelistada kohalikku tihendatud pinnast. Kui rada on sisse käidud aegade jooksul ja selle kate ei ole mudane, liigselt tolmas ega ohtlikult konarlik, ei ole lisakate vajalik. Teekate rajada vaid mudastuvatele, erosiooniohtlikele, erodeerivatele, paljandunud juurtega vm põhjusel konarlikele rajalõikudele. Tee pindamisel eelistada purustatud kruusa. Märghadel või soistel aladel rajada probleemsest lõigust üle võimalusel tõstetud tee (laudtee, keevismetallkilpidest tee jms).
- Piirkondades, kus on tehtud võsa/alusmetsa raie, tuleb seda soovitud tiheduse hoidmiseks teha igal aastal või üle aasta juulis, vastavalt loodusliku uuenduse taastumise kiirusele. Mitte välja raiuda noori okaspuid, kui neile on tagatud kasvuruum. Mitte välja raiuda noori harilikke tammesid ja künnapuid, kui nooretele taimedele on tagatud kasvuruum. Kasvuruumi olemasolul tuleks säilitada üksikuid harilikke vahtraid, harilikke toomingaid, harilikke pihlakaid, tärnpuid, lodjapuid, viirpuid. Alusmetsas säilitada põõsaid (mage sõstar, harilik kuslapuu jt).
- Puistu harvendamisel säilitada tihedamad osad, hõredamaks raiuda teede ääred, kusjuures tihedus võiks suurendada puistu siseosa suunas. Harvendusraiel tuleb lähtuda sellest, et puistu peab säilitama ka peale raiet metsa/parkmetsa ilme.
- Kasutuse soodustamiseks on vajalik iga ala kohta eraldi kaaluda selle kasutusest johtuvalt pinkide, spordi- ja treeningvahendite paigaldamise vajadust. Kui konkreetsele taristule (nt treeningvahendid) potentsiaalseid kasutajaid ei ole, pole mõtet seda rajada. Arvestades ent kõigi vanusegruppide kasutamise soodustamist, oleks mõistlik kaaluda 75...150 m intervalliga istumiskohtade rajamist radade äärde (sh Põltsamaa jõe kallasradadel - vt täpsemalt ptk 4.6.8). Kui rajal liigutakse ka jalgratastega võib istumiskohad varustada rattahoidjatega. Pinkide paigaldamisel tuleks jälgida ka seda, et pingil istudes oleks midagi näha – ilus puu, ilus maja, legendik, jõe kallas vms).
- Välja tuleks töötada viida-/ rajamärgistussüsteem, mis viitab nii piirkondlikele radadele kui ülelinnalistele marsruutidele (vt täpsemalt ptk 4.6.8). Metsaparkide/parkmetsades sissepääsud võiks tähistada sümbolsete väravatega vm viisil, mis võimendab, toob esile kohaidentiteeti.

Alljärgnevalt on esitatud soovitused konkreetsete puistute hoolduseks.

- Tõrakese metsas on olemasolevad rajad kasutuses ja vajavad vaid kohati puhastamist lamapuidust. Soovitatav on radade servadest ca 10...15 m alal suurte puude alt eemaldada looduslikku uuendust, et liigendada rajakoridore. Ülepinnaliselt võib eemaldada peent toominga, vahtra jm uuendust, aga see ei ole hädavajalik. Mitte eemaldada jämedat lamapuitu. Peamiste sissepääsude juurde on soovitatav paigaldada infotahvel, milles

tutvustatakse Tõrukese metsaparki kui Uue-Põltsamaa mõisakompleksi osa. Kuna ala kasutatakse jalutamiseks, tervisespordiks ja koerajalutamiseks, on soovitatav sissepääsude juurde paigaldada koeraprügikastid ja olmeprügikastid. Pinkide paigaldamist võiks kaaluda eeskätt sissepääsude juurde. Oluline on luua arusaadav, loogiline ja ligitõmbav juurdepääs (nt sissepääsuala) Kuuse ja Ringtee tn suunalt.

- Lauluväljaku metsa moodustab peaasjalikult tihe haava, jalaka jt lehtpuuliikide uuendus. Endised rajad on suuresti kinni kasvanud ja läbimatud. Puistu vajab harvendamist. Harvendamisel raiuda välja haaba, säilitada vahtraid, millel kasvuruum. Raied planeerida pikemale perioodile, st mitte raiuda hõredaks ühe korraga, vaid anda võimalus puistul muutuvate tingimustega kohaneda. Oluline on teadvustada seda, et puistut on kujunenud loodusliku regulatsiooniga puistu, mistõttu tuleks edasisel haldamisel keskenduda pigem liikumiskoridoride avamisele kui kogu puistu pargiks kujundamisele. Prioriteetne on liikumisradade koridoride puhastamine. Peamiste sissepääsude juurde on soovitatav paigaldada infotahvel, milles tutvustatakse Tõrukese metsaparki kui Uue-Põltsamaa mõisakompleksi osa.
- Lipsu koppel säilitada loodusliku lodumetsa tüüpi puistuna. Harvendamine ei ole vajalik, va Põltsamaa jõe äärne puistu serv, mida võiks vaadete loomiseks harvendada. Raie on vajalik rajakoridoride puhastamiseks. Kalda tn poolsesse külge on ladustatud arvatavasti Kalda tn 10 kinnistu olmeprügi, mis tuleks eemaldada. Kaaluda võiks puistu kaguosast ülepääsu tekitamist Põltsamaa jõelt Ranna tänavale (üle saare; vt ptk 4.6.8). Metsa kaguossa, jõe lähedale võiks rajada 1-2 lõkekohta orienteerituna jõematkajatele.
- Lossi tänava parkmets on risustunud ja võsastunud. Samas leidub alal palju elurikkuse suhtes väärtuslikke vanu puid. Vajalik on parkmetsa harvendamine, radade puhastamine, tähistamine. Vajalik on radade äärsete ohtlike puude ohutustamine, kuid säilitada võiks võimalikult palju elustikupuid ja lamapuitu. Välja tuleks võimalusel raiuda veel aimatavad häilu-aasa kohad ja neid edaspidi hallata niitudena. Autoteeninduse ümbruse osa puistu säilitada tihedamana. Koristada tuleb olmepraht (eriti on seda ladustatud Gaasi tn poolses servas). Peamiste sissepääsude juurde on soovitatav paigaldada infotahvel, milles tutvustatakse Lossi tn metsaparki kui Vana-Põltsamaa mõisakompleksi osa ja mis selgitab Pardikäru niidu elurikkust. Rajakoridoride taastamisel/loomisel viia need ühtsesse loogilisse võrku Pardikäru niidu radadega. Kaaluda ühenduse loomist Kuningamäe puhkealaga läbi Alajaama tuka lõunaosa, mööda rohumaa piiri kasutades võimalikult olemasolevaid radasid (ei eeldagi eraldi rajaehitust, pigem tähistamist).
- Alajaama tukk säilitada olemasoleval kujul minimaalse metsandusliku hooldusega.
- Kuningamäe puhkeala puistu säilitada olemasoleval kujul minimaalse metsandusliku hooldusega. Vajadusel teha liikumisradade koridori hooldust puistu lõunapoolses osas (põhjapoolne osa on hästi hooldatud). Kaaluda võib Kuningamäe puhkeala ees olevale rohumaaale Tehnika tn äärde kogu ulatuses vabakujulise poolloodusliku rohealana majandatava lineaarhaljasala rajamist (sisuliselt 2-3 rindeline 10...20 m laiune ribaistutus), mille primaarne funktsioon on tuulekaitse, kuid millesse võib rajada ka tervisespordiga seostud taristut.
- Vassili mets hoida väljakujunenud massiivina, kuid võib osaliselt Põhja-Kaare tänava poolt hoonestada, juhul kui säilitatakse põhja- ja idasuunaline rohemassiiv, mis kaitseb piirkonda kirdest ja idast avatud põllumajandusmaastiku mõju eest (suur lage põhjustab tugevad tuuled, sellega kaasneb tolmu ja väetiste ning taimemürkide kandumine elumajadeni; samuti on heaks puhvriks Meeritsa järve haljasalale). Ala loodeosas olevad võsastuvad niidualad võib püüda

hoida avatuna. Kaaluda liikumisraja (matkarada?) loomist Rahu tn otsalt Meeritsa järveni läbi puistu (osaliselt saab seda teha olemasolevate radade baasil).

- Mets Alastvere peakraavi ääres säilitada olemasoleval kujul. Juhul, kui tekib võimalus ülepääsu rajamiseks Pardikääru niidul (vt ptk 4.6.8), kaaluda võimalust luua matkarada mööda kraavi kallast, mis ühendab Meeritsa järve haljasala, Vassili metsa, Lipsu kopli ja Pardikääru niidu.
- Vösastuv rohumaa Metsa tn ja Mõhu tee vahel on kujunemas lehtpuuenamusega nooreks metsaks. kaaluda võiks selle ala hoonestamist säilitades osaliselt Ülase tn ja Metsa tänava poole kujunenud puistu.

Foto 23. Metsarada Tõrukese metsapargi põhjaosas.

Foto 24. Alastvere pkr ümber olev puistu Tartu maanteelt.

Foto 25. Vösastuv aas Vassili metsa keskosas.

4.6.7 Looduslikud ja poollooduslikud niidud

Põltsamaa rohumaadest moodustavad enamuse põllud ja põllumajanduskõlvikuna hooldatavad rohumaad (rohumaad Kuningamäe puhkeala ja Tehnika tn vahel). Suurem looduslik niit on Pardikäärniit (mis tasapisi vösastub) ja ribalised rohumaad Põltsamaa jõe kaldaaladel. Suure niidumassiivi moodustab Uue-Põltsamaa mõisapargist põhja jääv rohumaad, millele on planeeringuga ette nähtud staadion. Väiksemad poollooduslikud niidualad piirnevad Lipsu kopluga.

Pardikäärü niidu, Lipsu kopli ja ka Uue-Põltsamaa pargi taha jääva suure rohumaa hooldamisel on otstarbekas iga-aastane ühekordne niitmine koos heina koristamisega. Niitmisaeg peaks olema pärast jaanipäeva, kui enamik linde on pesitsenud ja nende elupaikadega seotud loomadel (metskits, halljänes) pojad suuremaks kasvanud. Et linnu- ja loomapoegi hukkuks vähem, on vajalik nn keskelt lahku või servast serva niitmine. Niite pidev koristamata jätmine või kohapeal purustamine põhjustab lisahuumuse teket, mille tulemusel kooslus muutub. Niitu ei tohiks lasta võsastuda piirini, kus masinaga niitmine on juba võimatu⁸⁸.

Foto 26. Lipsu kopli niit Kuperjanovi tänavalt.

Kui pole võimalust luhaniitu tavapäraselt hooldada, võib ka üle aasta jätta niite koristamata või mõõdukalt karjatada. Karjatamist võib kaaluda nii Lipsu koplis, Pardikäärü niidul kui ka Uue-Põltsamaa pargis ja selle taga oleval rohumaal. Karjatamist on kasutatud näiteks Viljandis, Pärnus ja Kuressaares. Traditsiooniliselt on niitudel peetud peamiselt veiseid ja lambaid. Kuna loomad on erineva söödaelistusega, oleks soovitatav kasutada karjatamiseks koos erinevaid loomi. Mõõdukas karjatamine hoiab ära niitude kinnikasvamise. Linnupesade tallamise vältimiseks on soovitatav alustada karjatamishooaega mitte enne 15. juunit⁸⁹.

Teisalt, kuigi niidud on ühed liigirikkamad kooslused, tuleb arvestada sellega, et nende hoidmine vajab pidevat spetsiifilist hooldust. Heinatootmise/karjatamise reaalse vajaduse puudumisel on suurte poollooduslike alade haldamine perspektiivis problemaatiline. Tuleb teadvustada, et võsastumine on looduslik loomulik protsess, suktessiooniprotsess, kus üks kooslus asendub teisega, mistõttu tuleb kaaluda, milliste alade traditsiooniline majandamine on ökoloogiliselt ja majanduslikult enam mõistlik. Sellest arutlusest lähtuvalt näiteks kindlasti tuleb hoida käpalisterohket Pardikäärü niitu traditsioonilise niiduna samas, kui Uue-Põltsamaa mõisapargi tagune rohumaa neid vaatusi ei oma ja see oleks otstarbekas hoopis osaliselt hoonestada, millega koos rajatakse Uue-Põltsamaa mõisa pargimassiivi ja EPT piirkonna rohealadega ühinev mitmerindelise haljasala.

⁸⁸ Talvi, T. 2001. Pool-looduslikud kooslused. Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskus, Viidumäe – Tartu; lk 20..21

⁸⁹ Talvi, T. 2001. Pool-looduslikud kooslused. Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskus, Viidumäe – Tartu; lk 14...16

4.6.8 Põltsamaa jõe kaldaalad, kallasrada. Rohealadid ühendavad kergliiklusmarsruudid

Põltsamaad läbiv Põltsamaa jõgi ühendab omavahel vanad mõisapargid, Kõrdiööbiku pargi, Pardikäru luha, Lipsu kopli ja Lossi tn metsapargi. Kallasraja läbipääsu komplitseerib hetkel põhimõtteliselt jõe lõunakaldal Põltsamaa Felixi tootmisala, Lossi tn äärde rajatud pörkepiire Sauna sillast Jaama tänavani. Läbipääs Lossi tn 10, 12, 14 ja 14 a kinnistute ja jõe vahelt on olemas, aga komplitseeritud. Põhja pool jõge on takistatud läbipääs Põltsamaa reoveepuhasti alalt.

Rohealadele lisaväärtuse andmiseks (sh Pardikäru niit, Lipsu koppel) on soovitatav kallasrajad muuta läbipääsetavaks. Ilmselt ei ole läbipääs võimalik vaid reoveepuhastusjaama piires. Seejuures on probleemne Lossi tn äärne ala, kus kontakt jõega on lõhutud tänu pörkepiirdele. Ent vaatamata mainitud probleemaladele tuleks kaaluda kallasradade avamist ja omavahelist ühendamist (, Skeem 23). Praeguses situatsioonis on põhimõtteliselt võimalik jalutusradade või linnamatkamarsruutidena luua järgmised Põltsamaa kallastel erinevate sildade vahel kulgevad jalutamise või jooksumarsruudid, näiteks Parvei sillast –Sauna sillan ja piki jõe teist kallast tagasi Parvei sillani. Võimalikud on ka muud marsruudid teiste sildade vahel piki jõe kaldaid, mis annab mitmeid võimalusi erineva pikkusega ringi tegemiseks. Võimalik on liikumine ka Parvei sillast piki jõe lõunakallast Pardikäru niiduni ja sealt edasi piki jõe kallast Kamari poole jne.

Parvei sillast on ka edasiliikumine/matkamine võimalik ka piki jõe kallast põhja poole.

Foto 27. Parvei sild.

Foto 28. Sauna sild Lossi tänavalt.

Foto 29. Allika sild Kõrdiööbiku pargi poolt.

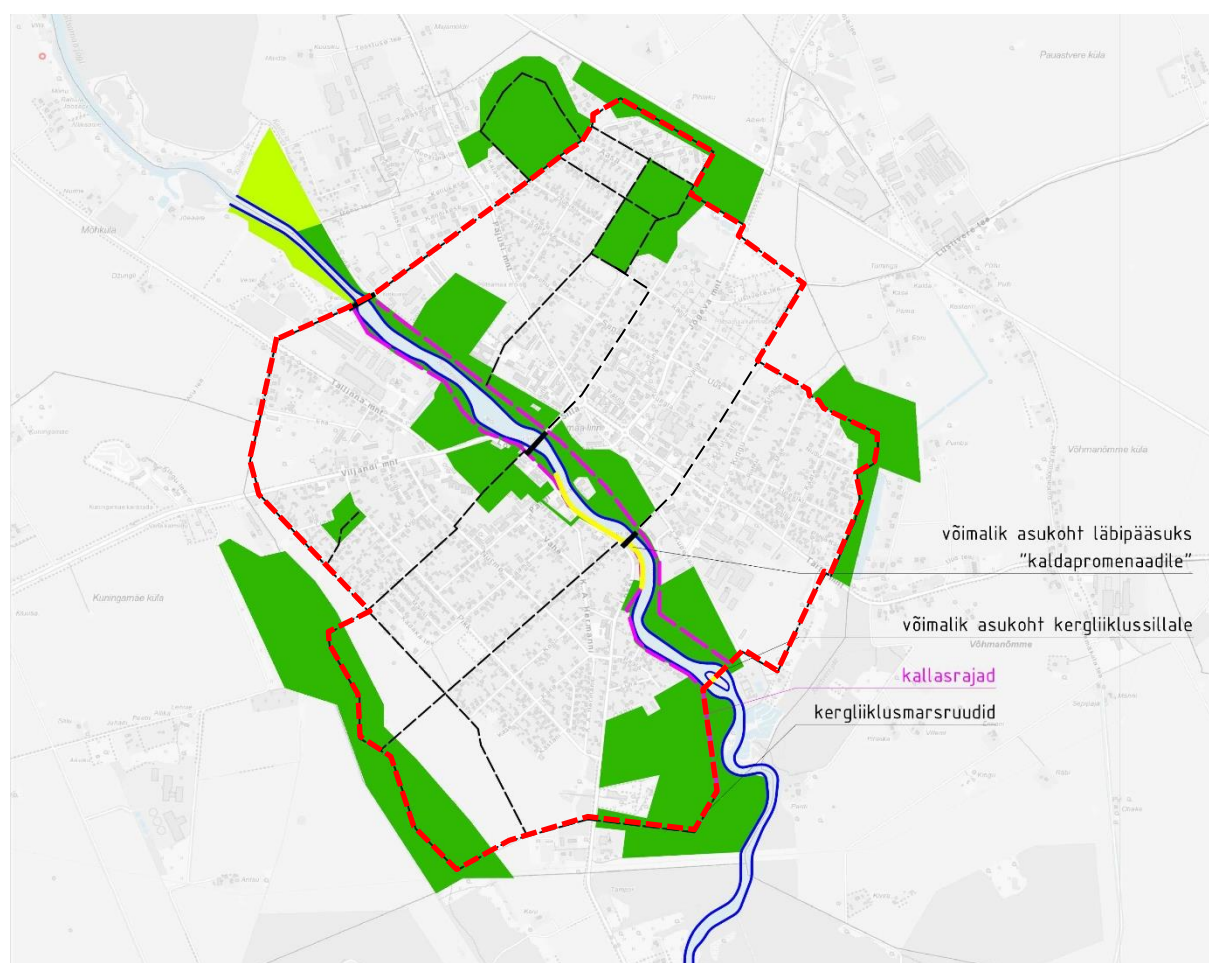
Kui vaadelda rohealasid linnast allavoolu, nähtub, et lõunapoolset kallast pidi oleks võimalus liikida Kamari veskijärveni (tõsi enne järve asuvates taluõuedes on läbipääs takistatud) ja edasi mööda jõe kallast allavoolu. Põhjapoolset kallast pidi reoveepuhastusjaamast mööda saab liikuda mööda jõe kallast allavoolu, kuid tekib võimalus ka piki Alastvere kraavi kallast pidi ülesvoolu minna ja sealt jõuda omakorda Meeritsa järve äärde. Alternatiivina saab liikuda mööda olemasolevat rada riigimaal (61801:001:0084) kuni Tartu maanteele ja sealt Meeritsa järve äärde.

Kui kaaluda võimalust luua kergliiklussild enne reoveepuhastit, tekiks võimalus liikuda üht jõe kallast pidi ühest linna piirist teiseni (, Skeem 23). Kui ühendus üle jõe teha allapoole reoveepuhastusjaama,

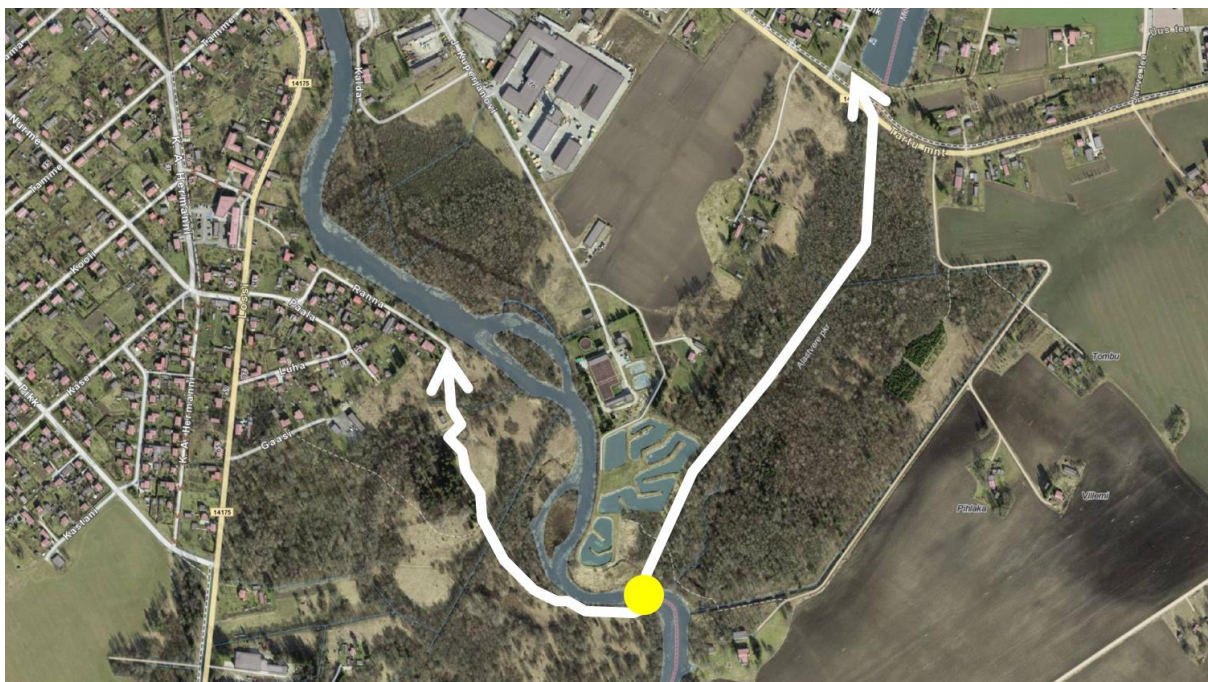
on võimalus ühelt poolt läbida Pardikääru niit, ületada jõgi ja läbi riigimaa kinnistute nr 61801:001:0074 ja 61801:001:0084 tuua läbipääs Kuperjanovi tänavale ja sealt omakorda läbi Lipsu kopli tagasi jõe äärde (võimalus ka piki Alastvere kraavi üles minna).

Pardikääru niidu juurest saab mööda olemasolevaid radu minna Lossi tn metsaparki ja sellest juba üle maantee läbi Alajaama tuka (või sealtkandist) Kuningamäe puhkealale (tekib mitmeid erinevaid võimalusi). Kuningamäelt tekib võimalus juba mööda põlluvahe rada Õnne tänavani ja sealt Parvei sillale. Kui kinnistu nr 61801:001:0121 piirilt (eramaad) läbipääs ei ole võimalik, saab ühenduse luua mööda Aru teed ja Kingu teed (väljaspool linna piiri) Tallinna maanteeeni ning sealt edasi Õnne tn otsast Parvei sillani.

Kui vaadelda Suuremaid rohemassiive tervikuna ülelinnaliselt, siis Põltsamaa jõe kallasrajad annavad võtme kergliikluse marsruutide laiemale kontekstile võimaldades ühendada linna jäävad metsad ja metsapargid ning pargid omavahel loogiliselt ühendatud süsteemiks (). Suuresti tähendab see kergliikluse koridoride täpsemalt määratlemist ja projekteerimist, kuid sisuliselt olemasolevate radade baasil orienteerumissüsteemi loomist (viidad, kaasnev taristu), vajadusel kohati liikluskorralduse muutmist (ülepääsud) ja kohati olemasolevate radade korrastamist või ümber ehitamist.

Skeem 22. Põltsamaa jõe kallasrada. Võimalikud olulisemad kergliikluse marsruudid suuremate rohemassiivide vahel. Punase punktiirjoonega on näidatud võimalik „linna ringi“ matkarada.

Skeem 23. Alternatiivne läbipääs Pardikääru niidult Meeritsa järve haljasalani.

Oluline on teadustada seda, et kõik rajad ei pea olema läbipääsetavad igat tüüpi kergliiklusele. Näiteks Pardikääru park, Lipsu koppel, läbipääs piki Alastvere peakraavi või läbipääs marsruudil Meeritsa järv läbi Vassili metsa ning kalmistu välispiiri kuni Sõpruse pargini võib olla ka pigem matkarada. Samuti tuleb arvestada, et kergliiklussilla (vt ka Foto 33) ehitamine Pardikääru niidu kanti parandab, aga ei muuda võimatuks näidatud kergliiklussüsteemi välja töötamist, sest üle Sauna silla on ühendus olemas. Piki linna perimeetrit tekkiv ring olekski otstarbekas luua linnamatkamarsruudina, samas kui selle osad saavad piirkondlikult olla tervisespordi ja ka transiitsed kergliiklusteed.

Kallasrajad ja nendega seostud kergliikluse marsruudid on olulised ka nii tervisespordi, transiitse kergliikluse kui turismi seisukohalt: tekkiv võrk võimaldab „rohelised“ ühendused piki jõge ning põhjalõuna suunas, samuti praktiliselt piki linna perimeetrit. Turismi ja kohaidentiteedi seisukohalt ühendavad kallasrajad Põltsamaa märgilisemad ajaloolised alad ja kesklinna/vanalinna, sellest lähtuva kergliiklusvõrgustikuga saab sisse haarata Lauluväljaku metsa ja Tõrukese metsapargid kui Uue-Põltsamaa mõisakompleksi osad, samuti Lossi tn metsapargi kui Vana-Põltsamaa mõisakompleksi osa (ka Saksa kalmistu, kui Vana-Põltsamaa mõisast eraldatud ala). Kui kallasradade ringil Lipsu koplile, Lossi tn metsapargile või/ja Pardikääru niidul arendada suunatud seiklusmatkamiseks ja veematkamiseks mõeldud taristut, aitaks see anda piirkondlikule kergliikluse kontseptsioonile lisamõõtmel... Põltsamaa kui linnamatka/linnaseikluse linn.

Kallasradade avamisega tehniliselt on ilmselt probleemsem Lossi tn kaldapealne, kust pörkepiirde tagant läbipääsuks on üheks võimaluseks kaldale võis osaliselt jõe kohale ehitatud lihtne tõstetud sillalaadne kaldapromenaad (Foto 30, Foto 31, Foto 32). Sarnast, jõe kohale ulatuvat lahendust võib vajadusel rakendada ka mujal raskendatud läbipääsuga aladel.

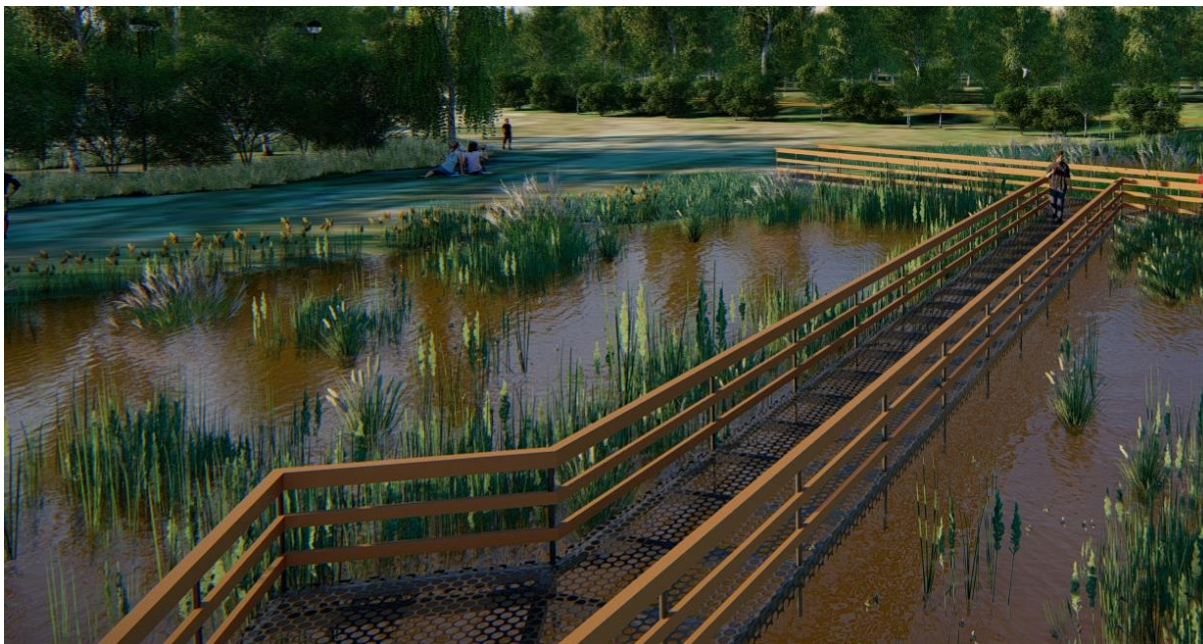
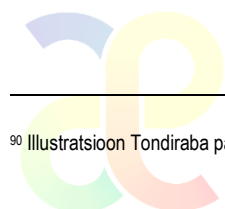

Foto 30. Projekteeritud tõstetud läbipääs Tondiraba parki⁹⁰.

Foto 31. Jõe kohale ehitatud läbipääs Tartu Kaarsilla alt.

⁹⁰ Illustratsioon Tondiraba pargi projektist, autorid Heiki Kalberg, Tabel Breede, Merle Karro-Kalberg. AB Artes Terrae OÜ 2019

Foto 32. Puit-metalltarindina rajatud kaldapromenaad Talsis (Läti).

Jõe kaldaid ühendav kergliikluse ühendus ei pea olema rajatud Sauna silla või Parvei silla laadselt tagamaks igasuguse kergliikluse ülepääsu. Arvestades seda, et ülepääs teenindaks peamiselt matkajaid ja tervisesportlasi, võib selle lahendada ka näiteks seiklusraja elemendi laadselt ripsillana, trosslaskumisenä viimase sarnasel viisil, mis ei eelda massiivset vundeerimist vajava sillakonstruktsiooni ehitamist (vt nt Foto 33, Foto 34).

Foto 33. Ripsild Heiligani pargis Cornwallis, Inglismaal⁹¹.

⁹¹ Vt http://www.sulevnurme.org/15/cornwall2017.htm#07.05.2017._Looe_-_Constantine

Foto 34. Rippsild Uus-Meremaal Upper Hutt Riveril⁹².

Kallasraja kasutamist aitaks edendada ja väärtustada jõe kaldale parkidesse (Naistesaar, Roosisaar, Parvei kallas, Kõrdiööbiku park, Loss tn äär jm) jõe peale veele või vee kohale ulatuvate ujuv või rippelementide ehitamine, mis võimaldab inimestel „käega vett katsuda“ ja paadimatkajatel linna eri paigus randuda (praegu on selleks suhteliselt mugav võimalus Parvei kaldal, ja Lillemetsa ujumisplatvormi juures). Paadimatkajatele mõeldes oleks selliste struktuuride-platvormide olemasolu vajalik Lillemetsa poolisel kaldal ning tammist allavoolu Roosisaare kaldaalal (saab paadid „mööda“ tassida). Jõe peale ulatuvate struktuuride loomiseks oleks otstarbeks välja töötada rippelementide jaoks läbiv disainikeel ja põhimõtteline konstruktiivne lahendus (vt ka Foto 35, Foto 36, Foto 37).

Foto 35. Jõeplatvorm Regent's Canalil, Londonis, autorid Erkko Aarti, Arto Ollila and Mikki Ristola (foto: Archdaily⁹³).

⁹² Vt http://www.sulevnurme.org/15/uus-meremaa.htm#Tongariro-Wellington_

⁹³ https://www.archdaily.com/477138/aor-unveil-floating-platform-for-the-london-wildlife-trust?ad_medium=gallery

Foto 36. Platvorm Arbi järve ääres.

Foto 37. Ujuvad aiad Rotterdams Maasi jõel (foto: <https://www.designboom.com/design/rotterdam-floating-park-recycled-plastic-waste-river-07-13-2018/>)

4.6.9 Ettepanekud kaitsealuste parkide kaitsealuse osa piiride muutmiseks

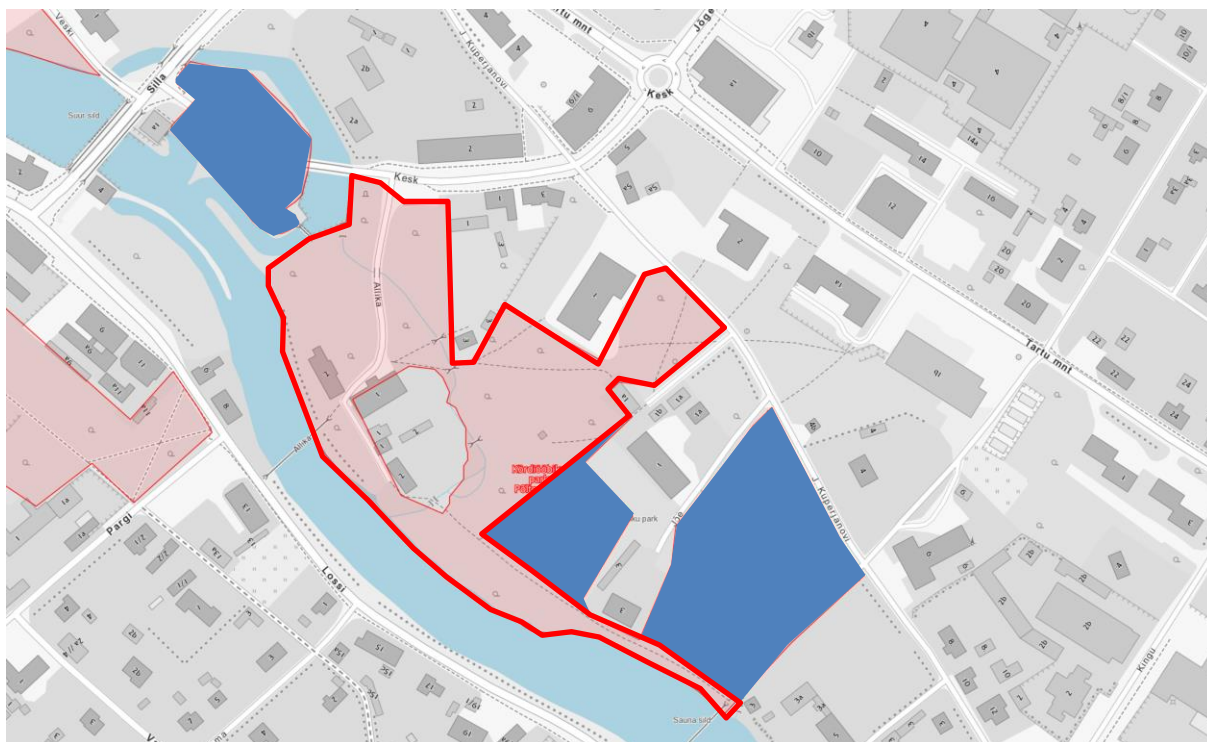
Arvestades Põltsamaa linnakeskuse ajalooliste parkide kujunemislugu ja praegust situatsiooni, on otstarbekas muuta Kõrdiööbiku pargi ja Uue-Põltsamaa mõisapargi looduskaitseala piire.

Praeguse Kõrdiööbiku pargi ida- ja kaguosa moodustab ajalooliste kaartide alusel¹⁹⁴ otsustades endine tarbeaed. Pargiosa moodustab valdavalt isetekkeline ja osaliselt peale II ilmasõda istutatud haljastus. Dendroloogiliselt silmapaistvaid puid, kaitsealuste liikide elupaiku jm kaitseväärtusi see ala ei oma. Samuti ei oma kaitseväärtusi Kõrdiööbiku pargiga liidetud Roosisaar, mis enne II maailmasõda oli hoonestatud ala, kuid põles maha sõja käigus. Roosisaar täna on piirkonna kõige intensiivsemalt hooldatud pargiosa. Eelnevast lähtuvalt on otstarbekas mainitud alad kaitse alt välja arvata (Skeem 24).

Kaitsealuse piiri muudatuse ettepanek Uue-Põltsamaa pargis on tehtud pargi Lillemetsa osa idaosale. Kuna sellel ala paikneb Veski tn 4 hoone ja parkla ning sellest edasi silla poole asuvad spordi- ja mänguväljakud. Alal ei kasva ka dendroloogiliselt silmapaistvaid puid, seal ei ole kaitsealuste liikide elupaiku ega ole muid kaitseväärtusi. Seetõttu on otstarbekas kaaluda selle osa välja arvamist looduskaitse alt (Skeem 26).

Lisaks tehakse ettepanek Saksa kalmistu võtmiseks muinsuskaitse alla. Saksa kalmistu on ühes Eesti kontekstis suhteliselt unikaalse ümarkabeliga ning väravaehitisega tähelepanuväärne nii miljööliselt kui kultuurimälestisena. Samuti leidub kalmistul hauatähiseid, mis võivad olla potentsiaalselt kultuuriväärtuslikud. Seetõttu oleks otstarbekas kaaluda kiviaiaga piiratud osa võtmist muinsuskaitse alla. Kalmistust lõunasse jääva haljasala käsitlemine kultuurimälestisena teadaoleva info (kaardimaterjal⁹⁵) ja välisvaatluste põhjal ei ole vajalik, kaitseala piirid tuleks täpsustada täpsemate uuringutega (Skeem 27).

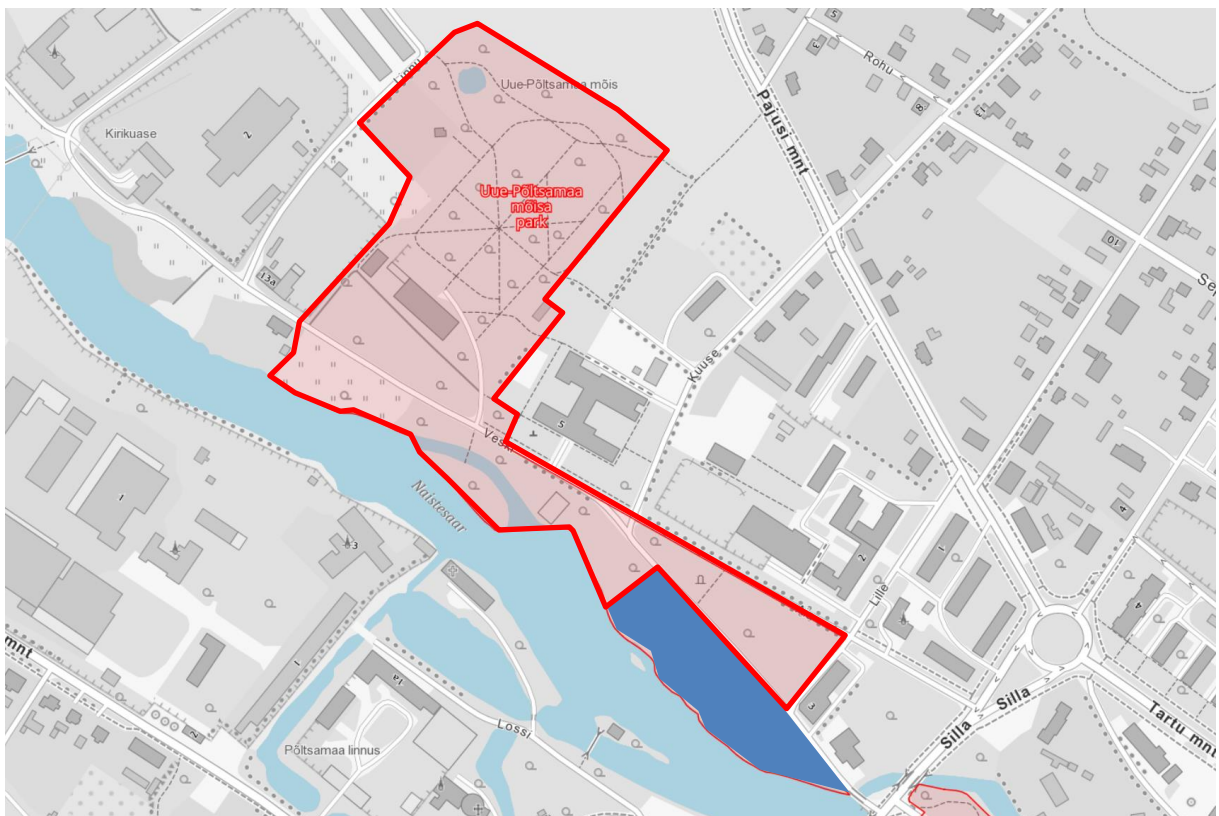
Skeem 24. Ettepanek Kõrdiööbiku kaitsealuse ala piiri muutmiseks. Punase joonega on näidatud uus kaitsealuse piiri ettepanek, sinisega on näidatud kaitse alt välja arvatav pargiala (skeemi alus: Maa-ameti kaardiserver).

⁹⁴ Seeland, J. F. 1877

⁹⁵ Fuchs, M., Seeland, J. 1873.

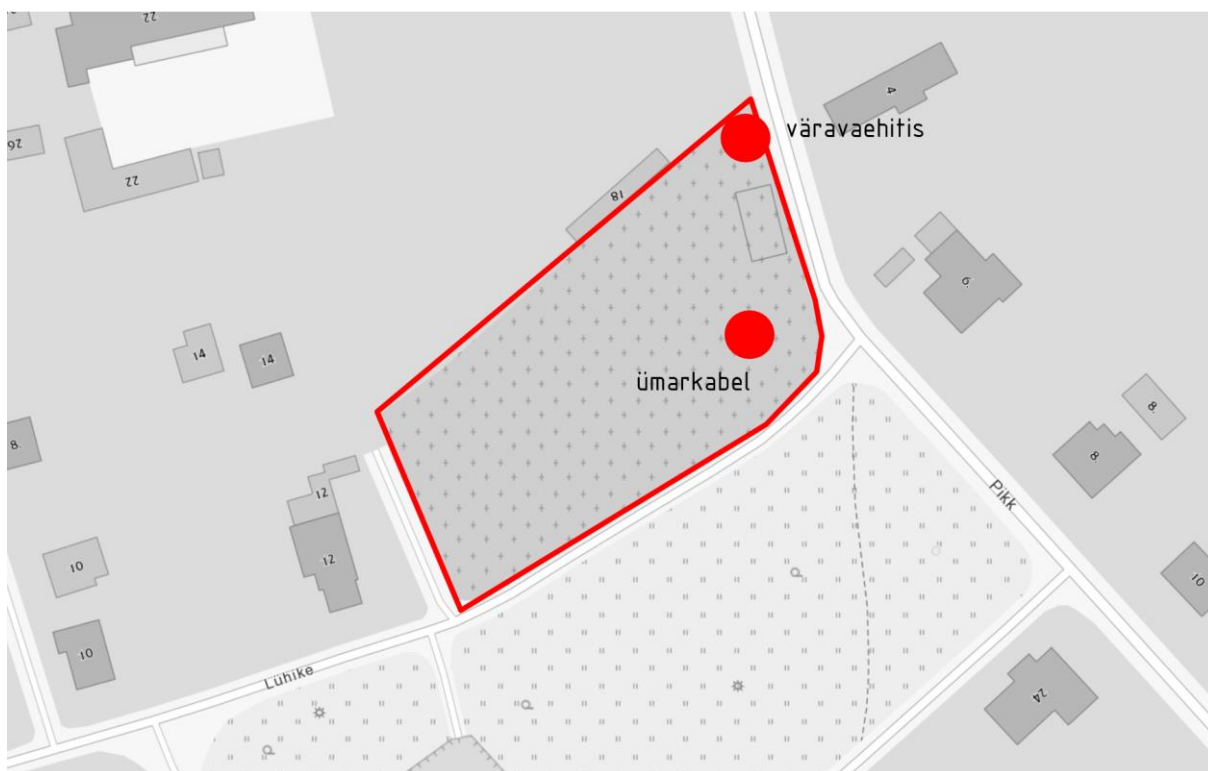
Skeem 25. Vaade kaitse alt välja arvatavale pargiosale ajaloolise Pastoraadi pargi piiri markeerivalt alleelt.

Skeem 26. Ettepanek Uue-Põltsamaa kaitsealuse ala piiri muutmiseks. Punase joonega on näidatud uus kaitsealuse piiri ettepanek, sinisega on näidatud kaitse alt välja arvatav pargiala (skeemi alus: Maa-ameti kaardiserver).

Foto 38. Vaade kaitse alt väljaarvatavale pargiosale. Esiplaanil spordiväljak, tagaplaanil Veski tn 4 hoone.

Skeem 27. Ettepanek Saksa kalmistu kaitse alla võtmiseks. Punasega näidatud kalmistu piir.

Foto 39. Saksa kalmistu väravaehitis. Vaade Pikalt tänavalt.

5 Põltsamaa rohevõrk

5.1 Rohevõrk linnas – teoreetilised aspektid

5.1.1 Linna rohevõrk: selle ülesanded ja toimimine⁹⁶

Planeerimisseaduse kohaselt⁹⁷ on roheline võrgustik eri tüüpi ökosüsteemide ja maastike säilimist tagav ning asustuse ja majandustegevuse mõjusid tasakaalustav looduslikest ja poollooduslikest kooslustest koosnev süsteem, mis koosneb tugialadest ja neid ühendavatest rohekoridoridest.

Looduskaitse arengukava kohaselt on rohevõrgustik looduslike alasid ühendav strateegiliselt planeeritud, ökoloogiliselt toimivat võrgustik, mis hõlmab mh kaitsealasid, põllumajandusmaid, märgalasid, jõekoridore, metsi, parke jt haljasalasid ning merealasid, mis reguleerivad vee, õhu ja ökosüsteemi kvaliteeti ning aitavad puhverdavad kliimamuutuse mõju⁹⁸.

Asulas on rohestruktuuri esmaseks ülesandeks on pakkuda võimalikult mitmekesiseid ökosüsteemi teenuseid tagamaks inimestele kvaliteetne elukeskkond. Rohevõrgustik toimib maastikul, ka linnas asuvate suuremate rohealade omavahelisel ruumilisel sidususel. Mida suurem, terviklikum, looduslikult mitmekesisem ja sidusam on piirkonna rohevõrk, seda suurem on tema puhverdusvõime, taastumisvõime, vastupidavus välistele ebasoodsatele mõjuritele ning seda kvaliteetsemaid ökosüsteemi teenuseid see pakkuda suudab. Rohevõrgustiku moodustavad omavahel läbipõimunud maastikukomponendid: veekogud, märgalad, metsad, rohumaad, kuid ka pargid, haljastatud tänavad, aiad jne, mis tagavad loomulike kohapõhiste looduslike protsesside toimimise⁹⁹. Mida vähem sekkumist vajavalt toimub piirkondlike ökosüsteemide toimimine, seda "tervem" on keskkond ja seda kvaliteetsemaid looduse hüvesid see pakkuda suudab. Näiteks lindudele pesitusvõimaluste loomisega

⁹⁶ Kasutatud Kuressaare rohestruktuuri analüüsi teoreetilise peatüki materjale; Nurme 2017

⁹⁷ Planeerimisseadus § 6 lg 17

⁹⁸ Keskkonnaministeerium. 2012. Looduskaitse arengukava aastani 2020; lk 6

⁹⁹ Benedict, A.M., McMahon, E.T. 2000. Green Infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century. Sprawl Watch Clearinghouse Monograph Series, Washington; lk 6

piiratakse nn "kahjurputukate" hulka ilma muid meetmeid rakendamata. Rohevõrgustiku planeerimisel tuleb luua/tagada/säilitada ökosüsteemide teenuste kvaliteetse pakkumise võime ehk ökosüsteemi suutlikkus ökoteenuseid pakkuda kestlikult, iseregulatsiooni säilitades ja välismõjutustest tulenevaid häireid tasakaalustades ilma ökosüsteemi taluvuspiire ületamata.

Ökoloogiliselt toimib paremini just sidus ja mitmekesisest elustikku toetav linna rohestruktuur. Terve keskkonna indikaatoriks on elurikkus. Elurikkus tagab loomuliku aineringe ja erinevate eluvormide vahelise tasakaalustatuse samuti loodusliku produktiivsuse, mis on otseselt ka inimese toidulaua ja roheline, tervisliku keskkonna garandiks. Elurikkuse ehk bioloogilise mitmekesisuse moodustavad taime- ja loomaliigid ning muud eluvormid ja nende elupaigad. Elurikkus hõlmab geneetilist, liigilist ja ökosüsteemide mitmekesisust, mis on üheskoos elu aluseks Maal¹⁰⁰.

Rohestruktuur tasakaalustab ja pakub vaheldust ehitatud keskkonnale alternatiivse ruumina. Rohestruktuur linnakeskkonnas on looduse otseseks vahendajaks inimesele võimaldamaks paljudele primaarset kokkupuudet loodusega linnas. Rohestruktuur tagab alternatiivse kergliiklusmarsruutide organiseerimise võimalused läbi rohealade. See ei ole vajalik mitte ainult tervislike eluviiside soodustamiseks ja rahvatervise edendamiseks, vaid on ka üks primaarsemaid vahendeid inimeste võõrandumise vähendamisel loodusest ja kogukondliku mälu hoidmisel¹⁰¹.

Rohealad on asula miljö ja identiteedi alustaladeks andes ehitatud keskkonnale ajas muutuva mõõtme ning tähenduslikkuse, raamides ning liigendades ehitatud keskkonda ning liites erinevatel ajastutel loodud arhitektuurikooslusi. Rohevõrgustiku arendamine aitab kaasa ka säästlikule ja looduslähedasele maakasutusele, mis väärtustab traditsioonilist maakasutust ja soodustab traditsiooniliste maastikuhooldusvõtete kasutamist. See omakorda "konserveerib" kultuurilooliselt välja kujunenud maastikupilti hoides selle tähenduslikkust¹⁰² ning tugevdades seeläbi ka kohaidentiteeti.

Hästi kavandatud rohestruktuur peab tagama ökoloogiliste koridoride toimimise, so ühendused elupaikade vahel, mis hõlbustab looma- ja taimeliikide isendite liikumist toitumis-, paljunemis- ja puhkealade vahel võimaldades infovahetuse ja leviku. Teisalt peab roheline võrgustik tagama elamusliku (meeldiva ruumikogemusega), mikrokliimaatiliselt soodsa, ohutu ja kiire kergliikluse nii transiidina, kui suunatult puhkealadele. Lisaks peab rohestruktuur tagama linnakeskkonna negatiivsete mõjurite (tolm, müra, heitgaasid, lõöksajud, keeristuuled, kuumasaared jne) mõjude võimaliku leevendamise. Ideaalina peaks rohestruktuur võimaldama täita kõiki neid funktsioone koos. Suurte massiivide puhul (näiteks mets) see ei ole probleemiks, kuid linnaoludes, kus rohealad asuvad enamasti ruumiliselt väga piiratud territooriumil on olukord komplitseeritum. Tihti ei ole võimalik kõiki põhifunktsioone ühildada seetõttu, et haljastatud alad ei ole võimelised barjääride, ruumilise piiratuse või ekstreemsete keskkonnatingimuste tõttu toimima rohekoridorina ökoloogilises plaanis. Teisalt on sageli olemasolevad ökoloogilised koridorid on ahtad või kasutuskoormusele tundlikud, mistõttu neisse kergliikluskoridoride loomine hävitaks või muudaks vaesemaks nende elustiku. Seepärast on vajalik linnaruumis rääkida sageli duaalsest rohestruktuurist, millest üks tähtsustab kergliikluse tugialade vahel ja teine elustiku mitmekesisuse – ehitatud keskkonnast tulenevaid negatiivseid mõjureid suudavad samas nii üht või teistviisi optimeeritud rohestruktuuri osad leevendada. Heatasemeliselt planeeritud rohestruktuuri korral peaksid rohekoridorid tagama nii neile seatud ökoloogilise funktsioneerimise kui samaaegse inimkasutuse kummagi kvaliteeti vähendamata.

¹⁰⁰ Uustal, M. 2013. SEI Tallinna väljaanne nr 22. Juhend elurikka linna planeerimiseks. Säästva Arengu Instituut. Tallinn; lk 3

¹⁰¹ Nurme, S., Paju, K.-M. 2009. Rakvere haljastu analüüs. Köide I. Rakvere haljastu ja rohestruktuur. Artes Terrae OÜ, töö nr 02HI09, Tartu; lk 53

¹⁰² Tilley, C. 1994. A Phenomenology of Landscape Places, Paths and Monuments. Berg, Oxford; lk 9-11

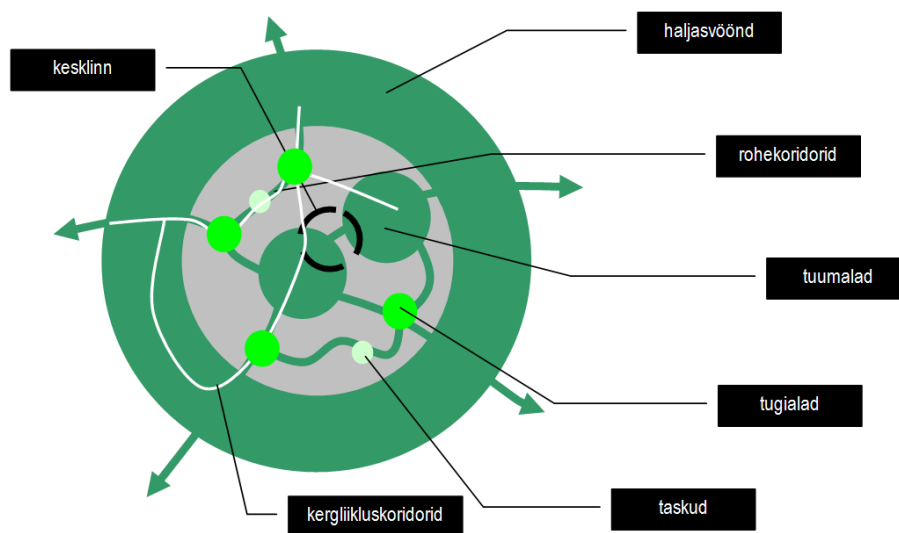
Samuti on rohevõrgustikul täita oluline roll linna säästlikul veekäitlusel. Jätkusuutlik sademeveesüsteem (*Sustainable urban Drainage System* – SuDS) lähtub sademevee tekkekohapõhise käitlemise põhimõttest. Süsteem jälgendab looduslikke märgalakooslusi aidates sademevett immutada maasse, kasutada elutegevuseks, aurustada või suunata ülejäänud vesi edasi looduslikesse veekogudesse¹⁰³. Sademete hulgad Eestis suurenevad, rohestruktuur aitab äkksajuvett akumuloida kuid ka sajuvett puhastada ning vähendada seeläbi kulutusi vee kanaliseerimisele ja puhastamisele. Vee säästliku käitlemisega seotud märgalad on üheks elurikkuse allikaks linnas.

Arengud põllumajanduses ja metsanduses on viinud niidukoosluste ja vana metsa koosluste vähenemiseni ja hävimiseni ka Eestis. Paradoksaalselt on linnad muutumas elurikkaimateks osadeks põllumajanduslikus kõrbes. Linnad oma rohealadega on paljudele niidu- ja vana metsa liikidele refuugiumiks, mistõttu asula rohealade säästlik majandamine võib perspektiivis olla paljudele liikidele ainsaks elutsemisvõimaluseks.

5.1.2 Rohevõrk ja selle struktuurielemendid¹⁰⁴

Linna roheline struktuur moodustavad linnasisesed rohealad koos nende omavaheliste ühendustega ja linkaladega¹⁰⁵ linnalähedaste rohealadega. Rohestruktuur aitab jaotada linna või selle asumid kergemini tajutavateks osadeks ning on seotud tiheasula või selle osa ajaloolise miljöö ja identiteedi kandmise ja kujunemisega¹⁰⁶. Rohevõrgustik koosneb struktuurielementidest (Skeem 28), milleks on tugialad, rohekoridorid, rohelised taskud. Asulat ümbritsevad haljasmassiivid moodustavad rohevööndi.

Linna rohevõrgustiku potentsiaalseteks osadeks on kõik linna haljastu rohealad, sh avalikud ja piiratud kasutusega haljasalad, looduslikud ja poollooduslikud alad, jäätmaad, kuid ka põllukaitseribad, viljapuuaiad jne.

Skeem 28. Linna rohevõrgustiku põhimõtteline skeem¹⁰⁷.

¹⁰³ Uustal, M. 2012; lk 29

¹⁰⁴ Kasutatud Kuressaare rohestruktuuri analüüsi teoreetilise peatüki materjale; Nurme 2017

¹⁰⁵ Benedict, A.M., McMahon, E.T. 2000; lk 8

¹⁰⁶ Sepp, K., Kalberg, H., Jänes, J., Nurme, S., Nutt, N., Raidvee, K. 2004. Pärnu linna rohestruktuuri teemaplaneering. K&H AS, Tartu; ptk 2.2.1.

¹⁰⁷ Nurme, S., Paju, K.-M. 2009; lk 54.

Tugialad on kõige tähtsamad (suuremad) rohestruktuuri osad, mis on elupaikadeks või elustiku liikumise/leviku sihtkohtadeks¹⁰⁸. Linnakontekstis on tugialadeks enamasti mitmekesist elustikku võimaldavad suuremad rohemassiivid, mis võivad toimivad ka rekreatsioonialadena. Tüüpiliselt on tugialadeks:

- pargid ja suuremad avaliku kasutusega aiad (mõisapargid Põltsamaal, Kõrdiööbiku park);
- kalmistud (Põltsamaa kalmistu);
- looduslikud ja poollooduslikud alad, märgalad, sh seisu- ja vooluveekogud koos nende ranna- või kaldataimestikuga (Põltsamaa jõe kaldad, Pardikääru niit jne), kaitsealad jne.

Kui tugialad moodustavad tihedalt põimunud erineva iseloomuga (erineva ökoloogilise väärtusega) tugialade kogumiku, kus ei ole otstarbekas/võimalik ruumiliselt erinevaid roheline võrgustiku elemente eraldi välja tuua võib selliseid alasid käsitleda tugialade kogumikena ehk *tuumaladena*¹⁰⁹ (näiteks Uue-Põltsamaa parki ja Lillemetsa võib käsitleda eraldiseisvate tugialadena või tervikliku tugialade kogumikuna e tuumalana). Rohestruktuuri ökoloogilise toimivuse seisukohalt on tuumalad ühed linna väärtuslikumad elemendid, mille terviklikkuse säilitamine ja tuumala koosseisu jäävate väiksemate tugialade omavahelise sidususe säilitamine peaks olema planeerimistegevusel prioriteetne.

Kuna linnaruumis on tugialade üheks levinumaks ökoteenuseks rekreatiivsete hüvede pakkumine, siis muutub oluliseks tugialade kaugus potentsiaalsetest kasutajatest¹¹⁰. Suurte mitmeetstarbeliste tugialade (tavapäraselt linna lähirekreatsioonialad, suured linnapargid; Põltsamaal näiteks Sõpruse park, Kuningamäe puhkeala) kasutusraadius võib olla suhteliselt suur (1000 m ja rohkem). Efektiveks toimimiseks vajavad sellised alad häid kergliikluse juurdepääse erinevatest linna osadest. Piirkondlikud tugialad ehk siis linnapargid (Põltsamaal näiteks Vana-Põltsamaa mõisapark) võiksid olla potentsiaalsest kasutajaskonnast mitte kaugemal kui 500 m¹¹¹, Skandinaavia praktikas on peetud mugavaks juurdepääsu kauguseks ka 200...300 m¹¹². Kui vahemaad on pikemad, siis on raskendatud laste ja vanurite juurdepääs rekreatsioonialadele oma elukohas.

Rohelised koridorid on mitmekülgse haljastusega ribalised struktuurid tugialade vahel, mis võimaldavad ühendada tugialasid omavahel tagades tugialade omavahelise sidususe. Rohekoridorid on võtmetähtsusega rohestruktuuri ökoloogilise toimimise tagamisel. Koridori võime luua funktsionaalne sidusus piirkonna ökosüsteemi toimimiseks võtmetähtsusega liikidele on kõige tähtsam parameeter, millega rohevõrk puudutavatel ruumiotsustel arvestada. Ökoloogiliselt toimivate rohekoridoride põhiomaduseks on liikide ja isendite liikumine: levik, füüsiline liikumine, füüsiline ja geneetiline infovahetus. Sõltuvalt kooslustest ja piirkondliku elustiku nõuetest levilale või kasvukohale, võivad nad toimida kui levilad/elupaigad, liikumistunnelid, barjäärid, varjumiskohad, leviku stardipakud või filtrid (näiteks osa isendeid liigub läbi, osa jääb peatuma)¹¹³. Et elustik koridori kasutada saaks peavad olema võtmeliikidele selles tagatud levimise/liikumise, toitumise-/ kasvutingimused. Kriitilise tähtsusega rohekoridoris on selle sidusus koridoris endas ja naaberaladega ning elu-/kasvutingimused mitmekesisele elustikule – parem kitsas koridor kui katkestatud koridor¹¹⁴. Rohekoridoride loomisel tuleb eelistada võimalusel võimalikult laiemaid koridore alljärgnevatel põhjustel¹¹⁵:

¹⁰⁸ Benedict, A.M., McMahon, E.T. 2000; lk 7.

¹⁰⁹ Sepp, K., Kalberg, H., Jänes, J., Nurme, S., Nutt, N., Raidvee, K. 2004. ptk 4.2.

¹¹⁰ Muru, T. 2003. Tiheasula rohestruktuur ja selle planeerimine. EPMÜ KKI

¹¹¹ Muru, T. 2003.

¹¹² Tuul, K. 2011. Asula rohevõrgustik: kellele ja kui palju? Eesti Loodus 2011/08; http://www.eestiloodus.ee/artikkel4014_3985.html

¹¹³ Hellmund, P.C., Smith, D.S. 2006. Designing Greenways. Sustainable Landscapes for Nature and People. Island Press, London; lk 52

¹¹⁴ Hellmund, P.C., Smith, D.S. 2006; lk 73,93

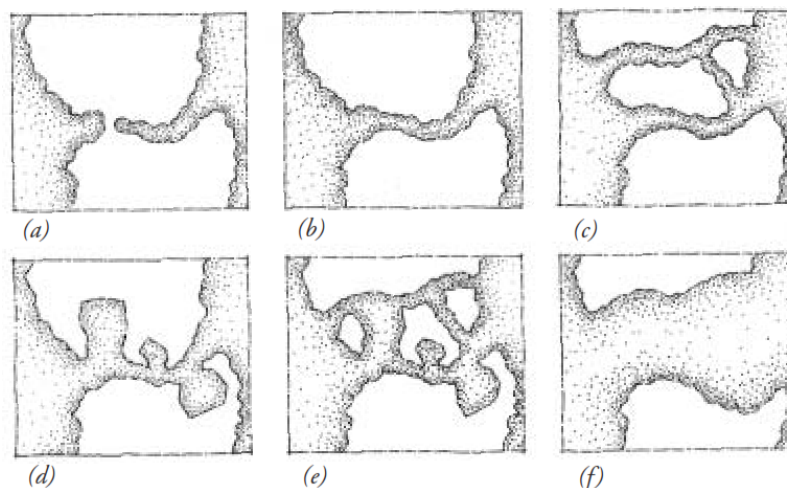
¹¹⁵ Hellmund, P.C., Smith, D.S. 2006; lk 93...96

- laiem koridor hõlmab ulatuslikuma osa maastikust kaasates niiviisi suurema hulga erinevate omadustega kasvu- ja elukohti, mis tagab võimalused rikkalikumale elustikule;
- koridoride servaaladele tekib üleminekutsoon, mille tingimused on alati erinevad koridori sisestest tingimustest; mida laiem on koridor, seda vähem mõjutab üleminekualade elustik elustikku koridori sees;
- laiemad koridorid pakuvad ka rohkem kaitset ja varjevõimalusi kiskjate eest, kes võivad kitsaid koridore kasutada söögilauana, muutes ala mõne liigi jaoks surmatsooniks;
- kitsad koridorid ei sobi suurematele loomadele;
- kitsad koridorid ei suuda efektiivselt täita rohekoridori ökoloogilisi ja rekreatiivseid funktsioone.

Kui laia koridori ei õnnestu luua, tuleb kaaluda võimalusi mitme paralleelse kitsa koridori loomiseks, laienduste tegemiseks jne (Skeem 29). Elustiku seisukohalt on halvim kasutada katkestatud koridore.

Linnasiseseid rohekoridore võib jaotada alljärgnevalt:

- rohelised koridorid (*green ways*)¹¹⁶ eelkõige kergliiklusele (mootorsõidukite liiklusest eraldatud või jagatud haljastatud tänavad, metsarajad, puisteed, haljastatud kergliiklusteed, kaldapealsed jne), eesmärgiga võimaldada kergliiklusele haljastatud keskkonnas kulgevad marsruudid liikumiseks tugialadele, tugialade vahel või tugialadelt edasi linnalähistele rohealadele (linna rohevööndisse), ökoloogiline aspekt ei ole primaarne ja on tagatud paralleelse sidusa struktuuriga;
- ökoloogilised koridorid (*conservation corridors*)¹¹⁷: liikumis- ja levimiskoridorid liikidele, looduslikud, poollooduslikud või istutatud ribastruktuurid (jõeorud, ojakaldad, metsaribad, mitmerindelise haljastusega suuremad haljasalad, kaitseistandused põllumajanduse, transpordi- või tööstusalaadega seoses jm); kergliikluse läbipääs/kasutus pole primaarne;
- eelnevate kombinatsioon.

Skeem 29. Ökoloogiliste koridoride tüübid ja koridorilahenduste valik Hellmundi ja Smithi järgi¹¹⁸, variant f tähistab sobivaimat lahendust ja a ebasobivaimat lahendust, ülejäänud variandid kahanevas järjekorras võimalikke alternatiivlahendusi

¹¹⁶ Benedict, A.M., McMahon, E.T. 2000; lk 8.

¹¹⁷ Benedict, A.M., McMahon, E.T. 2000; lk 8.

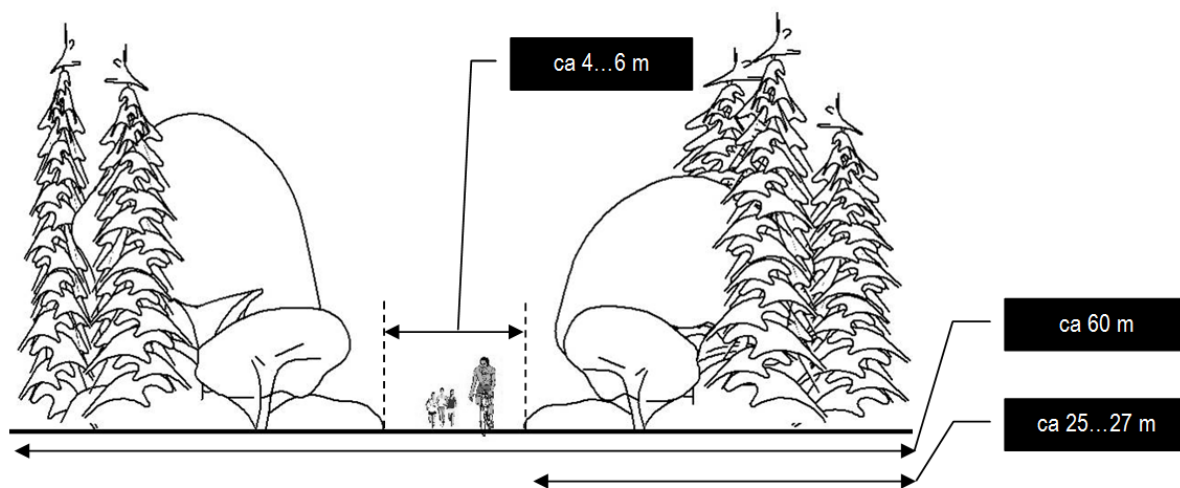
¹¹⁸ Hellmund, P.C., Smith, D.S. 2006; lk 96

komplitseeritud situatsioonides: (a), katkestatud, ühendust loov, võimalusel vältida; (b) kitsas koridor; (c) alternatiivsed kitsad koridorid; (d) kitsas koridor "astmelaudadega"; (e) alternatiivsete koridoride võrk "astmelaudadega"; (f) lai koridor.

Rohelised koridorid kergliikluse seisukohalt peavad võimaldama kergliikluse ja mitmekülgse tervisespordi (jooksmine, kepikõnd, suusatamine jne) mootorsõidukite liiklusest eraldatult. Kergliiklusteega rohekoridoride põhifunktsiooniks on luua asula erinevatest kohtadest ühendused tugialadega ja pakkuda tervislikum liikumisalternatiiv. Kergliikluse seisukohalt on ideaaliks, kui kasutaja pääseb rohekoridori võimalikult elu-, töö- või teeninduskoha lähedalt. Halvasti ühendatuks tuleb pidada neid alasid, mille juurdepääs rohelisele kergliikluse koridorile on kaugemal kui 200...300 m. Kergliikluse koridori laius peaks olema ideaaljuhul selline, mis võimaldab kahe-suunalise erineva kergliiklustee ehitamise ja mitmerindelise haljastuse rajamise. Et rohekoridor toimiks efektiivselt ka ökoloogilise koridorina võiks selle laius olla 30...60 m (Skeem 30).

Rohelised taskud - väikesed eraldiseisvad ja rohekoridoriga hästi seotud või rohekoridori laiendusena paiknevad haljasalad (nn rohelised taskud e astmelaudad), mis suurendavad rohekoridori efektiivsust ja erinevate rohealade sidusust¹¹⁹. Põltsamaa kontekstis võib roheliste taskutena käsitleda osasid liiklusskvääre (nagu nt Pika tn äärne staadion, Lossi tn ja Põltsamaa jõe vahelised rohealad jm) ja jäätmaid või looduslikke ja poollooduslikke väiksemaid alasid jõe ääres või haljastatud tänavate ääres (nt Nurme-Hermanni tn nurk). Ökoloogiliselt on rohelised taskud olulised üksikute liikide või koosluste elupaikadena. Roheliste taskutena toimivad nii haljastatud skväärid, väiksemad pargid ja aiad (sh avalikust kasutusest väljas olevad aiad). Funktsionaalselt on sellised alad vajalikud lühiajalise puhkuse võimaldamiseks kergliiklejatele ja ning koridori maastikuliseks mitmekesistamiseks.

Neutraalalad on jäätmaad jm kasutusest väljas olevad, maa-alad, mis toimivad/võivad toimida rohestruktuuri elementide laiendustena või astmelaudadena. Kõrghaljastusega jäätmaad on sageli ökoloogilisest aspektist väärtusliku elustikuga alad. Olulised on need rohestruktuuris juhul, kui nad kompenseerivad rohestruktuuri sidusust või nende arvelt saab vähendada rohealade puudujääki.

Skeem 30. Mitmefunktsionaalse rohekoridori põhimõtteskeem linnaruumis¹²⁰.

Rohevööndi eesmärgiks on luua asula ümber roheline puhvertsoon ja siduda linna rohestruktuur linnalähedaste rohealadega. Rohevööndina toimivad linna piiridel olevad ja linna ümbritsevad suured naabruskonna tugi- või tuumaladega liituvad rohealad (ka nn linkalad¹²¹), mis on vajalikud eelkõige

¹¹⁹ Hellmund, P.C., Smith, D.S. 2006; lk 97

¹²⁰ Nurme, S., Paju, K.-M. 2009; lk 55.

¹²¹ Benedict, A.M., McMahon, E.T. 2000; lk 8

linna rohevõrgustiku sidusaks ühendamiseks linnavälise rohevõrgustikuga. See tagab mõlema struktuuri ökoloogilise ja funktsionaalse sidususe. Rohevööndi suuruse/ulatuse määrab looduslike alade olemasolu ja massiivide suurus linna piirialadel, selle konfiguratsioon tuleneb ajaloolisest maakasutusest ja naaberomavalitsuse tegevusest asula piiril. Ideaaljuhul võiks linna ümbritseva rohevööndi minimaalseks laiuseks olla ca 2 km - vastab ca 15-30 min pikkusele jalgikäigu kaugusele. Linkalade võivad olla laiad rohelised koridorid või katkematud üleminekud (piiriks formaalne administratiivjoon kahe omavalitsusüksuse vahel).

Konfliktalad, katkestuskohad, barjäärid. Konfliktaladeks on kõik alad, mille tõttu mistahes põhjustel terviklik rohestruktuuri osa katkestatakse või väheneb tema ökoloogiline, funktsionaalne, rekreatiivne vm väärtus. Linna rohevõrgustiku sidusust katkestavad barjäärid, milleks linnades on läbivad maanteed, raudtee, linna ringteed, tööstusalad, valglinnastunud elumualad, monokultuursed põllumaad, prügilad jm. Loetletud tõkked on probleemiks nii ökoloogilisele sidususele kui kergliiklusele. Põltsamaal on sellisteks tõketeks peaaesjalikult magistraaltänavad, sh Tallinna maantee, Viljandi maantee, Pajusi maantee aga ka reoveejaam ja linna territooriumile jäävad haritavad põllumassiivid. Lokaalsete tõketena eeskätt ökoloogilistes koridorides toimivad piirdeaiad, väiksemad teed, intensiivse hooldusega suured murualad ja põllud, mis võivad olla takistuseks osale elustikule. Looduslike tõketena võivad toimida suured veekogud, eriliste tingimustega looduslikud alad (liigniiskus, liigne kuivus, erosiooniohtlikud alad, aktiivne reljeef jne). Ka rohekoridor ise oma spetsiifiliste kasvu- või elutingimustega võib olla mõnede liikidele barjääriks. Siiski suurimaks ja tüüpilisemaks ohuks rohekoridoridele peetakse maanteid¹²².

5.2 Põltsamaa linna rohevõrk aastal 2020

5.2.1 Linna rohevõrk

Põltsamaa tänase realselt toimiva rohevõrgu tugialadeks/tugialade gruppideks (tuumaladeks) on (Skeem 31):

1. Tõrakese mets (koos Pritsumaja tiigiga), Sõpruse park, Lauluvaljaku mets ja Põltsamaa kalmistu, mis moodustavad tervikmassiivi;
2. Vana-Põltsamaa mõisapark, Uue-Põltsamaa mõisapark ühes Kõrdiööbiku pargiga, mis Põltsamaa jõe põhjakaldal koos Parvei kaldaga ning pargi taha jääva rohumaaga ja piki jõe kallast liituvat Lipsu koplga moodustavad tervikmassiivi;
3. Vassili mets koos Maaritsa järve puhkeala ja Alastvere kraavi ümbruse mets, mis moodustavad tervikmassiivi.
4. Lossi tn metsapark, Alajaama tukk ja Pardikäärü niit, mis moodustavad tervikmassiivi;
5. Kuningamäe puhkeala ühes selle ja Tehnika tn vahele jääva rohumaaga.

Loetletutest olulisem on Põltsamaa jõega seostud tuumala nr 2, mis moodustab ka Põltsamaad läbiva valla rohevõrgustiku koridori¹²³ (Skeem 34).

Peamised konfliktisituatsioonid tekivad ootuspäraselt seoses põhitänavatega (eeskätt Jõgeva mnt, Tartu mnt, Lossi tn), mis katkestavad rohekoridoride pidevuse või killustavad tugialasid/tuumalasid. Kuna Tallinn-Tartu-Luhamaa maanteest põhja poole jäävad suured intensiivselt haritavad põllumassiivid, siis maanteel rohestruktuuri pidevuse seisukohalt ei ole mõju. Samas on tegemist tugeva müraallikaga.

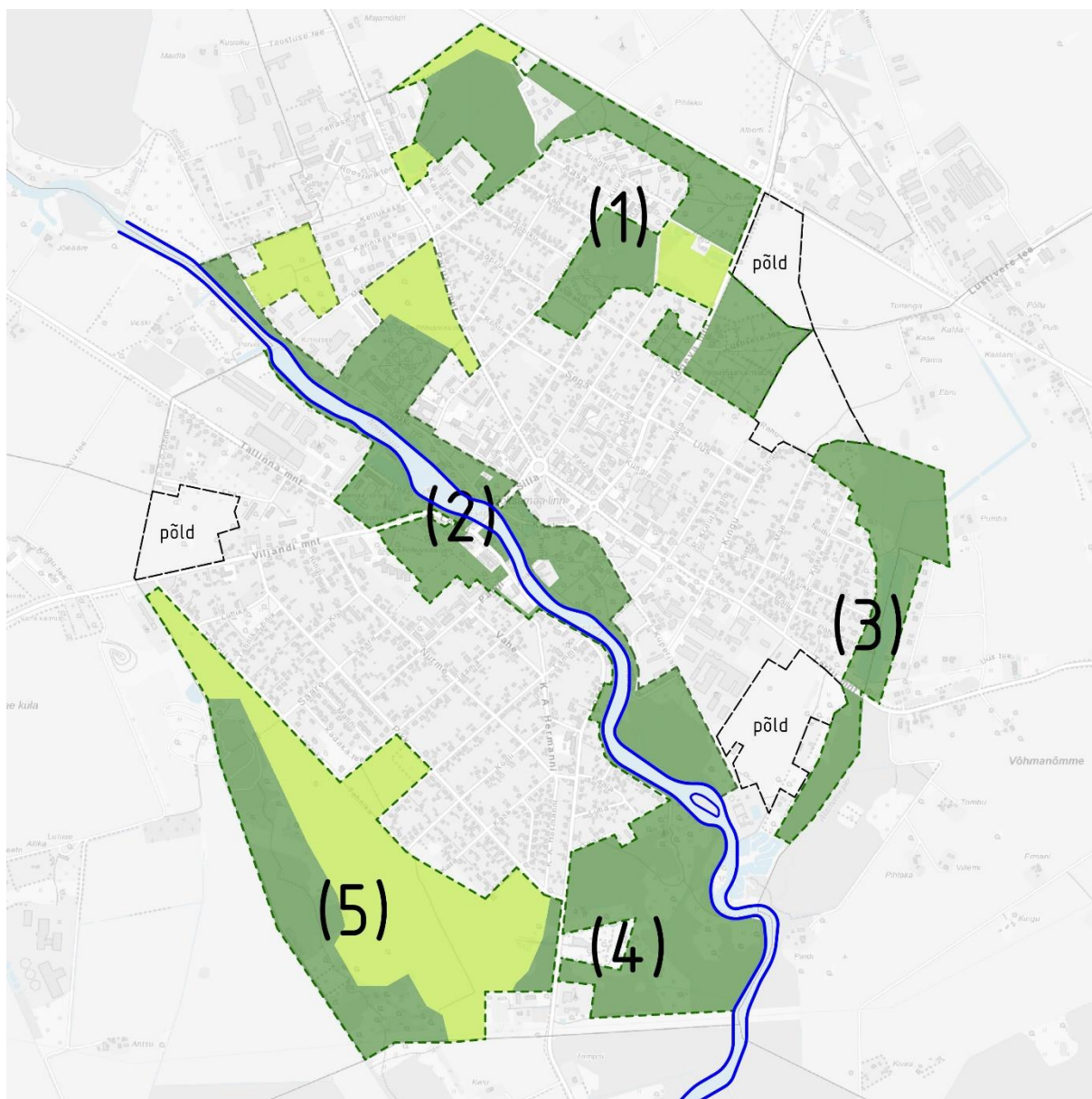
¹²² Hellmund, P.C., Smith, D.S. 2006; lk 97

¹²³ Skepast&Puhkim. 2020. Põltsamaa valla üldplaneeringu eskiis. Lisa 1 Väärtused ja piirangud

Lokaalseteks kaheks konfliktalaks on lisaks Põltsamaa Felixi territoorium, mis hetkeseisus sulgeb läbipääsu mööda kallasrada jõe lõunakaldal ja reoveepuhastusjaam, mis sulgeb läbipääsu mööda kallasrada jõe põhjakaldal. Felixi tagune rada on põhimõtteliselt olemas ja avatav, reoveepuhastusjaama piires kallasraja avamine ei ole mõeldav (läbipääsuvajadus settetiikide vahelt).

Linna lõunapiiril lõikab puistud pooleks kõrgepingeliin, kuid kuna koridor on siiski taimestatud loodusliku taimestikuga ning füüsilist barjääri ei teki, pole sisuliselt tegemist konfliktalaga enamuse elustiku seisukohalt ja ka puhkemajanduslikult, vaid pigem linkalaga linna ja linnavälise rohemassiivi vahel.

Skeem 31. Põltsamaa rohestruktuur 2020. Tuumalad (tugialade grupid). 1 - Tõrukese mets (koos Pritsumaja tiigiga), Sõpruse park, Lauluväljaku mets ja Põltsamaa kalmistu; 2 - Uue-Põltsamaa mõisapark, Kõrdiööbiku park, Parvei kallas, Metsa tn jäätmaa, Uue-Põltsamaa pargi taha jääv rohumaad, Lipsu koppel; 3 - Vassili mets koos Maaritsa järve puhkeala ja Alastvere kraavi ümbruse metsaga; 4 - Lossi tn metsapark, Alajaama tukk ja Pardikääru niit; 5 - Kuningamäe puhkeala ühes selle ja Tehnika tn vahele jääva rohumaaga. Joonisel on helerohelisega näidatud rohumaad või/ja jäätmaad.

Osaliselt on konfliktaladeks on ka linna jäävad haritavad põllud, mis võrreldes kivipindadega evivad küll vett läbilaskvate pindadena teatud positiivset mõju, kuid elustiku suhtes on tegemist intensiivse

harimisviisi juures probleemsete aladega. Samas, kui põllud võetakse kasutusele karja- või heinamaadena muutuvad nad olulisteks rohestruktuuri osadeks. Põlde võib Põltsamaa kontekstis käsitleda ka neutraalaladena.

Olulisemateks linkaladeks on:

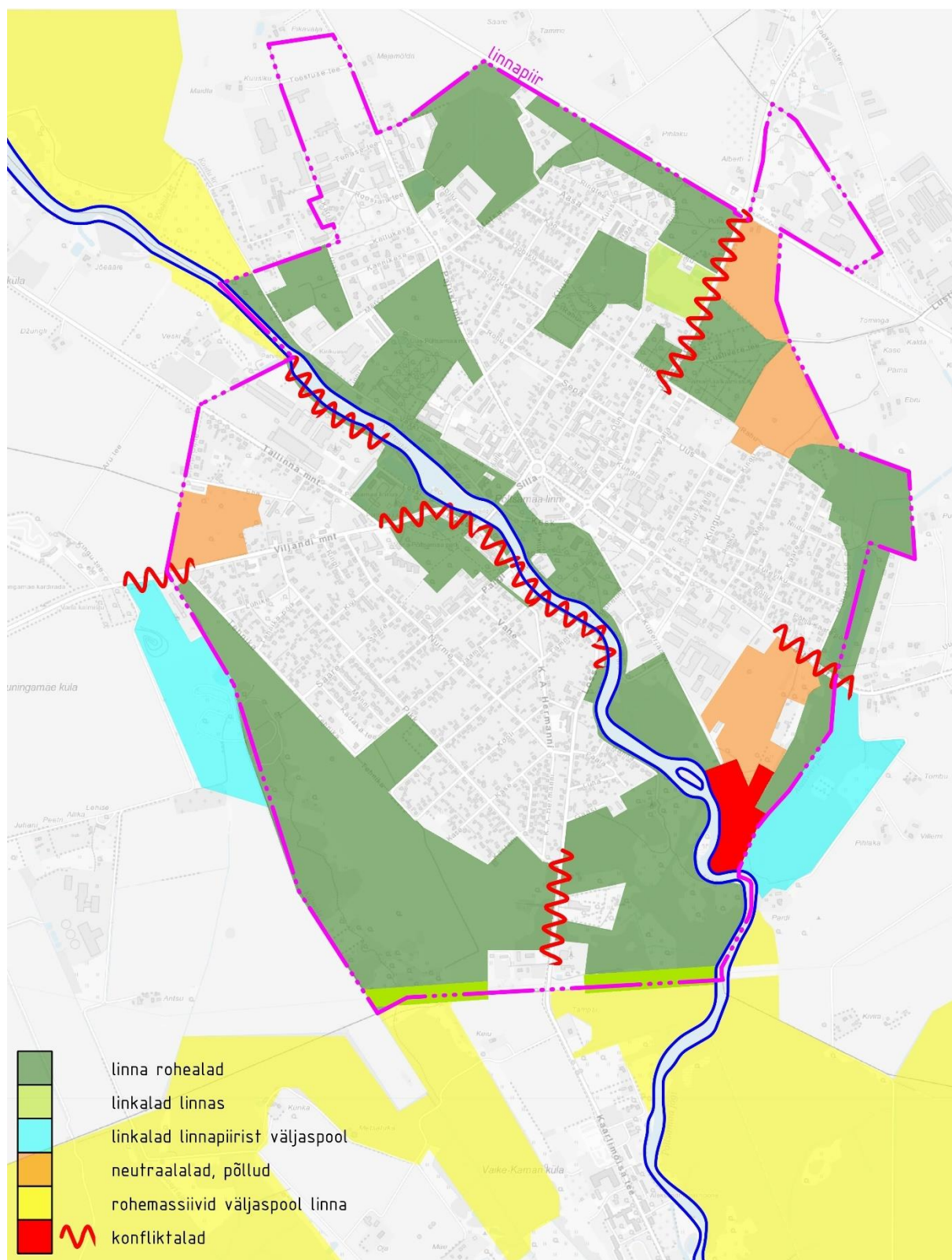
- a) puistumassiiv Kuningamäe puhkealal linnapiirist väljas;
- b) puistumassiiv Alastvere peakraavi kaldal linnapiirist väljas;
- c) Tartu mnt-Marja tn ja Paju tn vahele jääv muruala;
- d) alleeruumid Kuuse, Metsa, Marja, Tamme ja Saare tn (vt Skeem 22).

Põltsamaa olemasoleva rohevõrgu „selgroo“ moodustab Põltsamaa jõgi. Jõe kaldal asuvad rohealad on suhteliselt hästi seotud ning ökoloogiliselt ei ole suuri barjääre. Kallasradade kasutamine on tänu takistustele (vt täpsemalt ptk 4.6.8) tänasel päeval komplitseeritud. Läbi linnavälise linkala on jõeäärsed rohemassiivid suhteliselt hästi seotud ka Alastvere peakraavi ümbruse metsaga. Kuigi Lossi tänava ja alajaama ümber oleva asumi poolt tekitatava katkestusega, on jõeäärsed massiivid seotud suhteliselt sidusalt ka Kuningamäe puhkealaga. Kuningamäe puhkeala on jõeäärsete aladega suhteliselt nõrgalt ühendatud hetkeseisus ka läbi Saare tänava.

Eraldiseisvaks on Sõpruse park Tõrukese metsapark ja nendega seotud rohealad, mis ökoloogiliselt tänu linna kirdeosas asuvatele põldudele ei ole praktiliselt uude aladega lingitud. Kasutuse mõttes on seis parem – Sõpruse park, Tõrukese metsapark ja Lauluväljaku mets on seotud jõe äärest algavate haljastatud tänavatega (Kuuse, Metsa, Marja).

Suured massiivid koos linnapiirist välja jäävate linkaladega moodustavad peaaegu ümber linna rohevöö (rohevööndi), va lääne- ning loodeosa, kus Viljandi ja Tallinna mnt piirkonnas linna sees ja linna piiril asub põld ning Tallinna mnt ja Tallinn-Tartu-Luhamaa mnt vahelisel alal piirneb linn põlluga. Rohevöö on praktiliselt katkestatud linna kirdeosas asuva põlluga, samas kompenseerib piirkonnas mõnevõrra olukorda Põltsamaa kalmistu. Suurimaks rohevöö katkestuseks on reovee puhastusjaam.

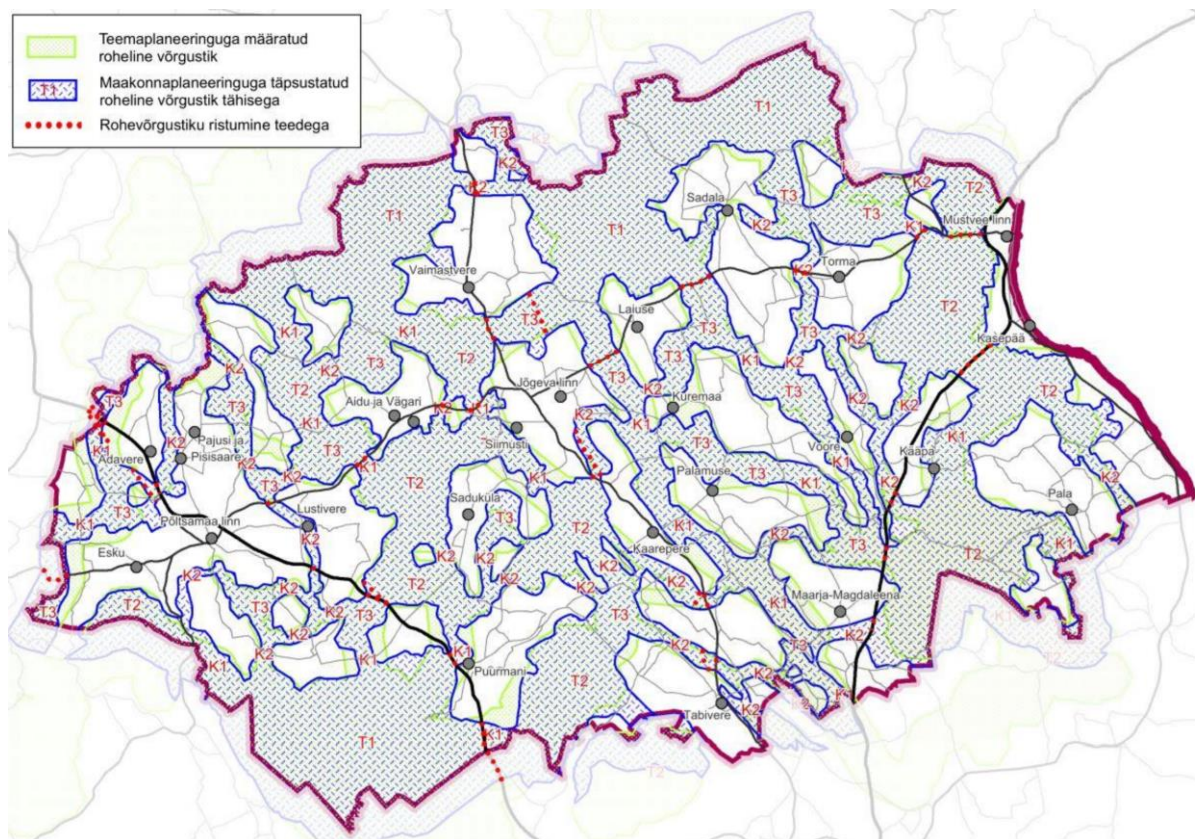

Skeem 32. Põltsamaa olemasolev rohestruktuur

5.2.2 Linna rohevõrgu sidusus valla rohevõrguga

Planeeritud rohevõrk on maakondliku rohevõrguga seotud – vastavalt maakonnaplaneeringu rohevõrgu kaardile¹²⁴ Põltsamaa linn ei ole seotud maakondliku rohevõrguga (Skeem 33).

Skeem 33. Jõgeva maakonna rohevõrk Jõgeva maakonnaplaneeringus¹²⁵.

Põltsamaa valla rohestruktuuri käsitluses¹²⁶, vastavalt valla rohevõrgu analüüsil tehtud ettepanekule¹²⁷ lülitub Põltsamaa linn valla rohevõrku tänu Põltsamaa jõe, mis sinikoridorina¹²⁸ ühendab linnast edelasse jäävat (Väike-Kamari) tugiala ning Pajusi küla juurde jääva rohekoridori (Skeem 34). Koridor saab alguse J. Kuperjanovi tn 7 kinnistul paikneva jäätmehoidla maa juurest, kulgeb läbi linna piki jõge kuni Mällikvere külasse jääva Põltsamaa metskond 42 kinnistuni ning Mõhkkülasse jääva Kuusiku 61601:002:1800 kinnistuni¹²⁹.

¹²⁴ Skepast&Puhkim. 2016. Jõgeva maakonnaplaneering 2030+. Seletuskiri, skeem 7

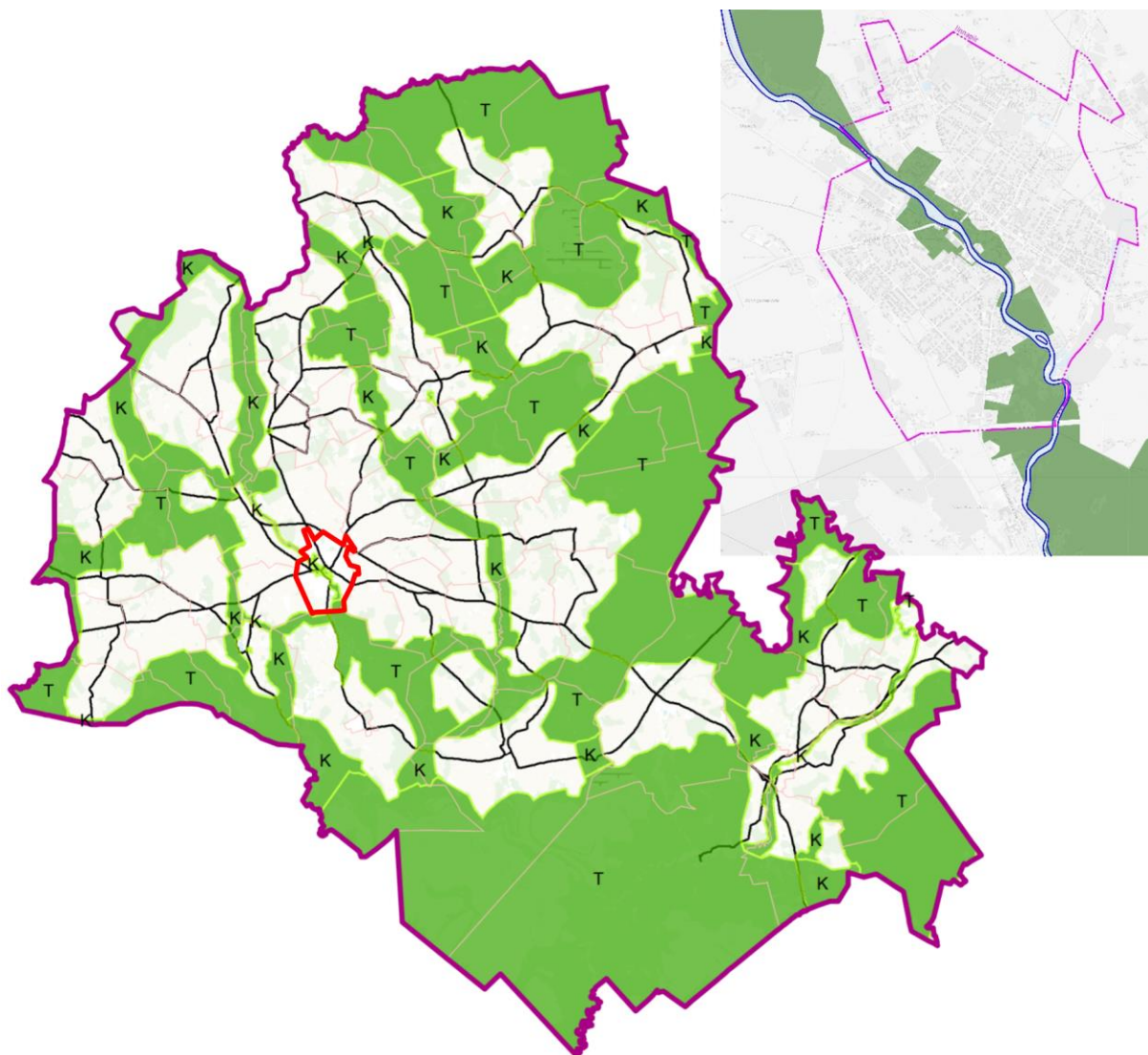
¹²⁵ Skepast&Puhkim. 2016. Jõgeva maakonnaplaneering 2030+. Seletuskiri, skeem 7

¹²⁶ Kirs, P. 2019. Põltsamaa valla rohevõrk. Skepast&Puhkim; lk 19-21

¹²⁷ Kirs, P. 2019; lk 17

¹²⁸ Kirs, P. 2019. lk 21

¹²⁹ Kirs, P. 2019; lk 17

Skeem 34. Põltsamaa valla rohevõrk. Väljavõte Põltsamaa valla üldplaneeringu väärtuste ja piirangute kaardist¹³⁰. Põltsamaa linna orienteeruv piir on näidatud punase joonega. Ülal paremal on näidatud linna läbiv rohe-sinikoridor täpsemalt.

Valla rohevõrgu analüüsil on seatud Põltsamaad läbivale rohekoridorile järgnevad täiendavad tingimused¹³¹.

- Linnas ja alevites on lubatud kavandada hooneid ja rajatisi, mis järgivad sealsele piirkonnale iseloomuliku asustuse põhimõtteid, kui sellega säilib rohevõrgustiku terviklikkus ning toimimine.
- Elamute vaheline kaugus lähtub piirkonnas väljakujunenud asustumustrist.
- Haljasmaad ja pargialad tuleb liita kogu piirkonda hõlmavaks katkematuks ja linna/alevi kui ka asumi tasandil hästi toimivaks rohe- ja puhkealade süsteemiks.
- Rekreatiivset tegevust soodustava taristu rajamine on lubatud.

Kallasradade avamise vajadusele on juhitud tähelepanu ka Põltsamaa valla üldplaneeringu alusanalüüsis¹³². Eelnevast lähtuvalt ja Põltsamaa rohevõrgu hetkeseisu arvestades on vajalik jõe äärsed

¹³⁰ Skepast&Puhkim. 2020. Põltsamaa valla üldplaneeringu eskiis. Lisa 1 Väärtused ja piirangud

¹³¹ Kirs, P. 2019. lk 22

¹³² Skepast&Puhkim. 2018. Alusanalüüs Põltsamaa valla üldplaneeringule; lk 20

piirkonna sidususe suurendamine, mis tähendab kallasradade läbipääsetavuse tagamist jalakäijatele, sh:

- Felixi ja jõe vahelt avaliku läbipääsu loomist;
- läbipääsu Lossi tn ääres Tamme tn ja Pargi tn vahelisel lõigul (sisuliselt Suure silla ja Sauna silla vahel);
- läbipääsu Lossi tn 1, 2, 3, 2, 2 a, 2b, 4, 4a, 4b, 6, 10, 10a, 10b, 12, 14, 14a kinnistutelt;
- läbipääsu Allika 1 ja 2 kinnistutelt;

Kalda tn 2, Jõe tn 3, Kalda tn 3, 3a, 5, 6, 8 ja 10 kinnistutelt;

- soovitatavalt kaaluda 4.6.8 esitatud ettepanekuid täiendava ülepääsu loomiseks Pardikäru niidule;
- soovitatavalt töötada välja ja rajada jõega seotud tarindeid, mis muudavad kallasraja kasutamise elamuslikumaks ja atraktiivsemaks.

Kallasradade avamine eeldab sealt ka ohtlike ja läbipääsu takistavate puude eemaldamist, samuti piirdeaedade jm takistuste eemaldamist.

Muid linna rohestruktuuri osi valla rohevõrgustiku tingimused ei mõjuta (kuigi planeerimistegevusel on soovitatav arvestada valla rohevõrgu üldtingimustega¹³³).

5.2.3 Rohevõrk ja ehituse reservmaa-alad

Põltsamaal on 1998. a üldplaneeringu järgi määratud neli elamuehituse reservmaad. 2019. a tehtud valla üldplaneeringu alusanalüüsiga¹³⁴ on viidatud vajadusele need alad üle vaadata (Skeem 35). 1998. a üldplaneeringuga oli määratud neli elamuehituse reservmaa-ala (vt Skeem 35):

1. Pajusi mnt äärne ala;
2. Põhja-Kaare tn ehitusala;
3. Eha tn ja Viljandi mnt vaheline ala;
4. Tehnika tn äärne ala.

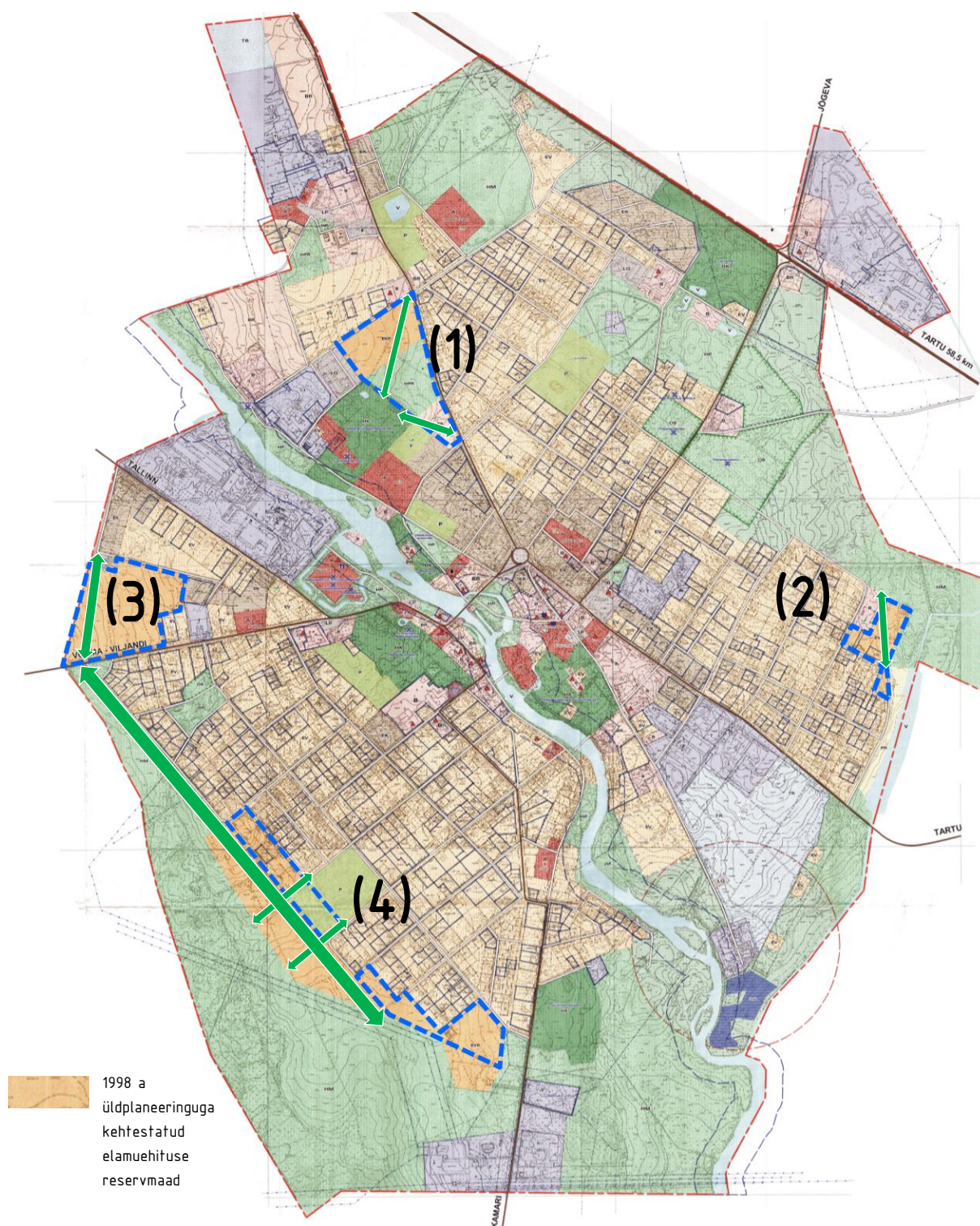
Alusanalüüsi kohaselt on otstarbekas keskenduda Pajusi tn äärsele alale, seda vajadusel/võimalusel isegi suurendada, Põhja-Kaare ning Eha tn ja Viljandi mnt vaheline ala jääb samaks. Tehnika tn äärset ala soovitatakse vajadusel arendada kuni Tehnika tn jooneni.

Rohestruktuuriga ei ole ükski ala põhimõtteliselt vastuolus. Pajusi ja Põhja-Kaare alade arendamisel peab arvestama sellega, et ehitustegevusel säilitataks ja parendataks ühendusvõimalused naabruskonna massiividega (Skeem 35). Eelkõige Pajusi tn alal, kus on soovitatav luua kergliiklusele orienteeritud mitmerindelise haljastusega liikumiskoridorid, mis võimaldavad eelkõige ühendused Uue-Põltsamaa pargi ja Tõrukese metsapargi suunal. Põhja-Kaare tn alal peab säilima ühendus Vassili metsa ja Meeritsa järve puhkeala vahel. Tehnika tn alal tuleb arvestada võimalusega Tehnika tn Kuningamäe puhkeala poole jäävale rohumaale Tehnika tänavaga paralleelselt roheala rajamisega, samuti tuleks arvestada ühenduste loomisega Kuningamäe puhkealaga eelkõige Saare ja Tamme ja tn sihis, kuid vajadusel võib luua ühendused vastavalt vajadusele ka teiste tänavate sihis.

¹³³ Vt Kirs, P. 2019. ptk 4.1. Rohevõrgustiku tingimused.

¹³⁴ Skepast&Puhkim. 2018. Alusanalüüs Põltsamaa valla üldplaneeringule; lk 20-21

Skeem 35. Väljavõte 1998. a kehtestatud Põltsamaa üldplaneeringu kaardist¹³⁵. Sinise punktiiriga on näidatud orienteeruvalt Põltsamaa valla üldplaneeringu alusanalüüsi alusel sobivad elamuehituse alad. 1 – Pajusi mnt äärne ehitusala; 2 – Põhja-Kaare tn ehitusala; 3 – Eha tn ja Viljandi mnt vaheline ala; 4 – Tehnika tn äärne ala. Roheliste nooltega on näidatud ehitusalade arendamisel nende sidumisvajadus potentsiaalse linna rohevõrguga. Nooled ei näita konkreetsete ühenduste ruumikuju.

Arvestades linna lääneosa elanike jõe äärde juurdepääsu hõlbustamise võimalusi ja ka linna rohevööndi arendamise vajadust/võimalusi, pakub Eha tn ja Viljandi mnt vahelise ala arendamine

¹³⁵ ENTEC. 1998. Põltsamaa linna üldplaneering

võimalust luua roheline puhverala linna piirile ning sellega koos sujuv ühendus Tehnika tänavalt Õnne tänavale ja sealt omakorda Parvei sillani.

Arvestades Põltsamaa suurt rohealade hulka, võib kaaluda Saksa kalmistu kõrvale asuvasse parki, Pika ja Tehnika tn vahel olevale rohealale, Juustu parki, Pritsumaja tiigi piirkonda väikesemahuliste ühiskondlike hoonete, hobitegevuste või väikeäritegevusega seotud hoonete ehitamist, millega koos on võimalik rekonstrueerida ja parendada ka kogu seotud haljasala.

Ühiskondliku esindushoone võib rajada ka kaitse alt välja arvatavasse Kõrdiööbiku parki (vt ptk 4.6.9), kui seejuures jälgitakse ajaloolist hoonestusmuistrit, miljööd ja valla üldplaneeringus ning rohevõrgu planeeringus esitatud kitsendusi¹³⁶ ning hoonega koos korrastatakse ja vääringdatakse praegune praktiliselt kasutusest väljas olev pargiosa.

Seoses rohevõrgu planeerimisega on võimalik kaaluda ka järgnevate kinnistuste tingimuslikku hoonestamist:

- 61801:001:0084 (Põlluääre);
- Kinguääre (61801:001:0083);
- Mäekaare (61801:001:0081);
- Viljapõllu (61801:001:0087);
- Jõgeva mnt 23a (61701:004:0023);
- Ülase tn 2 (61701:001:0054),

eeldusel, et arvestatakse seejuures ptk 5.2.4 esitatud tingimustega.

5.2.4 Ettepanekud Põltsamaa rohevõrgu edendamiseks

Põltsamaa linna rohevõrgustiku ja haljastuse planeerimiseks ning arendamiseks on otstarbekas koostada strateegiline tegevuskava, millega seatakse prioriteedid olemasolevate rohealade heakorrastamiseks, sh prioriteedid, milliste alade/piirkondadega tegeletakse esmajärjekorras ning millised tegevused igal konkreetsel alal linna ja linna piirkondlikest vajadustest lähtuvalt tuleb ette näha.

Põltsamaa haljasaladest vajavad rekonstrueerimist:

- Uue-Põltsamaa mõisapark;
- Tõrukese metsapark;
- Lauluväljaku mets;
- Lossi tn metsapark;
- Linna staadion ja sellega piirnev Lauluväljaku park;
- Juustu park;
- Saksa kalmistu ja sellega piirnev haljasala;
- Lossi vallikraavid ja vallikraavide sillad/truubid.

Eelpooltoodud haljasaladest kiireimat sekkumist vajavad kõik kolm metsaparki, kus on vajalik läbi viia miinimumina puistu hooldustööd (vt täpsemalt lisa 1). Rajatistest on avariilises seisus Lossi vallikraavi tn otsa sild-regulaator, vallikraavid vajavad puhastamist. Avariilised on Saksa kalmistu piirdemüür ja

¹³⁶ Kirs, P. 2019. ptk 4.1. Rohevõrgustiku tingimused.

kabel, mis tuleb kiiremas korras konserveerida. Ka Kõrdiööbiku pargi kasutustaristu vajab pikemas perspektiivis uuendamist ja remonti.

Teiseks suureks valdkonnaks on alleede uuendamine (vt täpsemalt ptk 4.6.2). Kuna enamus nudipuudega alleedest on halvas seisus ja linnapildist kadumas ning samuti vajavad taastamist ajaloolised alleed Tartu maanteel ja Pajusi maanteel on vajalik tegevuste optimeerimiseks välja töötada tegevuskava, millega strateegiliselt pannakse paika alleede asendamise-taastamise prioriteetidid ja ajaline perspektiiv. Hetkeseisus vajavad kiiremat väljavahetamist harilikust saarest ja harilikust vahtrast nudipuudega alleed (nudipuudega alleede taastamisest vt täpsemalt ptk 4.6.2). Lisaks nudipuudega alleede uuendamisele on vajalik taastada järgmised alleed (täpsemalt vt lisa 2):

- istutada puurida Viljandi mnt lõunaserva;
- taastada ajalooline Tartu maantee kesklinnast (kesklinnapoolne allee algus sõltub Tartu mnt hoonestuse arengust¹³⁷) allee kuni linna piirini;
- taastada Pajusi mnt allee;
- taastada Kuuse tn allee;
- välja vahetada K. A. Hermannii allee pargipoolne osa.

Alleede asendamise otsustamise ja asendamise/taastamise prioriteetide seadmisel tuleks lähtuda 4.6.2 esitatud istutuse protsentuaalsest säilivusest allee puude ridades. Alleede uuendamisel kaaluda alleeluste haljasribade põõsastamist.

Skeem 36. Avatud põllumajandusmaastik (valge) ja suletud maastik (metsad, võsa - roheline) Põltsamaa ümbruses. Põltsamaa linn on perimeetralselt ümbritsetud põllumaast.

¹³⁷ Skepast&Puhkim. 2018. Alusanalüüs Põltsamaa valla üldplaneeringule; lk 20-21

Rohestruktuuri toimimisel ökoloogiliselt ja rekreatiivselt on tähtsaim Põltsamaa jõe kallasadade avamine ja arendamine ning nende sidumine jõega piirnevate haljasalade ja rohealadega. Kallasadade avamisel juhinduda üldiselt Põltsamaa valla rohevõrgustiku analüüsist¹³⁸, täpsemad ettepanekud kallasraja osas on esitatud ptk-s 4.6.8.

Põltsamaa väljakujunenud rohestruktuur moodustab linna ümber idast, lõunast ja läänest piirneva suurematest rohealadest koosneva rohevööndi, mis on suhteliselt hästi seotud Põltsamaa jõega. Kuna Põltsamaa on ümbritsetud kirdest, idast, läänest ja loodest u 4 km raadiuses (Skeem 36) intensiivselt haritavate põldudega, moodustavad puistumassiivid linnale kaitse tolmu ja põllumajanduses kasutatavate väetiste ja mürkide vastu. Samuti on linna rohealad, eriti omavahel liituvad massiivid, piirkondlikule elustikule, mille elupaigad on hävitatud, elupaigaks. Seetõttu ei ole linna piiril olevate looduslike ja poollooduslike alade puhul primaarne niivõrd nende arendamine ja kasutustaristu loomine, vaid hoidmine sidusana olevas mahus. Rohevööndi sidususe tagamiseks on soovitatavad järgnevad meetmed.

- Haarata looduslike puhkealadena haljastusse Pardikääru niit, Lipsu koppel ja Alastvere peakraavi ümbruse mets, mitte ette näha neisse killustavat ehitustegevust. Looduslikel aladel võib arendada matkamisega seotud taristut, kuid ökoloogiliselt on oluline mainitud massiivide sidusus.
- Koostöös Võhanõmme külaga säilitada riigimaal olev Alastvere peakraavi ümbritsev mets tervikmassiivina.
- Kaaluda võimalusi Alajaama tuka ühendamiseks Kuningamäe puhkealaga mööda elektriliini koridori serva 30...50 m laiuse mitmerindelise haljastusega ribana riigi omandis oleval kinnistul nr 61801:001:0080. Alternatiiviks on rajada mitmerindeline haljastatud ribastruktuur Tehnika tn äärde Kuningamäe poolsele küljele Viljandi maanteest kuni Kastani tänava jooneni ja sealt Pika tn serva mööda edasi Lossi tänavani. Seejuures võib kaaluda Tehnika tn – Lossi tn vahele jääva hoonestamata ala hoonestamist pika tn ääres eeldusel, et hoonestatava alaga koos rajatakse sidus haljasriba Lossi tänavast Tehnika-Kooli ristmikuni.
- Kaaluda riigi maal oleval kinnistul 61801:001:0084 (Põlluääre) maaharimise viisi muutmist, majandades seda edaspidi põllumajandusliku niiduna. Võimalusel kaaluda mitmerindelisel haljastatud liikumiskoridori loomist Kaare tn jätkuna Tartu mnt ja Kuperjanovi tn vahel, et hõlbustada Tartu mnt-st põhja poole jäävatelt eramupiirkondadest pääsu Lipsu koplisse ja jõe äärde.
- Vassili metsa piirkonna arendamisel vaadata tervikuna koos Meeritsa järve puhkeala, Vassili metsa, riigi omanduses olevat Kinguääre (61801:001:0083) ja Mäekaare (61801:001:0081) kinnistut. Kõigil mainitud kinnistutel võib lubada ehitustegevust tingimusel, et säilitatakse/luuakse linna piirile 30...50 m looduslik või poollooduslik mitmerindelise puistuga puhverala.
- Kalmistu taha jäävatel eramaadel asuvatel Viljapõllu (61801:001:0087) ja Jõgeva mnt 23a (61701:004:0023) kinnistutel võib lubada elamuehituse arendamist juhul, kui sellega koos luuakse mitmerindelisel haljastatud läbipääsud Sõpruse pargist Vassili metsa suunas.
- Pikendada võimalusel Sõpruse parki Metsa tn 25 (61801:001:0453) kinnistule (Maa-ameti info kohaselt hetkeseisus selgusetu ala¹³⁹), et tekiks funktsionaalne liitumine Tõrukese metsapargiga.

¹³⁸ Kirs, P. 2019. ptk 4.1. Rohevõrgustiku tingimused.

¹³⁹ Maa-ameti kaardiserver, <https://xgis.maaamet.ee/maps/> (vaadatud 12.12.2020)

- Ülase tn 2 (61701:001:0054) elumumaa arendamisel jätta/luua Kellukese tn suunaline haljaskoridor (võimalusel mitmerindelisel haljastatud ja kergliiklusele suunatud) Pritsumaja tiigini.
- Linnaääre kinnistu (61801:001:0121) arendamisel elamumaana tekitada linna piirile 30...50 m looduslik või poollooduslik mitmerindeline puistuga puhverala.

Hoonestatavatel aladel haljaskoridoride loomisel rohevööndisse (sh soovituslikud 30...50 m massiivid linna piiridel) on soovitatav planeeringutel osa massiivist planeerida üksteisega liituvate haljasaladega naaberkindistutel ja osaliselt avaliku läbipääsuga alana.

Linnasiseste pidevate ökoloogiliste rohekoridoridena toimivad Põltsamaa jõe kaldad. Põhja-lõunasuunalise peamise ökoloogilise koridori moodustavad Vassili mets, Alastvere pkr mets, Lipsu koppel, Lossi tn metsapark, Alajaama tukk ning Kuningamäe puhkeala. Põhimõtteoliselt on võimalik forsseerida rohekoridori loomist Tõrukese metsapargist jõeni, kasutades hetkeseisus selgusetu ala¹⁴⁰ Kellukese tn põhja suunas, Ülase 2a ja Pritsumaja tiigi haljasala, kuid tänu Kannikese-Kellukese piirkonna elamualale ja määramatusetele Ülase 2a arendamisel on see võimalus pigem teoreetiline. Põhja-lõunasuunaliselt saab panustada alleedega tänavatesse, mis juba täna on olemas, kuid mille haljastus vajab rekonstrueerimist. Alleedega tänavad Põltsamaal on suhteliselt kitsad ja neis ei ole võimalik suure ökoloogilise potentsiaaliga roheühendusi. Küll saab nende rekonstrueerimisel panustada tänavahaljastusse ja seeläbi edendada neid kui kergliikluse koridore. Põltsamaa jõe kallasradade avamine ning kallasraja sidumine eelkõige, Kuuse tn, Metsa tn, Jaama tn, Pargi tn, Marja-Saare ning Roheline-Tamme suundadega;

Linna rohevööndit, suuremaid haljasalasid, Põltsamaa jõekoridori ja olemasolevaid kergliiklussildu arvestades on seejuures prioriteetsemad põhja pool Põltsamaa jõge:

- Metsa tn;
- Kuuse tn;
- Marja tn;
- Roheline tn;
- Kaare ja Põhja-Kaare.

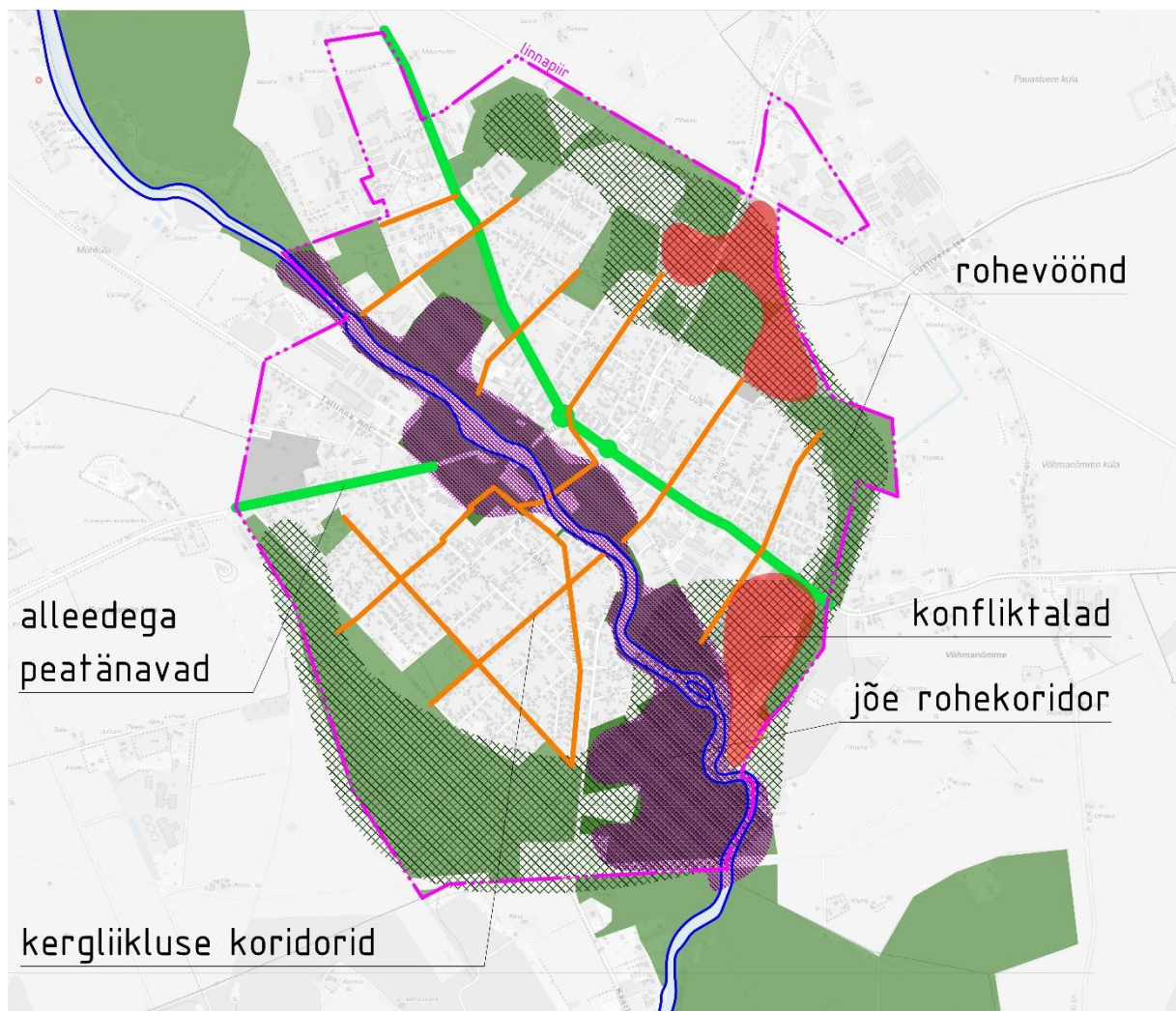
Neist Roheline tänav on võimalik üle Sauna silla siduda läbi Tamme tänav Kuningamäe puhkealaga. Samuti ühendub Marja tn üle Suure silla läbi Vana-Põltsamaa mõisapargi Saare tänavaga ja seeläbi ühendab Sõpruse pargi Kuningamäe puhkealaga. Potentsiaalne on ka Kaare tn, mille väljaehitamine Kuperjanovi tn ja Tartu mnt vahel (kergliikluse koridorina) seob Lipsu kopli ja jõekoridori Vassili metsaga.

Lõuna pool jõge on põhja-lõuna suunas olulisemad;

- Saare tn;
- Jaama tn;
- Tamme tn,

mis võimaldavad luua ühendused jõe ja Kuningamäe puhkeala vahel. Samas on olulised ka ida-läänesuunalised Pikk tn ja Tehnika tn, mille haljastuse rekonstrueerimisel on võimalik luua roheühendused Viljandi mnt ja Lossi tn vahel, samuti siduda rohelist taskutena Saksa kalmistu (läbi Tehnika põik tn) ja Pika tn jalgpalliväljakuga seotud roheala.

¹⁴⁰ Maa-ameti kaardiserver, <https://xgis.maaamet.ee/maps/> (vaadatud 12.12.2020)

Skeem 37. Põltsamaa rohevõrgustiku arendamise ettepanek (vt täpsemalt kaart 5).

Põltsamaa rohevõrgustiku kontekstis on rohealadid puudutavate projektide, planeeringute ja hooldust reguleerivate kavade koostamisel soovitatav arvestada alljärgnevaga.

- Rohevõrgustiku seisukohalt primaarsetel aladel tagada projektide/planeeringutega sidusad pühendused naaberaladega.
- Kuna Põltsamaal ei ole rohealade puudust võib piirkonniti ka olemasolevate mittemiljööväärtuslike ja mittekaitsealuste rohealadid osaliselt hoonestada tingimusel, et säilitatakse/luuakse kergliikluse rohelised läbipääsud ja säilitatakse sidusus naaberrohealade vahel. Prioriteetne on sidususe tagamine Põltsamaa jõe kallastel.
- Ette näha harvemini niitmist vajavaid pindu. Lahendustes vähendada niidupinda madalate põõsaistutustega, arvestades turvalise linnakeskkonna planeerimisest tulenevate kitsendustega või niitmist mittevajava rohttaimestikuga.
- Tsoneerida olemasolevad haljasalad vastavalt niitmistihedusele erineva hooldusintensiivsusega tsoonideks.

- Haljasalade kavandamisel kasutada universaalsaini ja ökoloogilise maastikukujunduse põhimõtteid (vähese hooldusmahuga lahenduste loomine, sademevee kasutamine, loodusliku taimeistiku kasutamine, vertikaal- ja konteinerhaljastuse kasutamine jne).
- Kui projektalal või planeeringualal leidub väärtuslikku kõrghaljastust on projekti koosseisus või selle eeltööna nõutav dendroloogiline hinnang.
- Tänavate ja platside loomisel või rekonstrueerimisel kasutada jagatud ruumi põhimõtet, st et samal teeosal liiguksid nii jalakäijad, jalgratturid kui mootorsõidukid, selle asemel, et teha eraldi kõrvuti asetsevaid teid.
- Parkimislahenduste tegemisel kaaluda osaliselt murukärje vm vett läbi laskva pinnakattematerjali kasutamist, et tagada sõidetav pind samal ajal roheluse ja sademevee imavusega.

Soovitatakse välja töötada linnaruumis kasutatav ühtne disainikeel, mis hõlmab sümboolikat, tänavaja pargimööbli koosluste kontseptsiooni üldiselt ja piirkonniti, dekoratiivhaljastuse põhimõtteid jne, millest saab avaliku ruumiga seotud alade kavandamisel, rekonstrueerimisel ja hoolduse planeerimisel juhinduda.

6 Kokkuvõte

Põltsamaa haljastu muudab omanäoliseks suur looduslike alade ja aedlinlike alade osakaal linnapildis. Linnas on kolm suurt ajaloolist parki, mis määravad linna miljöö ja maastikupildipildi.

Põltsamaa rohestruktuuri selgrooks on Põltsamaa jõgi – selle kaldaalad, Vana-Põltsamaa mõisa park, Uue-Põltsamaa mõisa park ning Kõrdiööbiku park moodustavad suure, linnaväliste rohemassiividega liituvat tuumiku. Jõe kaldalt lähtub alleedega haljastatud tänavvõrk. Põltsamaa rohevöönd on välja kujunenud ajalooliselt linna ida, kagu, lõuna ja lääneossa jäänud looduslikest ja poollooduslikest aladest.

Rohestruktuuri peamisteks probleemideks on kohatine killustumise oht rohevööndi massiivides tulenevalt maakasutusest ning võimalikest arenguperspektiividest ning füüsilised barjäärid, mis tulenevad magistraaltänavatest ning maanteedest ja hoonestusest. Haljasalade haldamisel on peamiseks probleemiks linna haljastu kogusuurus, mille hooldamine seab omavalitsusele suure koormuse.

Põltsamaa haljastu ja rohestruktuuri planeerimisel on eelnevat arvesse võttes vajalik tegeleda alljärgnevaga:

1. haljastuslike miljöökandjate, eelkõige ajalooliste parkide ja nendega seostud kesklinna ruumi säilitamine;
2. haljasalade kasutustaristu uuendamine ja rajamine arvestades ülelinlikke ja piirkondlikke vajadusi; oluline on teadvustada, et hooldusvahendite nappimisel võib ei ole looduslike ja poollooduslike alade rekonstrueerimine, vaid nende elementaarse kasutuse tagamine;
3. looduslike ja poollooduslike massiivide (tuumalade) säilitamine ning nende edasise killustumise vältimine ning tugialade vahelise sidususe säilitamine ja loomine;
4. linnahaljasalade rekonstrueerimisel või uute alade kujundamisel ökoloogilise maastiku planeerimise, kujundamise ja maakasutuse põhimõtete kasutamine, samuti jagatud ruumi ja universaalsaini põhimõtete kasutamine.

Sulev Nurme, Mirjam Manglus
Tartus, detsember 2020

Lisad

Lisa 1. Põltsamaa haljastu koondtabel

Digitaalselt esitatud eraldi failina

Lisa 2. Põltsamaa alleede koondtabel

Digitaalselt esitatud eraldi failina

Lisa 3. Tabelites kasutatud skaalade selgitused

Digitaalselt esitatud eraldi failina (koondtabeli koosseisus – lisa 3)